

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Мастер рад

Политика Млетачке републике према Србији од 1302. до 1358. године

Ментор:

проф. др Небојша Порчић

Студент:

Милош Бојчић ИС17/43

Београд, септембар 2018.

Садржај

Увод	1
I Венеција и Србија до почетка XIV века	5
II Венеција и краљ Милутин	11
Венеција и српско-дубровачки рат 1301-1302.	11
Венеција и Србија између два српско-дубровачка рата	19
Венеција и Србија последњих година Милутинове владавине	27
III Венеција и Стефан Дечански	30
Венеција и Бранивојевићи	30
Млечани у српско-дубровачким односима треће деценије XIV века	31
Дугови и штете млетачких трговаца	40
IV Венеција и Стефан Душан	43
Питање дугова и штета и млетачко-которски уговор	43
Венеција и краљ Стефан Душан	48
Далмација између Венеције и Угарске у првој половини XIV века	54
Опсада Задра и Душаново посредовање у млетачко-угарском сукобу	58
Млечани према Душановој царској титули	62
Млетачко посредовање у сукобима Србије и Босне	64
Венеција и Србија педесетих година XIV столећа	71
Дугови и штете Венецијанаца у српској држави	76
V Венеција и Србија након Душанове смрти	81
Венеција и цар Урош	81
Млетачко-угарски рат и Задарски мир	84
Закључак	89
Списак извора и литературе	96

Увод

Захваљујући богатству млетачког архива, али такође и дубровачког, сачувано је доста података о односу и везама Србије и Венеције. Међутим, и поред свег тог богатства, чињеница је и да је доста докумената који су могли представљати важна сведочанства прошлости, неповратно изгубљено, тако да на многа питања која се тичу односа две државе данас нема одговора. Сасвим логично, за позније периоде се сачувало више историјских извора, тако да XIV и XV век представљају веома перспективно поље за научно истраживање. Па опет, и у ова два века постоје периоди који су боље документовани од осталих. Битна је свакако и сама природа српско-млетачких односа који су се временом мењали, као и географски положај српских земаља са којима је Венеција долазила у контакт.

Може се рећи да су у ова два века, ако гледамо по очуваности грађе, приметна, да тако кажемо, два периода у којима су односи две државе постајали интензивнији и учесталији. Први је отприлике период прве половине XIV века, односно управо оних година које смо ми изабрали као границу за нашу тему. Прва од ових година је флексибилнија, и не бисмо погрешили када бисмо рекли да би се ова доња граница, бар кад је у питању изворна грађа, могла померити на сам почетак владавине краља Милутина. Већ по његовом ступању на српски престо, у стању смо да пратимо српско-млетачке односе који постају све сложенији, мада свакако да и у овом периоду, као што ћемо видети, постоје тренуци када извори о односима две државе ћуте. За време његовог наследника ништа се битно не мења; али зато се у време Стефана Душана мења подједнако и сама природа односа као и интензитет. У доба краља Милутина Млечани се јављају махом у две улоге: као посредници у српско-дубровачким споровима и као трговци који имају свој интерес у Србији, а који млетачка влада настоји да заштити. Није другачије ни у време Стефана Дечанског. Међутим, Душан односе две државе подиже на виши ниво. Млечани за њега нису само трговци или посредници у споровима; они су и потенцијални савезници. У време његовог сина ситуација се мења. Иако са почетка Урошеве владавине имамо неколико података о

српско-млетачким односима, њих ће до краја његове владавине бити све мање и мање. Разлог је више него очигледан; 1358. године Млечани су Задарским миром истиснути са источног Јадрана. Сем тога, управо у време Урошеве владавине долази до појаве обласних господара, тако да и оно мало података о српско-млетачким односима овог периода углавном се односи на приморске области.

Релативно богатство извора ће опет доћи до изражаја када Венеција почне у пракси да крши одредбе Задарског мира. Након преузимања појединих градова од Ђурађа II Страцимировића, број млетачких извора о Зети постаће никад већи. Узгред, требало би напоменути да када говоримо о великом броју извора за српско-млетачке односе у доба цара Душана – тај број је релативан. Он јесте велик у односу на претходни период, а поготово на период који му следи, међутим, у поређењу са неким областима које су биле од виталног значаја за Венецију, као што је на пример Далмација, тај број је и више него скроман.

Дакле, плодно тле за истраживање српско-млетачких односа пружају прва половина XIV, односно прва половина XV века. Ова два периода су у нашој науци махом истражена. Првом од поменутих два периода пажњу је посветила Ружа Ћук у својој докторској дисертацији *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*. С друге стране, Иван Божић је у *Историји Црне Горе II/2* детаљно приказао односе Зете, односно Србије, и Венеције у XV веку. Недавно је веома концизан приказ српско-млетачких односа дао Момчило Спремић у својој књизи *Србија и Венеција (VI-XVI век)*.

Скоро сва досадашња истраживања која се тичу наше теме нису смештана у шири контекст, а и онда када јесу, тај контекст је подразумевао Србију. У неким тренуцима овакав приступ је сасвим оправдан. У зависности од епизода у српско-млетачким односима, природно је да ће се за неке наметнути шири контекст који подразумева Србију, док ће се за друге наметнути шири контекст који подразумева Венецију. Један од наших главних задатака био је и да прикажемо односе две државе из перспективе млетачке политике на источном Јадрану. Наравно, постоји и добар број епизода из српско-млетачких односа у којима је приказивање појединих догађаја из угла једне стране несврхисходно, а на моменте чак и немогуће. Стога смо одлучили да поједине догађаје више осветлимо из угла Венеције, док ћемо неке, пак, више осветлити из угла Србије. Такође би требало напоменути да ће акценат рада бити стављен на политичку историју односа две државе, и да ћемо се економских веза двеју

држава дотицати само у случају кад оне прерасту, или прете да прерасту, у политички проблем.

Други наш задатак био је да уочимо особености српско-млетачких односа који су се преламали на односе са другим државама. Оне ће бити представљене у закључку, с обзиром да ће се моћи правилно сагледати тек кад поменуте односе детаљно сагледамо у ширем контексту. У том смислу настојаћемо да унутар српско-млетачких односа пронађемо место Далмацији (Угарској и Хрватској), Византији, Дубровнику и Босни. Такође ћемо се осврнути и на поједине теме које су карактеристичне за однос две државе као што су сарадња, сукоби и посредовања.

Уколико изузмемо увод и закључак, наш рад се састоји од 5 поглавља, од којих се, пак, свако састоји од неколико потпоглавља. Прво поглавље носи назив *Венеција и Србија до почетка XIV века* и у њему нам је био циљ да прикажемо развој односа две државе кроз XIII век. Дobar део пажње овде ћемо посветити монетарном рату из времена краља Милутина, с обзиром да у нашем раду управо од његове владавине пратимо млетачко-српске односе.

Друго поглавље се зове *Венеција и краљ Милутин*. Прво потпоглавље има назив *Венеција и српско-дубровачки рат 1301-1302.* и у њему нам је био циљ да детаљно прикажемо улогу млетачких посланика у решавању српско-дубровачког спора. Такође сматрамо да, уколико желимо да правилно оценимо улогу и значај млетачког посланства, пажњу морамо посветити и Дубровчанима. С обзиром да су Млечани овде били само посредници, ово потпоглавље ће бити посматрано из угла Срба и Дубровчана. Наредно потпоглавље носи назив *Венеција и Србија између два српско-дубровачка рата* и овде ћемо, због малог броја извора, односе две државе сагледати из шире перспективе. Последње потпоглавље у овом поглављу има назив *Венеција и Србија последњих година Милутинове владавине*.

Треће поглавље има наслов *Венеција и Стефан Дечански*, а прво потпоглавље се зове *Венеција и Бранивојевићи*. Друго носи назив *Млечани у српско-дубровачким односима треће деценије XIV века* и конципирано је слично као потпоглавље које се бави улогом Млечана у српско-дубровачком рату 1301-1302. године. Последње потпоглавље има назив *Дугови и штете млетачких трговаца*. Иако се ово питање тиче економских веза Србије и Венеције, о њему се расправљало на највишем државном

нивоу, те смо сматрали за сходно да му посветимо пажњу. Исти случај ће бити и са два потпоглавља у поглављу које се тиче односа две државе у време Стефана Душана.

Четврто поглавље носи назив *Венеција и Стефан Душан*, а прво потпоглавље *Питање дугова и штета и млетачко-каторски уговор*. Друго има назив *Венеција и краљ Стефан Душан* и у њему је приказан однос две државе отприлике до Душановог крунисања за цара. Треће се зове *Далмација између Венеције и Угарске у првој половини XIV века* и за циљ је имало да нешто опширније прикаже узроке догађаја који ће касније довести до млетачко-угарског рата и на крају Задарског мира. Четврто потпоглавље носи назив *Опсада Задра и Душаново посредовање у млетачко-угарском сукобу* и посматрано је из угла Венеције. Наредно потпоглавље назива *Млечани према Душановој царској титули* је кратко и углавном се ослања на резултате истраживања Михаила Динића. Шесто поглавље се зове *Млетачко посредовање у сукобима Србије и Босне*, а оно после тог *Венеција и Србија педесетих година XIV столећа*. Последње потпоглавље у овом одељку се, попут првог, тиче економских веза двеју држава и носи назив *Дугови и штете Венецијанаца у српској држави*.

Последње поглавље је назива *Венеција и Србија након Душанове смрти* и има два потпоглавља. Прво се зове *Венеција и цар Урош* и обухвата само прве три године владавине Душановог наследника. Друго има назив *Млетачко-угарски рат и Задарски мир*. У њему су укратко описани рат који је довео до Задарског мира, затим Задарски мир, његов значај за Венецију и Србију, као и покушаји Венеције да га у пракси анулира.

I Венеција и Србија до почетка XIV века

Једно од обележја српског раног средњег века, између осталог, јесте и оскудност историјских извора. Уколико изузмемо вести о сукобима Венеције и Неретљана, података о млетачко-српским односима у овом периоду готово и да нема. Тек у позном средњем веку, односно у немањинском периоду, можемо темељније пратити односе две државе.¹

Ратовање Млечана и Срба против Византије 1171/2. године, дакле у време Стефана Немање, први је пример војне сарадње две државе. Млечани, који су били у рату са Византијом, подстакли су борбе у Србији између Срба и Византинаца. Међутим, због епидемије која је избила у пролеће 1172. године и која је знанто проредила млетачку војску, сарадња две државе није била плодносна.²

У време Немањиних синова има више података о српско-млетачким односима. Знамо да је Стефан Немањин, непосредно пре грађанског рата, а вероватно имајући у виду наступајући сукоб са братом Вуканом који је сваког дана бивао све извеснији, одлучио да се приближи Венецији.³ Додуше, о овом приближавању Венецији готово да ништа не знамо; да га је морало бити закључујемо из чињенице да је Стефан одузео Вукану Котор и у њему поставио свог кнеза пореклом из Венеције, Лаура Зана. Могуће је да је ово издвајање Котора из Вуканове удео кнежевине и непосредно потчињавање великом жупану Стефану Немањину био *casus belli*.⁴ Касније међутим, када се рат између браће буде завршио, Вуканов син и наследник у Зети, Ђорђе, 1208. године ће се заклетити на верност млетачком дужду.⁵

¹ О појединим епизодама у српско-млетачким односима у раном средњем веку в. Т. Живковић, *Портрети српских владара (IX-XII век)*, Београд 2006, 61-62, 92, 150-151.

² *Историја српског народа I* (ур. С. Ђирковић), Београд 1981, 210-211; Ђ. Бубало, *Српска земља и поморска у доба владавине Немањина. Књ. I, Од Сабора у Расу до Сабора у Дежеву*, Београд 2016, 61-62.

³ М. Благојевић, *Српска државност у средњем веку*, Београд 2011, 143.

⁴ *Исто*, 142-143 нап. 5.

⁵ *Историја Црне Горе II/1*, Титоград 1970, 8-9.

На самом почетку XIII века дошло је до важних догађаја који ће утицати на будуће млетачко-српске односе. Млетачка република је тада, након Четвртог крсташког рата, постала највећа поморска сила, заузевши притом стратешки важне луке. За Србију је било од значаја то што су под власт Венеције 1205. године дошли Драч, и што је посебно важно, Дубровник, тако да је посредно и Венеција постала сусед српске државе.⁶ Од тада, па све до 1358. године, дубровачки кнезови ће бити Млечани.⁷

Један од најзаслужнијих за изградњу млетачке моћи био је бивши дужд, Енрико Дандоло, један од главних инспиратора крсташког освајања Цариграда. Нешто касније, Стефан Немањић, који је иза себе већ имао два брака, увиђајући да је млетачка моћ на врхунцу, оженио се у првој половини 1217. године Аном Дандоло, унуком Енрика Дандола.⁸ Иако у то време Енрико Дандоло више није био међу живима, његова породица је била међу најмоћнијим и најугледнијим у републици светог Марка. Ускоро, вероватно у септембру 1217. године, Стефан Немањић и Ана Дандоло су крунисани краљевском круном донетом из Рима у цркви Св. Апостола Петра и Павла у Расу. Ана ће касније надживети свог мужа, и умреће највероватније у седмој деценији XIII века. Њена смрт биће приказана на фресци у Сопоћанима, задужбини њеног сина, краља Уроша I.⁹

Следећи важан догађај у којем је Венеција узела учешћа био је сукоб барске и дубровачке цркве, дуг преко пола столећа. Венеција је за овај спор била заинтересована јер су дубровачки архиепископи у ово време били Млечани. Сем тога, Дубровчани су у овом спору имали много издатака, тако да су повремено морали да позајмљују новац у Венецији. Сам сукоб се по Дубровник није повољно одвијао, а његов ток је често зависио од држања њиховог врховног господара, Венеције, у папској борби са Светим римским царством. На крају, 1255. године, спор је окончан повољно по барску цркву.¹⁰

⁶ Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1959, 397. Млетачки дужд је од тад почео да се назива „господар четвртине и половине (од четвртине) Римског царства“

⁷ О положају Дубровника под Венецијом уп. G. Čremošnik, *Odnos Dubrovnika prema Mlecima do g. 1358*, Narodna starina, Vol.12 No.32 1933, 169-178. и S. Ljubić, *Ob odnošajih dubrovačke sa mletačkom republikom tja do g. 1358*, Rad JAZU 5 (1868) 44-122.

⁸ И. Коматина, *Ана Дандоло – прва српска краљица?*, Зборник Матице српске за историју 89 (2014), 19.

⁹ Исто, 18-19.

¹⁰ Р. Ђук, *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*, Београд 1986, 14-18. За детаљнији приказ барско-дубровачког сукоба уп. И. Равић, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века* (докторска дисертација), Београд 2013, 167-203, 272-309.

Десетак година након окончања спора између Бара и Дубровника, поново је дошло до затегнутих односа између Дубровника и Србије. Краљ Урош је у јесен 1265. године почео да узнемирава Дубровчане. Осећајући се угроженима, Дубровчани су утврђивали градске зидине излажући се великим материјалним жртвама. Такође су одлучили да пошаљу једно посланство на челу са архиепископом Алеардом у Венецију, надајући се да ће тамо наићи на разумевање јер је српски краљ, између осталог, пљачкао и млетачке трговце. Међутим, Венеција се у том тренутку налазила у рату са Ђеновом.¹¹ Такође, обновом Византијског царства 1261. године њене позиције на Истоку биле су пољуљане. Сем тога, крајем 1265. године избила је у Дубровнику побуна против млетачког кнеза, што је вероватно утицало на Млечане да одуговлаче с давањем помоћи дубровачком посланству. Тек почетком априла наредне године Дубровчани су узели у Млечима кредит од 325 либара венецијанских гроша.¹² Ипак, до правог рата није дошло, а стање напетости је завршено 1268. године, када је договорено повећање годишњег трибута са хиљаду двеста на две хиљаде перпера и утврђивање рока плаћања на Михољдан.¹³

Пред сам крај владавине краља Уроша I, 1275. године, дошло је до рата између Србије и Дубровника. Краљ је лично предводио војску, међутим, Дубровчани су успели да је потисну, а такође су са бродова наносили штету српским територијама. У једном таквом нападу већи број Дубровчана је упао у заседу, а српски краљ је двојицу дубровачких заповедника, од којих је један био заменик кнеза, Венецијанац, ослепио. На крају је млетачки дужд на молбу дубровачких племића који су тражили и помоћ у бродовљу, упутио краљу Урошу I само два посланика, Николу Навајоза и Николу Миљана, што је ипак било довољно с обзиром да су успели да убеди српског краља да се повуче. Том приликом је обновљен мир између државе.¹⁴

Краља Уроша I збацио је његов син Драгутин 1276. године, који је пак, након што је сломио ногу павши са коња, власт предао млађем брату, Милутину.¹⁵ Ипак, за себе је задржао одређене територије на северу Србије, а ускоро је, као зет угарске

¹¹ К. Лиречек, *Историја Срба. Политичка историја до 1537. године, књига I*, Београд 1978, 184. износи тезу да су можда управо Ђеновљани наговорили Уроша да заузме непријатељски став према Дубровчанима.

¹² Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 18.

¹³ Ђ. Бубало, *Српска земља и поморска*, 205.

¹⁴ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 19; Ђ. Бубало, *Српска земља и поморска*, 208.

¹⁵ Пред крај владавине, Драгутин је приступио једној антивизантијској коалицији образованој у Орвијету, 3. јула 1281. године, у којој се налазила и Венеција, *Историја српског народа I*, 439.

владарске куће, добио Мачванско-босанску бановину.¹⁶ Угарски краљ Андрија III Млечић, чији је положај био изузетно нестабилан, са циљем везивања краља Драгутина за себе одлучио је да његовог сина Владислава ожени својом нећаком, Млечанком Констанцом Морозини.¹⁷ Брачни уговор је склопљен 24. августа 1293. године у Венецији, а сам брак је потрајао петнаестак година.¹⁸

Као велика трговачка сила, Венеција је велику пажњу поклањала новцу којим је трговала, односно његовој тежини и чистоћи. За време дужда Енрика Дандола почела је, по узору на византијски новац, да кује такозвани *grosso*, односно велики динар, чија је финоћа била 965/1000, а тежина 2, 178 грама.¹⁹ Касније је Венеција одлучила да уведе и златну монету; 1285. године почиње са ковањем златног дуката (*ducato d'oro*) који садржи 24 карата злата и чија тежина износи 3,559 грама, а који је од гроша вреднији осамнаест пута, док ће после 1328. године однос дуката и гроша бити 1:24.²⁰ По узору на млетачки грош, свој новац је ковао и краљ Драгутин, а могуће и његов отац, краљ Урош. У почетку је овај новац имао сличну вредност као и млетачки, због чега је био цењена и радо примана валута. Међутим, крајем Драгутинове владавине, а поготово у време краља Милутина, српски динар почиње да се квари; његова тежина је временом бивала све мања.²¹ Пад вредности српског динара био је разлог да млетачка влада покуша разним средствима да забрани његов оптицај.

Први такав познат покушај јесте одлука Великог већа донета 24. априла 1280. године да надзорници државне ковнице морају да се зајемне да ће давати млетачке грошеве за брсковске динаре „*pondus per pondus*“. Након размене, брсковски динари су претапани и прекивани, а Млечани су били на губитку од око 10% због умањених прихода.²²

¹⁶ *Историја српског народа I*, 439-441.

¹⁷ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 21.

¹⁸ S. Stanojević, *Bračni ugovor srpske kraljice Konstance*, *Narodna starina* II, 1923, 69; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 21.

¹⁹ О млетачком грошу в. G. Luzzato, *Ekonomska povijest Italije*, Zagreb 1960, 321-322; А. М. Stahl, *Zecca. The Mint of Venice in the Middle Ages*, Baltimore-London 2000, 16-24.

²⁰ О дукату в. G. Luzzato, *Ekonomska povijest Italije*, 324-325. А. М. Stahl, *Zecca*, 28-33.

²¹ О српском новцу у ово време в. С. Димитријевић, *Новчане емисије краља Драгутина, Владислава II и краља Милутина*, *Старинар XXVII* (1976), 125-150; В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, Београд 2001, 96-102. Уп. такође и М. Динић, *Крстати грошеви*, *Зборник радова Византолошког института I* (1952), 86-112. На новац краља Милутина осврнуо се и Данте у својој *Божанственој комедији*. О томе уп. опширније Љ. Недељковић, *Млетачка интервенција против рашког динара у XIII и XIV веку*, *Зборник Народног музеја VI* (1970), 299-302.

²² Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 27 и нап. 25; Љ. Недељковић, *Млетачка интервенција*, 293.

Две године касније, на самом почетку Милутинове владавине, донета је једна одлука којом ће брсковски динари бити поништени као платежно средство. Наиме, Велико веће је 3. маја 1282. године одлучило да српски новац треба да се пресеке и претвори у метал, или пак на неки други начин означи, тј. оштети. Тако уништен новац је морао у року од три дана да се пријави и преда ковници, а ковница је заузврат давала матапан у истој тежини. Уколико се, пак, код неке особе нађе више од 12 комада, за казну је морало да јој се одузме 10% од свих динара. Одлуке су морали да се придржавају сви млетачки ректори осим дубровачког.²³

Слична одлука је поново донета пола године касније. Брсковски динари који се нађу у Венецији требало је у року од три дана да се пресеку. Такође је издата наредба кнежевима Задра и Дубровника, као и конзулима у Апулији, Драчу и Котору да се сви млетачки трговци, који живе и раде у поменутих местима морају заклети да неће доносити нити слати брсковске динаре у Венецију, осим пресечене, а уколико их имају, да ће их пресећи пре него што дођу у Венецију и то под претњом казне од 10%. Дакле, овог пута се забрана односила само на Венецију, док је српски новац могао слободно да циркулише у Дубровнику, Задру, Драчу и Апулији, као и Котору.²⁴

Међутим, ове одлуке нису имале никаквог утицаја, те су се Млечани одлучили на нешто радикалнији приступ. Млетачко веће овластило је 1286. године дубровачког кнеза да забрани Дубровчанима и Млечанима у Дубровнику да тргују у земљама краља Милутина, краља Драгутина и њихове мајке краљице Јелене.²⁵ Како би се решио проблем српског новца, Млечани су крајем јула 1287. упутили једног посланика српском краљу. Извори нас не обавештавају шта се потом дешавало, али ако је судити по будућим догађајима, посланик није имао никаквог успеха.²⁶

Следећа одлука која је за циљ имала забрану брсковског динара донета је 29 септембра 1290. године. Слично као и претходне одлуке, и ова је предвиђала казну од 10% српског новца који се донесе у Венецију или њен дистрикт, након чега је поменути новац пресецањем.²⁷ Јуна 1292. године донета је још једна забрана, која је заправо само ублажено понављање забране из 1282. године. Наиме, Млечани су предвидели да

²³ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 27; Љ. Недељковић, *Млетачка интервенција*, 295.

²⁴ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 28.

²⁵ М. Спремић, *Србија и Венеција (VI-XVI век)*, Београд 2014, 24.

²⁶ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 29.

²⁷ *Исто*, 29.

динари „de Brescoa et de Rassa“ и други новац сличан млетачком који није кован у Венецији, а који дође у млетачке уреде и банке, има бити пресечен попречно.²⁸

Две године касније донета је одлука да свако ко поседује српски новац има рок од 15 дана да га преда у ковницу, где ће се примати по курсу од 11 либара и 5 солди по марци. Након истека поменутог рока, надзорници је требало да примају „denarios grossos de Brescoa et de Rassa“ по курсу од 28 динара за један грош. Такође, надзорници су били дужни да сваких петнаест дана обавештавају дужда, већнике и савет четрдесеторице о добити или штети. Сем тога, на сваких петнаест дана су морали да проверавају чистоћу сребра. Дакле, сада је српски новац могао поново бити у оптицају, али према тачно прописаном курсу који је износио, као што смо напоменули, 28 динара за један грош. Ако имамо у виду да је матапан тада вредео 32 динара, однос српског новца и матапана био је 3,5:4. Међутим, 1299. године донета је нова одлука којом се српски новац мењао по курсу од 24 динара за један грош. Дакле, сада је однос био 3:4. Коначно, последња одлука о забрани српског новца донета је крајем октобра 1302. године. Тада је одлучено да се сав српски новац мора пресећи у року од осам дана, након чега је највероватније топљен и претваран у метал.²⁹

Иако је последња одлука о забрани српског новца донесена 1302. године, то не значи да новчана стопа српског динара није и даље падала. Међутим, у другој и трећој деценији XIV века долази до кризе у оптицају сребрног новца у Венецији, и то из два разлога пре свега. Као прво, производња сребра у европским рудницима се смањила, а као друго, због самог карактера млетачке трговине дошло је до великог одлива сребра из Венеције на Исток. Тридесетих година долази до још већег недостатка сребрног новца, и све то утиче на Венецију да промени свој став према српском новцу. Као последица, српски извоз сребра у Венецију, преко Дубровника, нарочито расте од краја двадесетих година XIV века. Током наредне две деценије у Дубровнику се купује сребро, али такође и крстати грошеви, који се затим шаљу у Венецију, топе, и претварају у метал или бивају прекивани у матапане.³⁰

²⁸ Исто, 29-30; В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, 63.

²⁹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 30-32. У периоду од 1302. до 1322. године помињу се извесни службеници који су вероватно били задужени за проналажење и поништавање српског новца. Чињеница да се последњи пут помињу 1322. године можда говори да се тада завршио рат забранама против српског новца. Уколико је то заиста случај, могло би се констатовати да се монетарни рат између две државе мање-више поклопио са годинама владавине краља Милутина (1282-1321).

³⁰ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 34; В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, 52; Производња сребра у Србији ће наставити да расте и врхунац ће достићи у првој половини XV века.

II Венеција и краљ Милутин

Венеција и српско-дубровачки рат 1301-1302.

Српско-дубровачки рат с почетка XIV века био је значајан догађај у млетачко-српским односима, пре свега, као што ћемо видети, због улоге Млечана као посредника приликом склапања мира. Поменути рат се хронолошки поклопио са последње две године рата између Венеције и Византије, који је, пак, имао своју предисторију. Наиме, још након пада Латинског царства и рестаурације византијског, млетачка моћ на Истоку почела је да слаби. Већ 1261. године, отприлике три месеца пре византијског освајања Цариграда, уговором у Нимфеју, некадашњу млетачку позицију преузела је Ђенова. Млечани су временом успели да се споразумеју са византијским царем, па је уговор између две државе, састављен још 1265. године, коначно ратификован три године касније.³¹ Овај уговор, који је важио пет година, Венецији није донео много. Сем тога, млетачку суревњивост будила је чињеница да су Ђеновљани, иначе млетачки највећи трговачки конкуренти, у Галати, која се налазила прекопута Цариграда, имали своју трговачку колонију. Очигледно незадовољни својим положајем, Млечани су 3. јула 1281. године у Орвијету са Карлом Анжујским и Филипом, титуларним латинским царем, склопили антивизантијски савез. Међутим, Сицилијанско вечерње пореметило је савезницима планове.³²

Иако није дошло до рата, Млечани су сматрали да није подобно да њихови трговци иду у Цариград, те су између 1282. и 1285. године, када је потписан нови уговор, донели неколико одлука којима је забрањиван одлазак у византијску

Највећи део поменутог сребра биће упућиван управо у Венецију, Д. Ковачевић-Којић, *Српско сребро и злато у европској производњи (XIV-XV вијек)*, Европа и Срби, Београд-Нови Сад 1996, 166-167.

³¹ Г. Острогорски, *Историја Византије*, 420-421, 425. Млечани ће 1277. године добити хрисовуљу од византијског цара којом ће добити одређене повластице, између осталог и право на једну трговачку четврт у оквиру самог Цариграда, D. M. Nicol, *Byzantium and Venice, A Study in Diplomatic and Cultural relations*, Cambridge 1988, 198.

³² Г. Острогорски, *Историја Византије*, 434-435.

престоницу.³³ Међутим, и после уговора из 1285. године Венеција је била у незавиднијем положају. Након пада Акре 1291. године, млетачка трговина са Левантом више није могла бити уносна као у претходно време, када су на источној обали Средоземља још постојале крсташке државе. Ново тржиште је морало бити пронађено. Још пре пада Акре, Ђеновљани су реално сагледали ситуацију и окренули се Црном мору. Ту су почели да успостављају своје трговачке колоније и, што је посебно значајно, из Галате су могли да контролишу пут из Средоземног у Црно море.³⁴ Покушаји Млечана да прошире своју трговину и на Црно море само су доливали уље на ватру на ионако већ прилично јако и опасно млетачко-ђеновљанско супарништво. Ситуација је постала толико озбиљна да су Млечани у мају 1294. године основали посебно веће, Веће Тридесеторице, које је за задатак имало да се брине о односима са Ђеновом.³⁵

То није много помогло, и већ исте године избија рат између две италијанске републике. У самом почетку Ђеновљани су стекли предност; остварили су победу у поморској бици код Лајаца близу обала Киликије, напали и опљачкали млетачки град Ханију на Криту и потопили једну млетачку трговачку флоту близу Модона. Две године касније, млетачка флота је дошла до Хелеспонта како би напала Галату, при чему је прекршила уговор из 1285. године који је забрањивао млетачко-ђеновљанске сукобе између Абидоса и Црног мора. Цар Андроник II је Ђеновљанима из неутврђене Галате пружио уточиште међу зидинама Цариграда, а такође је и наредио да се похапсе сви Млечани у престоници, чиме се сврстао на страну Ђеновљана.³⁶ Млечани су касније такође имали успеха; отели су Ђеновљанима 25 бродова и запалили им колонију у Кафи на Криму. Међутим, Ђеновљани су се ускоро осветили. Најпознатија битка овог рата вођена је близу Корчуле. Млечани су претрпели огроман пораз; више од седам хиљада Венецијанаца је изгубило живот, око пет хиљада их је заробљено, а такође су им скоро сви бродови уништени.³⁷ Ипак, ни позиција Ђенове није била нарочито боља. Обе стране, изморене петогодишњим ратом, прихватиле су

³³ D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, 212, 214-215.

³⁴ Г. Острогорски, *Историја Византије*, 458.

³⁵ D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, 217.

³⁶ *Исто*, 217-218.

³⁷ Могуће је да су у овој бици учествовале и четири дубровачке галије, Б. Крекић, *Зашто је вођен и када је завршен рат Дубровника и Србије 1301-1302?*, Зборник радова Византолошког института 17 (1976.), 418.

посредовање миланског војводе Матеа Висконтија. Мировни уговор, који није обухватао и Византију, склољен је 25. маја 1299. године.³⁸

Млетачко-византијски рат је настављен, додуше, далеко мањим интензитетом, из прстотог разлога што Византија није имала флоту којом би се могла супротставити Венецији на мору. Измењено је неколико посланстава која нису постигла никакав успех. На крају је Венеција одлучила демонстрирати своју силу искрцавши јула 1302. године војску у околину Цариграда, коју су затим палили и пљачкали. Увече тог дана напали су Принчевска острва чије су становништво подвргли мучењу. Након ових догађаја, цар је био спреман да преговара. Мировни уговор, који је требало да важи десет година уз могућност продужења, потписан је октобра 1302. године у Венецији, након чега је ратификован марта наредне године у Цариграду. Нови уговор је, уз неке мање разлике, практично био потврда оног старог из 1285. године, с тим да су Млечани добили неке нове колоније у Егејском мору.³⁹

Исте године када је у Венецији потписан мировни уговор између Венеције и Византије, Србија је окончала рат са Дубровником. О самом рату се не зна пуно, али су, с друге стране, мировни преговори добро документовани у савременим изворима.⁴⁰ Узроци рата нису познати. Поједини историчари су заступали мишљење да је рат Србије и Дубровника последица сукоба Венеције и Византије. Тако Константин Јиречек каже да је краљ Милутин „свој нови савез са царем дао осетити Дубровчанима, штићеницима Млечића“.⁴¹ Сличан став износи и Сима Ћирковић у *Историји Црне Горе* када каже да је српско-дубровачки рат „био само одјек рата између Венеције, врховног господара Дубровника и Византијског царства, савезника Милутиновог“.⁴² На први поглед, ово не изгледа нелогично, поготово ако имамо у виду чињеницу да се две године пре почетка рата краљ Милутин оженио византијском принцезом Симонидом, ћерком цара Андроника II, и да су у ово време Срби и Византинци били у изузетно добрим односима и уско сарађивали. Међутим, ако се има у виду чињеница да су рат

³⁸ D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, 218-219.

³⁹ Исто, 219-221; Г. Острогорски, *Историја Византије*, 458.

⁴⁰ *Историја српског народа I*, 451; N. Rogić, *Peace Negotiations Between Serbia and Dubrovnik in 1301-1302: A Case Study in Medieval Diplomacy*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 1 (2013), 117.

⁴¹ К. Јиречек, *Историја Срба I*, 195. Константин Јиречек такође наводи да је рат почео са затварањем дубровчачких трговаца у Србији, притом уопште не помињући напад на Котор. Да је знао за напад на Котор, тешко да би сматрао да је млетачко-византијски рат имао утицаја на српско-дубровачки.

⁴² *Историја Црне Горе II/1*, 57. Сима Ћирковић је свој закључак вероватно преузео од Константина Јиречека. Он је знао за напад на Котор, а занимљиво је да касније у *Историји српског народа I*, 451. није заступао раније мишљење.

почели Дубровчани, у чијој су се коалицији налазили и Млечани, поставља се питање какав је интерес Млетачке републике, да у време рата са Византијом, поведе још један рат? Према томе, тешко да ће ово бити прави узрок српско-дубровачког рата. Ипак, треба имати у виду и односе Венеције и Србије у ово време. Поред напетости у односима услед монетарног рата двеју држава, ситуацију је погоршавала чињеница да су млетачки трговци често били нападани и пљачкани, како у унутрашњости Србије тако и у српским приморским областима, чиме је спречавано њихово нормално пословање и због чега су трпели велике штете.⁴³ С друге стране, постоје и мишљења да се краљ Милутин једноставно није одрекао старе српске жеље да освоји Дубровник и да тако стекне одличну и већ уходану луку на Јадранском мору, као и бројне и искусне поморце и бродоградитеље за своју државу.⁴⁴ У прилог томе би говорила и чињеница да су Дубровчани још 1295. године имали неприлика са Србима. Жеља краља Милутина да освоји Дубровник такође не може бити главни узрок, јер, како ћемо видети, рат је почео нападом коалиције на Котор, а не нападом Милутина на Дубровник. Такође, рат који ће уследити за Дубровчане неће бити искључиво дефанзивне природе.⁴⁵ Дакле, напад српског краља на Дубровник је само био одговор на напад Дубровчана и њихових савезника на Котор. Нема сумње да су посредно сви ови разлози, неки више, неки мање, на неки начин утицали да дође до рата између Србије и Дубровника. Ипак, како се чини, главни разлог за почетак рата било је супарништво Дубровника и Котора.⁴⁶ То се види и из првог познатог податка о рату. Наиме, „усред мира“, Дубровчани су, уз помоћ млетачких галија и ратника из Задра и Хрватске, у првој половини 1301. године напали Котор. Такође су затворили ушће Бојане, спречавајући тако сваки промет на зетским трговима.⁴⁷ Иницијатори овог напада су вероватно били сами Дубровчани, који су, као што нам је познато, још од времена Стефана Немање у неколико наврата били у рату са Србијом. Такође, као што смо већ напоменули, као најважнији српски град на приморју, Котор је полако постајао озбиљан конкурент Дубровнику, те се ривалство између два града временом само повећавало.

⁴³ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 36.

⁴⁴ Б. Крекић, *Рат Дубровника и Србије 1301-1302*, 418; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 35-36.

⁴⁵ Н. Фејић, *Један поглед на ратове Дубровника*, *Историјски часопис* 56 (2008), 132.

⁴⁶ N. Porčić, *Peace Negotiations*, 117-118.

⁴⁷ *Историја Црне Горе II/1*, 57. Колики је овај напад имао утицај на Котор, говори и податак да су Которани „једним од најранијих датираних чланова свог статута прогласили да не важе до тада склопљени уговори и обавезе са Дубровчанима и одредили да убудуће и Дубровчани морају излазити пред которски суд јер су дотле Которани у мешовитим споровима ишли пред дубровачки суд.“

Што се тиче Хрвата који се помињу у нападу на Котор, под њима се највероватније мисли на људе брибирског кнеза, Павла Шубића, који је пришао горепоменутој коалицији. Осим што је био брибирски кнез, Павле Шубић је имао достојанство приморског бана и самим тим власт над далматинским градовима, а услед расула у Угарској крајем XIII века, постао је практично самостални господар Хрватске и Далмације. Када му је 1299. године пришла властеоска породица Стјепанића, брибирски кнез је постао и владар Доњих Крајева и почео се називати *господарем Босне*. Банску власт у Босни је препустио свом брату Младену I, који је успео из Босне да потисне бана Стјепана I Котроманића.⁴⁸ Павле Шубић је такође имао планове за потчињавање Хума, што му је на кратко време и пошло за руком, користећи се борбама у Србији. Али није јасан његов мотив да нападне Котор, с обзиром да се његове територије нису чак ни граничиле са поменутим градом. Најлогичније нам се чини да је овај напад био само део једне шире акције продирања у српску земљу, тачније Хум, те да је, у неку руку, сам напад био само одвлачење пажње краља Милутина са територија којима је бан желео да завлада. У прилог томе би говорила и једна познија вест о продирању бана Шубића до Оногшта, која међутим, није потврђена у савременим изворима.⁴⁹

Што се тиче учешћа Задрана у нападу на Котор, оно се може протумачити само као помоћ поданика свом врховном господару, то јест Венецији.⁵⁰

На крају, Котор је успео да се одбрани, а краљ Милутин је напао Дубровник. У овом, по свој прилици суровом рату, српски краљ је заробио изванредан број дубровачких трговаца и држао их је затворене до краја рата, док су Дубровчани, с друге стране, запосели Мљет и поставили свог кнеза на острву. О суровости овог рата довољно говори и чињеница да су поједини Дубровчани наводно планирали да се одселе у нека мирнија места у Италији где не би били узнемиравани, али је ово дубровачка влада

⁴⁸ С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 77-79.

⁴⁹ М. Орбин, *Краљевство Словена*, Зрењанин 2006, 196-197. Поменута вест је хронолошки потпуно неконзистентна. Српски владари поменути у овом одељку, када су у питању године владавине, нису савременици бана Шубића, док с друге стране, о његовом сину Младену II Орбин ништа не говори. Међутим, занимљиво је да Орбин помиње некакав план брибирског бана да нападне Котор, који на крају није био спроведен у дело, јер су наводно Дубровчани одбили да му помогну, а и српски краљ је скупио велику војску. Све би ово сугерисало да је Орбин једноставно помешао догађаје и године. Додуше, постоје савремени извори из којих се види да се нешто дешавало 1303. и 1304. године у односима између српског краља и хрватског бана. О још неким подацима о могућој власти Брибираца над Хумом у ово време в. *Историја српског народа I*, 454.

⁵⁰ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 36.

забранила.⁵¹ Млетачка република у ово време више није била у рату са Ђеновом, али јесте са Византијом. Али како смо већ видели, тај рат није био толико опасан по Венецију, а такође, у 1301. години није било значајнијих војних операција и углавном су вођени преговори између две зарађене стране. Дакле, Венеција је имала могућности да се детаљније посвети сукобу Србије и Дубровника, односно измирењу две зарађене стране, што је и учинила након поменутог заробљавања извесног броја дубровачких трговаца од стране Србије.⁵² Јер, на крају крајева, штитећи Дубровачке интересе, Венеција је, у ствари, штитила своје.⁵³ С друге стране, ни краљу Милутину није одговарало пролонгирање сукоба, пре свега јер је имао да води још један рат, овог пута са својим братом Драгутином.⁵⁴

Почетком септембра 1301. године у Венецији је одлучено да се пошаљу два посланика српском краљу да посредују у српско-дубровачком спору, међутим, посланици у Србију нису пошли све до 17. октобра. Не зна се чему оволико кашњење, поготово ако се има на уму да су имали наређење да „non possint de Ragusio redire sine nostro mandato, salvo si negotium inter Raguseos et reges foret prius aptatum“,⁵⁵ што би значило да је Венецији заиста стало да што пре дође до мира. Можда се са слањем посланства оклевало зато што су у Дубровнику у то време већ вођени преговори.⁵⁶ Такође, предвиђало се да ће посланици на путу у Дубровник и Србију провести два месеца или више, а о свом задатку је требало да се договоре са млетачким кнезом Дубровника, док је са тамошњом властелом требало само да се посаветују.⁵⁷

Млетачка посланства слата у Немањићку Србију углавном су се састојала од једног члана, међутим, у случају посредовања, као што је био овај, Венеција је слала два члана. Разлог је био тај што би на тај начин свака страна код себе могла да има посланика који би радио на измирењу. Као што ћемо видети, један од посланика, Петар Микели, остаће у Дубровнику, док ће други, Јакопо Зено, ићи српском краљу. Зену ће

⁵¹ Б. Крекић, *Рат Дубровника и Србије 1301-1302*, 419; *Chronica Ragusina Junii Restii*, ed. Sp. Nodilo, Zagrabiae 1893, 103.

⁵² Б. Крекић, *Рат Дубровника и Србије 1301-1302*, 419. О томе да ли се посредовање Венеције заиста може сматрати посредовањем, имајући у виду да је она дубровачки врховни господар, в. N. Porčić, *Peace Negotiations*, 129-130.

⁵³ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 36.

⁵⁴ М. Динић, *Однос између краља Милутина и Драгутина*, Зборник радова Византолошког института 3 (1955), 58-59.

⁵⁵ S. Ljubić, *Listine o одношajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike, knjiga I*, Zagreb 1868, 195-196.

⁵⁶ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 37.

⁵⁷ Б. Крекић, *Рат Дубровника и Србије 1301-1302*, 419; N. Porčić, *Peace Negotiations*, 129-130. и нап. 64.

такође, поред куvara и коњушара, бити придодате још две особе. Једна је извесни Blasius de Aimo, који је био преводилац, односно тумач. Друга је Pasqua de Merçiuncho, чију улогу у оквиру овог посланства не познајемо. Једино знамо да је за своје услуге добио награду од четрдесет перпера, што доста говори о његовом значају, поготово уколико имамо у виду чињеницу да је Blasius de Aimo као награду добио само седам перпера.⁵⁸

Сам Дубровник је још током лета почео да ради на миру са Србијом. Већ 24. јула се помиње одлука да се извесном Петру Мауру, амбасадору краљице Јелене, да некакав поклон. Уколико то и није чврст доказ, крајем августа имамо сигурну потврду да су преговори почели јер су два фратра, Janinus de Bononia и Nicola de Odan, одређени да иду српском краљу како би закључили мир. О настојањима Дубровчана Венеција је засигурно била добро упозната и подржавала их је.⁵⁹

У исто време када је слала два посланика да посредују између Дубровника и Србије, Венеција је гледала да војно обезбеди свог штићеника. Ради тога, наређено је капетану млетачке јадранске флоте да оде у Дубровник, а такође је у Дубровник требало да дођу и две галије које су се враћале са Леванта, док је лађама натовареним житом наређено да сместа дођу у Венецију. Сем тога, одлучено је да ће млетачка влада поднети трошкове потребне за помоћ и одбрану Дубровника.⁶⁰ Све би ово указивало да Венеција и Дубровник нису били сигурни да ли је српски краљ спреман да пристане на преговоре.⁶¹

Почетком новембра Дубровчани су забранили својим грађанима да тргују са Србијом док год заробљени Дубровчани не буду ослобођени. Забрана се односила на земље краља Милутина и краљице Јелене, а касније је проширена и на земље краља Драгутина.⁶² У исто то време, дакле почетком новембра, у Дубровник је стигао Павле Томе Драго, посланик краља Милутина, који је са Дубровчанима преговарао о примирју, исплати светодмитарског дохотка, откупу за дубровачке трговце и још неким стварима од значаја за две државе. Са своје стране, Дубровчани су њему и његовој породици обећали грађанство чим се повољно реши питање дубровачких трговаца и они буду ослобођени. Ускоро су Дубровчани, не чекајући млетачке, послали два своја

⁵⁸ N. Porčić, *Peace Negotiations*, 126. и нап. 51.

⁵⁹ *Исто*, 118.

⁶⁰ Б. Крекић, *Рат Дубровника и Србије 1301-1302*, 419.

⁶¹ N. Porčić, *Peace Negotiations*, 119.

⁶² *Исто*, 130.

посланика у Србију, што може значити да су се надали повољном развоју догађаја. Већ 13. новембра Дубровчани су решили да пошаљу поклоне српском краљу, његовој властели и архиепископу. Наредног дана израђен је нацрт уговора о миру који је Павле Томе Драго закључио са дубровачким кнезом, након чега је вероватно укинута забрана трговине. Два дубровачка посланика су у Србију кренула 10. децембра носећи са собом две хиљаде перпера, што је представљало прву рату светодмитарског дохотка.⁶³

Млетачки посланици, Петар Микели и Јакопо Зено, у Дубровник су коначно стигли крајем децембра. Зарад њиховог слања српском краљу, као и због још неких трошкова, међу којима је и откуп за заробљене дубровачке трговце, дубровачка влада је крајем јануара одлучила да је потребно скупити пет хиљада перпера. Међутим, дубровачка влада је са прикупљањем новца имала извесних потешкоћа, те је млетачки посланик, којем је овај задатак поверен 18. фебруара, Јакопо Зено, без новца кренуо српском краљу.⁶⁴ Пре него што ће кренути, дубровачка влада му је обећала да ће прихватити све што се буде договорио са српским краљем. На пут, на којем ће се задржати два месеца, кренуо је морем до ушћа реке Дрим, а затим копном, што се разликовало од дубровачких посланстава која су све време ишла копном. Могуће је да је Зено на овај начин путовао јер је са собом, као поклон српском краљу, водио два коња која су вредела отприлике четиристо перпера.⁶⁵ С обзиром да је кренуо без предвиђеног новца, није могао да преговора о ослобађању заробљених дубровачких трговаца, већ је уместо тога преговарао о повратку острва Мљет под српску власт, што му је изгледа и био главни задатак. Договор је постигнут и дубровачке власти су 15. марта 1302. године одлучиле да острво врате Србији.⁶⁶

Ускоро је Милутин почео захтевати да се износ за откуп дубровачких трговаца повећа са четири хиљаде на шест хиљада перпера, након чега је Венеција одлучила да повуче своје посланике. Међутим, 12. априла почињу нови преговори. Дубровчани су успели да скупе четири хиљаде перпера, а Јакопо Зено се вратио у Дубровник. Крајем маја је одлучено да ће Дубровчани исплатити шест хиљада перпера српском краљу. Дубровчанима је требало око два месеца да исплате целу суму, те су дубровачки

⁶³ Б. Крекић, *Рат Дубровника и Србије 1301-1302*, 420; Н. Роџић, *Peace Negotiations*, 119; М. Маловић-Ђукић, *Павле Томе Драго*, Истраживања 16 (2005), 173-174; *Историја српског народа I*, 451.

⁶⁴ Истог дана Дубровчани су поново увели забрану трговине са Србијом, Н. Роџић, *Peace Negotiations*, 130.

⁶⁵ Трошкове за овај поклон сносили су сами Дубровчани, који су такође финансирани и самог Зена, Н. Роџић, *Peace Negotiations*, 127.

⁶⁶ Н. Роџић, *Peace Negotiations*, 120, 126; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 37.

трговци ослобођени и враћени у Дубровник у првој половини августа. Што се млетачког посланика тиче, његов посао је био завршен, те му је 5. августа одобрен брод како би се вратио у Венецију.⁶⁷ С друге стране, Павле Томе Драго је 13. августа добио дубровачко грађанство. Сви ови догађаји потврђују да је мир почетком августа већ био склопљен.

Мир је требало да потврди и српски краљ. Како би се и то решило, 14. августа су одабрана два посланика, Никола Крусић и Бинчула Фосковић, која су требала да оду краљу Милутину. Са собом су носили поклон српском краљу у вредности од триста перпера, и још двеста перпера као поклон неким Милутиновим људима који су помогли да се склопи мир. На Крстовдан, 14. септембра 1302, краљ Милутин је у Врхлабу издао повељу Дубровнику.⁶⁸ У међувремену, 27. августа, донета је одлука да Дубровчани могу слободно да иду у Србију.⁶⁹ Па ипак, и поред закљученог мира између Србије и Дубровника, односи Дубровчана и Которана су још неко време били затегнути; њима је до 1305. године било забрањивано да иду у Котор и тргују са Которанима.⁷⁰

Венеција и Србија између два српско-дубровачка рата

У наредним година, извора о односима Венеције и Србије готово и да нема. Један од ретких података који нам је познат тиче се приступању и Венеције и Србије једној антивизантијској коалицији. Као што је познато, ово није била прва антивизантијска коалиција. Претходној, којој су приступиле и Венеција и Србија, планове је пореметило Сицилијанско вечерње. Али за разлику од друге, мотиви Срба и Млечана у првој коалицији били су много јаснији. Венеција је покушавала да поврати некадашње место које је имала у Византијском царству, или још боље, Латинском. Србија се, с друге стране, већ спрема за рат са Византијом, а удруживање снага са западним силама само би јој помогло да оствари своје планове ширења на југ. Овог пута, међутим, мотиви две стране нису били толико очигледни као претходни пут.

⁶⁷ N. Požić, *Peace Negotiations*, 120-121.

⁶⁸ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма, књига I*, Београд - Ср. Карловци 1929, 36-37.

⁶⁹ Б. Крекић, *Рат Дубровника и Србије 1301-1302*, 421-422.

⁷⁰ *Историја Црне Горе II/1*, 58.

Као што смо већ видели у претходном поглављу, Венеција је из рата са Византијом изашла као победник. Иако је, без сваке сумње, губитник била Византија, с обзиром да није успела да победи Ђенову, Венеција није била у нарочито бољем положају. Штавише, Ђенова је и даље била у предности; ускоро је добила право да утврди Галату, а такође је имала веће трговачке повластице, поготово ако имамо у виду чињеницу да је имала монопол на поједине производе, с обзиром да је Венецији било забрањено да њима тргује.⁷¹

С друге стране, на западу је планиран крсташки рат против Византије. Његов главни иницијатор је био Карло од Валоа, брат француског краља Филипа IV Лепог, који се 1301. године оженио Катарином од Куртнеа, унуком последњег латинског цара, Балдуина II. Његове планове подржавао је папа Клемент V (1305-13014), а савезнике ће наћи и у Филипу Тарентском, сину напуљског краља Карла II, који је узео титулу „деспота Романије“, као и у сицилијанском краљу Фридриху III. Такође, савез је обухватао и краља Милутина, а Карло од Валоа се надао да ће за свој циљ придобити и Венецију и Ђенову. Када им је пришао са предлогом о формирању коалиције која би обновила Латинско царство, Венеција га је спремно прихватила, док је Ђенова одбила. Дужд Пјетро Градениго је у децембру 1306. године потписао споразум са титуларним латинским царем, а наредне године у јуну, папа је екскомуницирао византијског цара. Крсташи су планирали да у освајање крену из Бриндизија, пре марта 1308. године, међутим, ускоро се показало да Карло нема ни новца, а ни средстава да оствари своје империјалистичке снове.⁷²

Када се ситуација мало боље сагледа, увиђа се да Венецији није толико сметала Византија колико Ђенова и њено присуство на Хелеспонту (Галата) и Црном мору. Као савезник чија је главна улога била да својим бродовима превезе војску Карла од Валоа, Венеција би као награду засигурно добила један део Цариграда, исто као више од сто година раније. Самим тим, Галата би изгубила на значају и Венеција би преузела контролу над Хелеспонтом. Дакле, освајањем Цариграда, Венеција би победила Ђенову, коју иначе није могла да победи у отвореном рату.

Што се краља Милутина тиче, он се у овом периоду налазио у грађанском рату са својим братом. Драгутин је, преко брака са угарском принцезом Каталином, био

⁷¹ D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, 222; Г. Острогорски, *Историја Византије*, 458.

⁷² D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, 224-226.

повезан са Угарском, а посредно и са другим католичким државама. С друге стране, Милутин се браком са Симонидом окренуо Византији. Међутим, у ово време Византија Милутину није могла да помогне, те од ње није имао никакве користи. Због тога је одлучио да се окрене западу, односно папи и титуларном латинском цару. У контакт са папством ступио је већ у време Бенедикта XI (1303-1304), тражећи да њега и целу државу прими под заштиту свете столице. Наредни папа, Клемент V (1305-1314) на почетку свог понтификата одговорио је позитивно на Милутинове молбе што је омогућило да се поведу преговори о преласку краља и целе земље у католичанство. Краљ Милутин је 1306. године такође ступио у савез са Филипом Тарентским. На крају, марта 1308, Милутинови посланици потписали су уговор и склопили савез и са Карлом од Валоа.⁷³ У француском посланству које је тада упућено у Србију ради ратификације уговора, налазио се и Млечанин Пјетро Квирини.⁷⁴

Дакле, слично као и Венецији, ни српском краљу Византија није била главни непријатељ. Он је повезивање са западним силама видео као начин да се спасе из ситуације у коју је запао услед грађанског рата са братом, пре свега јер је, из немогућности Византије да му помогне, био принуђен тражити савезнике на другој страни.

Планирани крсташки поход је пропао, а односи Венеције и Византије су захладнели. Ситуација је за Млечане постајала поприлично тешка; њихови бродови су пљачкани од стране ђеновљанских пирата, од којих су неки били финансирани од стране византијског цара, а проблеме им је правила и Каталанска компанија. Након скоро две године преговарања, новембра 1310. Млечани и Византинци су потписали нови споразум, који је скоро у потпуности био потврда претходна два споразума, из 1285. и 1302. године.⁷⁵

Још један догађај који се тиче посредних односа Србије и Венеције догодио се отприлике у време окупљања антивизантијске коалиције. Али уместо Карла од Валоа и његовог неуспелог рата, овог пута се у средишту пажње две државе нашао Дубровник. Наиме, у првој половини 1306. године, у време кнеза Белета Фалетра, један

⁷³ *Историја српског народа I*, 455-456.

⁷⁴ А. Узелац, Б. Радовановић, *Црквена и световна политика краља Милутина према западним силама почетком XIV века – неколико нових запажања*, у: Свети цар Константин и хришћанство, прир. Д. Бојовић, Центар за црквене студије, Ниш 2013, 595.

⁷⁵ D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, 226.

Дубровчанин је убио Србина.⁷⁶ Проблем је настао када је требало да се кривац казни. Наиме, према старом обичају, уколико би Дубровчанин убио Србина, и обрнуто, уколико би Србин убио Дубровчанина, било је предвиђено да се плати новчана казна (вражда) у вредности од пет стотина перпера.⁷⁷ С друге стране, Дубровачким статутом била је предвиђена смртна казна, преузета из римског права. Смртну казну захтевао је и тадашњи дубровачки кнез, Белето Фалетро, тврдећи притом да мора поштовати Статут јер је на то био заклетвом обавезан. Дубровчани, који нису желели да на то пристану, жалили су се венецијанском дужду. Међутим, он им је одговорио да морају поштовати Статут. Ипак, казна није извршена јер су Дубровчани били упорни у својим настојањима да се у односима са Србима одржи стари правни обичај.

Спор је настављен и у време кнеза Андрије Даура, који је наследио Белета Фалетра. Почетком 1308. године кнез је заједно са дубровачком опшитном упутио у Венецију једно посланство које су чинили Никола Гундулић, Орсат Будачић и Марин Држић, чији је задатак био да моли и тражи од дужда да се и даље поштује обичај вражде.⁷⁸ Крајем марта и почетком априла Венеција је донела одлуку према којој је Дубровник требало да упути посланство српском краљу са молбом да краљ пристане на онакав начин суђења „који је мио Богу и људима и целом свету“. Такав начин суђења подразумевао је да смртна казна следи уколико неко од краљевих људи усмрти Дубровчанина. Уколико би краљ Милутин био спреман на такво суђење, дубровачки кнез и дубровачки поданици били би спремни донети исту одлуку уколико неки Дубровчанин убије Србина. Уколико, пак, српски краљ није спреман вражду заменити смртном казном, онда су и Дубровчани дужни поштовати обичај вражде без обзира на Статут. Након тога, Дубровчани су упутили посланике српском краљу који су инсистирали на смртној казни, како је било наложено у дуждевом писму. Међутим, краљ Милутин није желео вражду заменити смртном казном; тврдио је да не жели да пролива крв својих поданика и да уместо тога жели да поштује стари обичај својих

⁷⁶ К. Јиречек, Ј. Радонић, *Историја Срба. Културна историја, књига II*, Београд 1978, 131. сматра да је у питању убиство које је 1306. године починио дубровачки властелин Марко Лукаревић са својим друговима. Међутим, историјски извори не допуштају нам да овај податак сматрамо за нешто више од претпоставке, Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 38. нап. 65.

⁷⁷ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 38; Т. Тарановски, *Историја српског права у немањихкој држави II*, Београд 1931, 12; *Statut grada Dubrovnika* (пріг. А. Šoljić, Z. Šundrica i I. Veselić), Dubrovnik 2002, 466-467. О вражди в. *Лексикон српског средњег века* (прір. С. Ћирковић и Р. Михаљчић), Београд 1999, 106-107. и Т. Тарановски, *Историја српског права II*, 13-16, 79-82.

⁷⁸ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*, ed. S. Nodilo, Zagrabiae 1883, 223; *Statut grada Dubrovnika*, 466-469.

претходника, који је потврдио заклетвом. С друге стране, допуштао је да Дубровчани са својим људима могу чинити како им је воља.⁷⁹

Поштујући одлуку српског краља, Дубровчани су одлучили да и они поштују обичај вражде. Стога је 23. септембра 1308, како је то наведено у дубровачком Статуту, кнез Андрија Дауро, с Малим и Великим већем, а уз одобравање пука окупљеног на јавном збору на Плаци, одлучио да убудуће Дубровчанин који убије Србина мора да плати пет стотина перпера на име вражде. Уколико, пак, одбије да то учини, биће протеран из града и дистрикта све док поменуто глобу у целини не намири.⁸⁰

Две године касније збио се један догађај чије ће последице имати посредне везе и са Србијом. Наиме, још 1297. године дошло је до затварања млетачког Великог већа. То је значило да су убудуће само они чији су преци били у поменутом већу, сада могли постати његови чланови. Некада демократска република сада је постала аристократска. Наравно, обичном пуку се ово није свидело, а слично је било и са једним делом племства. Већ 1299. године долази до једне завере против чланова Великог већа, међутим, завреници које је предводио извесни Марино Боконио нису успели у својој намери. Много ће већи одјек имати 1310. године завера две старије племићке породице, Тијеполо и Кверини. Вођа завереника био је Бајамонте Тјеполо, зет Марка Кверинија, главе истоимене породице.⁸¹ За спровођење плана у дело одређен је 14. јун. На несрећу завереника, дужд је сазнао за њихове планове, и поменутог дана их је дочекао са војском. У борби која је уследила Марко Кверини је погинуо, док је Бајамонте Тјеполо успео да нађе спас у бекству. Млађе племство успело је да победи старије.⁸²

Након пропасти завере, у Венецији је основано Веће десеторице. Његови чланови на својим положајима нису могли бити дуже од годину дана. Такође, сваки члан је морао да буде из различите породице.⁸³ Њихов задатак је у почетку био да се баве истрагом саме завере, међутим, њихов рад је продужаван да би 1335. године Веће

⁷⁹ *Annales Ragusini Anonymi*, 223-224; *Statut grada Dubrovnika*, 466-469; *Listine I*, 224; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 38-39.

⁸⁰ *Statut grada Dubrovnika*, 468-469; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 39. К. Јиречек, Ј. Радонић, *Културна историја*, 131.

⁸¹ Бајамонте Тијеполо је био син Такома Тијеполо који је био некадашњи главни такмац тренутном дужду, Пјетру Граденигу. Такође, Бајамонтеов деда је био дужд Лоренцо Тијеполо, А. Wiel, *Venice*, London 1894, 184.

⁸² *Исто*, 185-187.

⁸³ F. C. Lane, *Venice. A Maritime Republic*, Baltimore-London 1973, 116.

десеторице постало стални орган републике. Задатак му је био да надзире јавни живот и да бди над безбедношћу и моралом. На његов рад се нису могле уложити жалбе.⁸⁴

Што се Бајамонте Тјеполо тиче, он се након неуспелог покушаја преврата повукао у Далмацију код својих рођака Брибираца од којих је добио нинско кнештво.⁸⁵ У том тренутку, Венеција се налазила у тешкој позицији. Наиме, две године пре завере Тјеполо-Кверини, дошло је у Ферари до сукоба између два претендента. Папа и млетачки дужд су дали подршку различитим кандидатима, те је папа одлучио да екскомуницира дужда, Сињорију, сам град као и све његове становнике.⁸⁶ Млечани ван зидина свог града више нису били безбедни. Такву ситуацију искористио је Младен Шубић, син Павла Шубића, заузевши Задар почетком 1311. године, након чега се почео називати *princeps Dalmacie*.⁸⁷ Младен, који је имао и подршку папе, следеће године се прогласио *вечним задарским кнезом (jadriensis perpetuus comes)*, а кнежевску титулу у осталим далматинским градовима препустио је свом брату Јурју. Међутим, свестан да без флоте тешко може одбранити далматинске градове, Младен је повео преговоре са Венецијом. Управо у том критичном тренутку, маја 1312. године, умире брибирски кнез Павле Шубић, а већ наредне године, услед измирења папства и Венеције, Младен II губи Задар.⁸⁸

Некако у то време, свакако пре почетка 1313. године, окончан је дугогодишњи грађански рат између Милутина и Драгутина.⁸⁹ Драгутин се крајем јула спремао да нападне Угарску, али у том тренутку му је стигло наређење од Милутина да дође с војском да би заједно пошли на Хрватску. Напад је био усмерен против Младена II Шубића, који је тих година био проширио своју власт на Хум и долину доње Неретве.⁹⁰ Као што смо већ видели, Младен II је у то време био у непријатељству са Венецијом, која се стога чинила као природни савезник српском краљу. Нажалост, услед недостатка извора, за некакав савез између Млечана и Срба у ово време нема непосредних података. Ипак, постоји одређена могућност да је до савеза дошло. Наиме, Дубровчанин Лука Марка Лукаревић је ухваћен почетком маја 1313. године јер је покушао да из Венеције прокријумчари сто осам мачева за Милутиновог сина Стефана

⁸⁴ A. Wiel, *Venice*, 188.

⁸⁵ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976, 424.

⁸⁶ A. Wiel, *Venice*, 182.

⁸⁷ N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 425-426.

⁸⁸ Исто, 427-428.

⁸⁹ М. Динић, *Однос краља Милутина и Драгутина*, 69.

⁹⁰ *Историја српског народа I*, 460.

који је тада управљао Зетом. Међутим, Млечани су допустили да се оружје пропусти „propter condicionem presentem“. Ова попустљивост Млечана могла би се објаснити понудом савеза, коју је можда тада чинио краљ Милутин преко својих посланика и молбом да му се дозволи набавка оружја.⁹¹ Уколико је и постојао, савез Млечана и Срба није био дугог века. Већ септембра исте године Младен II се измирио са Венецијом, да би почетком наредне, заједно са својом браћом, Павлом и Јурјем, добио млетачко грађанство.⁹² С друге стране, српски краљ је остао у приморју до новембра, али се нажалост не зна шта се дешавало у односима краља Милутина и Младена II. Чињеница је да су борбе неколико година касније обновљене.⁹³

Пар година касније, 1316, догодио се један догађај о којем је сведочанство оставио дубровачки хроничар Јуније Рестић. Он каже да је те године краљ Милутин напао Дубровник на подстицај Ластовљана, „li quali avendo visto non esser stati né ricevuti, né graditi, a Venezia [...] fecero penetrar al re Orossio, che quell' isola apparteneva al regno di Rassia“. Српски краљ је пар дана опседао Дубровник, па се, видећи да га неће успети освојити, вратио у Србију, где је позатварао све дубровачке трговце.⁹⁴ Вероватно су се током ових догађаја Дубровчани обратили Венецији за помоћ. Млечани су упутили краљу Милутину једно посланство и тајно су забранили својим поданицима да иду у Србију.⁹⁵ На крају је, с обзиром да није имао флоту којом би помогао побуњеним Ластовљанима, српски краљ морао да одустане од своје намере да острво врати под своју власт, те је Ластово остало под дубровачком влашћу.⁹⁶

Као што смо видели, извори о везама две државе у ово време су изузетно оскудни. Али то свакако не значи да оне нису редовно одржаване. Да је тако, говори нам и један венецијански документ из 1313. године. У поменутом документу дат је списак царева, краљева и владара Склавоније (Србије), Бугарске и Романије (Византије) са којима су Млечани одржавали везе. На првом месту поменут је краљ Милутин као *Ser Urossius rex Servie, Chelmie, Dioclie, Albanie et maritime regionis*.⁹⁷ Помен Хума у

⁹¹ М. Динић, *Comes Constantinus*, Зборник радова Византолошког института 7, 1961, 8; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 39. нап. 69.

⁹² N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 429.

⁹³ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 40.

⁹⁴ *Chronica Ragusina Junii Restii*, 106-107.

⁹⁵ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 40; Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана у четрнаестом веку*, Зборник радова Византолошког института 21 (1982), 150. Две године раније, 1314, Млечани су такође тајно забранили својим поданицима да иду у Србију, М. Спремић, *Србија и Венеција*, 27.

⁹⁶ *Chronica Ragusina Junii Restii*, 107.

⁹⁷ Р. Радић, *Краљ Милутин у венецијанском документу из 1313. године*, у: Манастир Бањска и доба краља Милутина, прир. Д. Бојовић, Центар за црквене студије, Ниш 2007, 91-92. и нап. 5, 6.

титули краља Милутина сугерисао би да се он тада налазио у оквиру српске државе. С друге стране, то се не може изричито тврдити јер он може бити одраз Милутиновх претензија на повратак Хума коју су Млечани затим пренели у свој документ. Такође, могло би значити и да је српски краљ имао стварну власт бар над једним делом Хума. Следећи је наведен Милутинов син као *Ser Steffanus regis Urossii filius, rex Dioclie, Albanie, Chelmie et maritime regionis*. Стефан је наведен као краљ, што би сугерисало да је имао титулу „младог краља“. Такође, наведен је као краљ свих територија као и отац му, осим Србије. После младог краља Стефана следи његов стриц Драгутин који је наведен као *Ser Steffanus rex Raxie et cetera ut supra*. Дакле, има исту титулу као и краљ Милутин, једино уместо Србије стоји Рашка. Последњи од српских владара поменут је Драгутинов син, међутим, без икакве титуле или територија којима би владао (*Ser Ladislaus filius eius*). Занимљиво је приметити да на списку нема краљице Јелене Анжујске, чије је територије, односно њихов већи део, краљ Милутин дао свом сину Стефану на управу.⁹⁸ Ипак, то не мора нужно да значи да, рецимо, млетачки трговци нису трговали на њеној територији. Могуће је да су Млечани сматрали, а можда је то било и стварно стање на терену, да су њене територије улазиле у састав територија неког њеног потомка, да ли синова или унука, те да краљица више није имала ону практичну независност на својим територијама какву је имала од доласка Драгутина на престо па све до преузимања њенихседа од стране унука, младог краља Стефана.

⁹⁸ Исто, 91-93. и нап. 7, 8, 9. Краљ Драгутин је својој мајци Јелени дао на управу Зету или њен већи део, Требиње и крајеве око Плава и Горњег Ибра. Између 1306. и 1309. године Милутин је од Јелениних територија свом сину Стефану предао на управљање Зету и Требиње. Након тога, Јеленина држава обухватала је властелинство манастира Градца, двор у Брњацима са околином и крајеве око Плава, и њих је држала до краја живота. Такође, могуће је да је њена држава обухватала још неке крајеве под јурисдикцијом бањског и рашког епископа, М. Поповић, *Српска краљица Јелена између римокатоличанства и православља*, Београд 2010, 51-52. Први познати контакт Стефана се Млечанима јесте једно писмо од 10. маја 1309. године које су Млечани писали поводом једне лађе која се разбила близу Котора. То је уједно и први помен Стефана у Зети. Из садржаја писма се види да Стефан у Зети борави већ неко време, па ако се има у виду да је последњи помен Јелене Анжујске у Зети из 1306/7. године, може се закључити да Стефан управља поменутом облашћу од 1308. године, М. Маловић, *Стефан Дечански и Зета*, Историјски записи, година XXXII (LII), XLI, 1979/4, 15. Како су новија истраживања показала, повеља краља Милутина опатији Св. Марије Ратачке из 1306. године јасно сугерише да у тренутку издавања исте краљица Јелена више није управљала Зетом. Међутим, „потврду ранијих повластица издаје Милутин, а не Дечански који још увек није признат за легитимног сина, нити је устоличен за владара у Зети“. С. Марјановић-Душанић, *Повеља краља Милутина опатији Св. Марије Ратачке*, Стари српски архив 1 (2002), 23-24.

Венеција и Србија последњих година Милутинове владавине

Крајем друге деценије XIV века догодила су се два догађаја од значаја за млетачко-српске односе. Први је био рат Србије и Дубровника у којем је Венеција, као врховни господар града под Срђем, имала улогу посредника између две зарађене стране. Други је био рат краља Милутина са Младеном II Брибирским.

Што се тиче рата Србије и Дубровника, о њему не знамо много. Сами узроци рати нису сасвим јасни, али неку улогу су засигурно играли напади и штете које је Дубровнику наносио краљев властелин Хрватин.⁹⁹ Могуће је такође да је овај рат био наставак непријатељстава из 1316. године. Било како било, рат о коме је реч је избио 1317. године; познато је да су ратне операције су вођене у лето те године. Српска војска је напала Дубровник, опустошила околину града и нанела велике штете. Још веће штете претрпели су дубровачки трговци који су се затекли на краљевој територији; сви су били затворени, а роба им је заплена. С друге стране, Дубровчани су изгледа, као и у претходном рату, запосели Мљет, који ће по завршетку рата бити принуђени да напусте.¹⁰⁰ Иако су имали предност на мору, на копну су били у веома незавидном положају. Дубровчани су стога одлучили да се обрете Венецији и да траже помоћ. Млетачко Велико веће је 7. јула одлучило да као помоћ Дубровчанима пошаље оружје. Такође, као помоћ су упућени и бродови. Три дана касније, 10. јула, одлучено је да се пошаљу Андрија Дандоло и Петар Полани у Дубровник и „код реченог краља ако буде потребно“. Међутим, изгледа да су на пут кренули тек у августу. Задатак им је био да краља подсети на стару љубав и поштовање „које је увек било између његове преузвишености и нас и општине наше“. Требало је да раде на склапању мира и обнови пређашњег стања, јер, како је истицано, „Дубровчани су наши поданици и пријатељи“.¹⁰¹

Примирје је постигнуто у рану јесен 1317. године. С обзиром да дубровачке архивске књиге из те године нису сачуване, услови нам нису познати у појединостима. Оно што нам је познато јесте то да је до мира дошло посредовањем млетачких посланика Андрије Дандола и Петра Поланија, што је изричито наглашено у једном

⁹⁹ *Историја српског народа I*, 473;

¹⁰⁰ V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. I*, Zagreb 1980, 90.

¹⁰¹ P. Ћук, *Србија и Венеција*, 40; *Listine I*, 295; *Историја српског народа I*, 473.

каснијем дуждевом писму.¹⁰² Међутим, краљ Милутин је остао дужан преко четири хиљаде перпера на име накнаде штете дубровачким трговцима, а са самом исплатом се дуго отезало. До новембра 1318. године последице рата су биле отклоњене и тада је дубровачким трговцима поново било дозвољено да одлазе с робом у Србију.¹⁰³

Међутим, ускоро по завршетку рата са Дубровником, Милутин се нашао у новом рату, овог пута против Младена II. Младен је у то време био у савезу са мађарским краљем Карлом Робертом, који је у то време појасом савезника, међу којима су били и Филип Тарентски и папа Јован XXII, почео да окружује српског краља.¹⁰⁴

У једној повељи из 1318. године Младен се титулише као *Croattorum et Bosne banus terreque Hlm dominus generalis*.¹⁰⁵ Међутим, питање је колико је поменути титула одраз правог стања на терену. Младен II је вероватно већ почетком 1318. године угрожавао подручје Хума, због чега је Милутин одлучио да пошаље посланике у Венецију са циљем да придобије дужда за савез. Млечани су фербруара исте године посланицима краља Милутина одговорили „ad factum societatis petite“ и дозволили им да извезу оружје. У марту су послали своје посланике код српског краља, али изгледа да том приликом није склопљен савез између Венеције и Србије.¹⁰⁶ Требало би имати на уму чињеницу да је Младен II у ово време грађанин Венеције, за разлику из времена претходног рата са краљем Милутином, када је у једном тренутку био њен непријатељ. Било како било, до савеза Србије и Венеције није дошло, а отворени рат између краља Милутина и бана Младена избио је у јуну 1318. године.¹⁰⁷

О самом рату се не зна готово ништа, мада се може посредно закључити да је Младен II у почетку постигао знатне успехе. У септембру је дошао у близину Дубровника и ту примио дубровачке посланике. Опростио им је штету коју су заједно с властелом српског краља нанели његовим поданицима, а такође им је одобрио да пруже уточиште бегунцима из српске државе. Пар недеља касније дубровачки трговци су добили дозволу да опет могу слободно одлазити у Србију, што би сугерисало да су непријатељства вероватно престала.¹⁰⁸

¹⁰² Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 40.

¹⁰³ *Историја српског народа I*, 473.

¹⁰⁴ *Исто*, 472-473.

¹⁰⁵ N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 427.

¹⁰⁶ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 41.

¹⁰⁷ *Историја српског народа I*, 473.

¹⁰⁸ *Исто*, 473.

У међувремену, јула 1318. године у Венецији је боравио посланик краља Милутина, Которанин Василије Васиљевић. Иако се не зна тачан разлог његове посете, претпоставља се да је можда још једном покушао убедити дужда да уђе у савез са Србима против Младена II. Нажалост, осим што знамо да је у Венецији куповао оружје, познато нам је још само то да му је дужд Ђовани Соранцо поднео један документ у којем су биле наведене разне штете које су млетачки трговци претрпели у Србији и за које је тражена накнада.¹⁰⁹

Годину дана касније, у односима између краља Милутина и бана Младена II се нешто дешавало, али опет имамо премало података да бисмо могли саставити целокупну слику догађаја. У јуну 1319. године Милутин је замолио Дубровчане да приме бановог брата, Гргура, и друге таоце и да их држе док бан Младен II не испуни оно што је обећао, а следећег месеца је требало извидити „да ли је бан Младен вратио господину краљу оно што је био дужан“. Иако нигде није тачно наведено шта је то бан Младен требало да врати краљу Милутину, може се претпоставити да су у питању били делови Хумске земље.¹¹⁰ Дубровчани су се тада залагали да се склопи мир између краља и бана, а изгледа да су у преговорима као посредници учествовали и Млечани.¹¹¹

¹⁰⁹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 41; М. Спремић, *Србија и Венеција*, 28.

¹¹⁰ *Историја српског народа I*, 473.

¹¹¹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 41.

III Венеција и Стефан Дечански

Венеција и Бранивојевићи

Након смрти краља Милутина, између његових синова, Стефана и Константина, дошло је до рата. Из сукоба је као победник изашао Стефан. Међутим, грађански рат је пољуљао краљевску власт, што су поједини припадници локалне властеле користили да се осамостале. У новим условима најбоље су се снашли Бранивојевићи, који су као своје исходиште имали Стонски рат, из ког су даље ширили своју власт на Попово и према дубровачкој граници, а ускоро и према долини Неретве и преко ње.¹¹²

У лето 1322. године Бранивојевићи су опседали град Имотски, у којем се налазио Бајамонте Тјеполо, и на тај начин иступали као пријатељи Венеције. Наиме, из млетачких извора сазнајемо да је кнез Корчуле, која је била под врховном млетачком влашћу, обавестио млетачке провидуре, који су пак обавестили Веће десеторице, да су Бранивојеви синови опседали поменути град, у којем се налазио Тјеполо. Млечани су 12. јуна 1322. године наложили провидурима да се брижљиво постарају и одмах снабдеју опсађиваче балистама и другим потребним средствима. Такође, провидурима се шаље десет хиљада либара које су обећали за хватање или смрт Бајамонте Тјеполо, а ако нађу за потребно, могу да потроше и више од те суме. Међутим, Бранивојевићи нису успели да ухвате или убију Тјеполо, мада се не зна да ли због тога што је у међувремену успео да побегне из Имотског, или зато што су се можда нападачи повукли необављена посла. Један од Бранивојевића, Браноје, је због заслуга према Млецима, а нарочито због борбе против Бајамонтеа и показане верности према републици Св. Марка, био награђен тако што му је дато грађанство града Шибеника, вероватно 1324. године. Иначе, из једног каснијег документа, сазнајемо да су Бранивојевићи и на друге начине, мада се нажалост не помиње које, задужили Венецију. Дакле, осамостаљујући се у односу на централну власт у Србији,

¹¹² *Историја српског народа I, 499.*

Бранивојевићи су били принуђени тражити савезнике, и као што видимо, нашли су их у Млечанима.¹¹³

Међутим, 1326. године дошло је до сукоба између босанског бана Стјепана II Котроманића, којем су се придружили и Дубровчани, и браће Бранивојевића, који су сматрани за одметнике од српског краља и који са те стране нису могли да очекују помоћ. Током поменутог сукоба, у босанској војсци се налазио и Бајамонте Тјеполо; била је ово одлична прилика да се Бранивојевићима освети за непријатељства.¹¹⁴

О рату се сазнало и у Венецији, те је млетачка влада 2. јула одлучила да се пише Дубровчанима.¹¹⁵ Тражили су да се са Браноја, чија је глава од стране Дубровчана била уцењена на две хиљаде перпера, скине уцена. Такође су тражили да Брајко, који је држан у тамници, не буде убијен. На крају додају да су сазнали да су Дубровчани у савезу са босанским баном, у чијем табору се налази и „одвратни издајник Бајамонте“, што нису смели да дозволе с обзиром да су заклети на верност Млетачкој републици, те их позивају да се поправе.¹¹⁶ Међутим, упркос залагању Млечана, и Браноје и Брајко су били убијени.

Млечани у српско-дубровачким односима треће деценије XIV века

Недуго након ступања на престо, краљ Стефан Урош III издао је Дубровчанима повељу о слободи трговине.¹¹⁷ Дакле, владавину је започео у знаку добрих односа са Дубровником, вероватно и са Венецијом, а трговци из Приморја су током 1322. и 1323. године без тешкоћа пословали како у држави Стефана Дечанског, тако и у држави брата му Владислава.¹¹⁸ Међутим, 1323. године је избио сукоб између Стефана и Владислава око Рудника. Дубровачки трговац Менче Менчетић се заједно са

¹¹³ Исто, 499; В. Трпковић, *Бранивојевићи*, Историјски гласник 3-4, 1960, 63, 65 и нап. 59.

¹¹⁴ В. Трпковић, *Бранивојевићи*, 81.

¹¹⁵ Могуће да их је о појединостима обавестио њихов посланик српском краљу Калдарарио, Исто, 77. нап. 112.

¹¹⁶ Исто, 77.

¹¹⁷ Повеља је издата у Дугом пољу 27. децембра 1321. године, в. С. Ђирковић, *Повеља краља Стефана Уроша III Дечанског Дубровчанима из 1321. године*, Стари српски архив 5 (2006), 43-49.

¹¹⁸ *Историја српског народа I*, 497; Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 44.

Владислављевим присталицама затворио у рудничку тврђаву Островицу. Стефан Дечански је Дубровчанима оштро замерао због мешања њиховог трговца, а њихова извињавања и објашњења да немају никакве везе са Менчетићем нису помагала. У српско-дубровачким односима је дошло до захлађења те је Стефан почетком наредне године позатварао дубровачке трговце који су се нашли на његовој територији и запленио им имовину.¹¹⁹

Након овога, Дубровчани су одлучили да се обрате за помоћ Венецији. Крајем фебруара 1324. године одлучено је да се у Млетачку републику пошаље једно посланство, а у исто време припремано је посланство и српском краљу. Више од месец дана касније, почетком априла, посланици су кренули на своје задатке.¹²⁰ Такође, 12. марта дубровачки Сенат је једногласно, са изузетком кнеза који је био Млечанин, решио да се Дубровник затвори за све странце, Млечане и Дубровчане, односно да се не сме слати никава роба у Србију или према Леванту. Овим је практично забрањена трговина са земљама српског краља.¹²¹ Млетачки кнез је био против ове одлуке јер је она погађала интересе Млечана, а такође је и угрожавала млетачко становиште да Млечани у Дубровнику не смеју бити третирани као остали странци.¹²² Ипак, трговина између Србије и Венеције се у то време још увек одвијала. У априлу је млетачка влада донела одлуку којом је забрањивано Дубровчанима да обустављају слање робе млетачких трговаца у Котор.¹²³

Дубровачки хроничар Јуније Рестић, који о овим догађајима пише отприлике четири века касније, али који се ослања на старију архивску грађу, каже како су Дубровчани тражили од Венеције да нареди својим поданицима да прекину трговину са Србијом и уклоне из ње своје трговачке куће (*case di negozio*). Према Рестићу, овиме је требало постићи два циља: лишити Србију млетачке робе и тако створити оскудицу, с једне стране, а с друге, показати Србима дубровачко-млетачку солидарност. Међутим, пре ће бити да су хтели да се побрину да Млечани на овај начин неће Дубровчанима, у њиховом одсуству, преотети тржиште. Млечани су, пак, одговарали да то неће урадити

¹¹⁹ *Историја српског народа I*, 498.

¹²⁰ Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, Зборник радова Византолошког института 11 (1968), 194; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 44.

¹²¹ Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 194; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 44.

¹²² Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 194.

¹²³ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 44-45.

јер не желе да своје трговце лише плодова њиховог рада, а у ствари су, тврди дубровачки хроничар, желели да искористе одсуство дубровачких трговаца.¹²⁴

Нема сумње да је трговина са Србијом за Венецију била уносна, те је она свакако имала разлога да настоји да успостављене трговачке везе не буду прекидане. Међутим, из поменутог одломка стиче се утисак да је број млетачких трговаца у Србији ових година био веома значајан и да је тамо било чак и млетачких трговачких предузећа. Ипак, имајући у виду архивске податке, данас су у историјској науци такве тврдње одбачене.¹²⁵ За разлику од Дубровчана и Которана, Млечани су у далеко мањем броју одлазили у унутрашњост српске државе, пре свега јер нису знали језик, али такође и стога што нису познавали локалне прилике. Остајали су да бораве или послују, на краће или дуже време, у српским приморским градовима – Котору, Бару, Улцињу и Скадру. Одатле су могли да посредством Которана и Дубровчана одржавају трговачке везе са српским тржиштем, односно са унутрашњошћу српске државе. Од Которана и Дубровчана би затим преузимали робу и бринули о следећој етапи – отпремању робе у Венецију.¹²⁶

С друге стране, иако су имали супротстављена мишљења по питању слободе трговине, Млечани су, као врховни господари Дубровника, одлучили да се одазову молбама Дубровчана и да узму учешћа у српско-дубровачком спору као посредници. У ту сврху упутили су српском краљу свог посланика, нотара Ђованија Калдарарија. Калдарарио је у Дубровник стигао крајем марта или почетком априла. Од Дубровчана је добио поклоне и пратњу, а такође су му поверавали да ради „*quicquid ei videbitur convenire pro bono civitatis nostrae*“. У Србију је вероватно кренуо заједно са дубровачким послаником, а мисија ни једног ни другог није донела очекиване резултате. Дубровачко-српски односи се нису побољшали, а постојећи спорови остали су и даље нерешени. Ускоро након неуспешне мисије, августа 1324. године Млечани су својим трговцима забранили да иду у Србију.¹²⁷

Наредне године у августу војвода Војин је нападао дубровачку територију. Због тога су Дубровчани, уз помоћ Млечана, одлучили да обнове своју дипломатску акцију код српског краља. У октобру, дубровачко Велико веће одлучило је да пошаље у

¹²⁴ *Chronica Ragusina Junii Restii*, 117-118.

¹²⁵ Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана*, 147.

¹²⁶ Р. Ђук, *Србија и Венеција у средњем веку*, Европа и Срби, Београд-Нови Сад 1996, 128.

¹²⁷ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 45; Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 195; Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана*, 150-151.

Венецију посланике који ће изложити дужду жалбу на српског краља и његове поданике. Такође је требало да замоле Млечане да забране својим поданицима да иду или шаљу робу у Котор и друге приморске области Србије. Такође, посланици су добили дозволу да пристану, уколико то Млечани затраже, да се Млечанима из Венеције у Дубровнику верује као самим Дубровчанима у грађанским, али не и у кривичним споровима. Млечани су ово захтевали још почетком XIV века, али Дубровчани нису били вољни да прихвате. Ова спремност на концесију сведочи да су Дубровчани велики значај придавали Венецији у решавању насталог спора.¹²⁸

Двојица посланика, Маргарет Крусић и Јуније Ђорђевић, у првој половини новембра су кренули на пут и остали у Венецији до марта 1326. године, док спор није изглађен. У то време је и млетачка влада ступила у додир са српским краљем, мада не зна се да ли преко посланика или путем писама. Стефан је тада затражио да се нађе начин да млетачки трговци поново крену у Србију, међутим, Венеција то није одобрила. Изгледа и да је 1325. године обновљена забрана Млечанима да иду у Србију. Такође, Млечани су поручили српском краљу да не намеравају да напусте Дубровчане.¹²⁹

У пролеће 1326. године ситуација се накратко побољшала. У марту се Стефан Дечански налазио у Зети. На Благовести, 25. марта, у присуству три сведока, војводе Младена, тепчије Владоја и челника Ђураша, тројици дубровачких посланика је издао повељу за дубровачку Општину.¹³⁰ Повељом је Дубровчанима загарантована слобода трговине, као и обећање да ће им свака штета бити надокнађена. Такође им је загарантовано да нико од властеле неће посезати за стварима са дубровачких лађа које претрпе бродолом.¹³¹ На издавање ове повеље свакако је утицао притисак Венеције као и дипломатска вештина Дубровчана.¹³² Изгледа и да је у време издавања поменуте повеље млади краљ Душан добио на управу Зету.¹³³

Међутим, издавање повеље није означило крај проблемима у српско-дубровачким односима. У прилог томе би говорила и чињеница да су Млечани

¹²⁸ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 45; Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 195.

¹²⁹ М. Маловић, *Стефан Дечански и Зета*, 37.

¹³⁰ Д. Јечменица, *О времену увођења младог краља Стефана Душана у управне надлежности у Зети*, Архивски записи, година XIX/2012, Број 2, 162. Три дубровачка посланика били су Јуније Вукасовић, Јуније Држић и Јуније Лукаревић.

¹³¹ Н. Порчић, *Повеља краља Стефана Дечанског Дубровчанима из 1326. године*, Стари српски архив 6 (2007), 19-22.

¹³² Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 46.

¹³³ Д. Јечменица, *О времену увођења младог краља*, 162.

наставили да посредују у српско-дубровачком спору.¹³⁴ Млетачка влада је 16. априла поново изабрала Ђованија Калдарарија да као посланик иде српском краљу због питања Дубровника.¹³⁵ Већ 24. априла Калдарарио је пред дубровачким Великим већем прочитао једно дуждево писмо. На почетку писма, дужд износи историјат тешкоћа које су Срби стварали Дубровчанима, наводећи да су Дубровчани стално морали да подносе „*dampna, gravamina et molestationes indebitas*“ од стране Срба, и то све у мирно доба, како за владавине краља Милутина који је посредовањем двојице Млечана са Дубровчанима склопио мир, тако и за владавине његовог сина, а садашњег краља Стефана Дечанског. У писму се такође спомиње напад војводе Војина на дубровачку територију од августа прошле године. Због свега тога Калдарарио је имао упутстава да од српског краља тражи да се током наредних шест месеци надокнади штета нанета Дубровчанима, као и да убудуће слична насиља престану. Даље се такође наводи да Млечани неће напустити Дубровчане, већ ће им пружити пуну подршку, нарочито у очувању њихових права. Уколико српски краљ одбије млетачке захтеве, Млечани и Дубровчани ће, након шест месеци чекања, кроз два месеца повући све своје трговце из Котора, као и из других српских приморских области и обуставити сваки додир са њима.¹³⁶

Дакле, из самог писма је јасно да су Млечани чврсто одлучили да пруже подршку Дубровчанима. Међутим, та подршка је имала своју цену. Наиме, постојали су одређени захтеви за модификацију правног положаја Млечана у Дубровнику, као и права млетачких кнезова у том граду.¹³⁷ Требало је да млетачки кнез добије што потпунију, ако не и потпуну, јурисдикцију када су у питању интереси самих Млечана. Такође је требало да млетачким грађанима у Дубровнику буде обезбеђен што повољнији третман у важним и честим питањима наплате дугова од дубровачких дужника.¹³⁸ Млетачки захтеви су били претерани. Иако су се у почетку опирали, млетачке претње да ће се Калдарарио вратити у Млетке уколико Дубровник не прихвати захтеве натерале су Дубровчане да се на крају ипак повинују. Чињеница да су

¹³⁴ Некада се на основу једне одлуке дубровачког Великог већа веровало да су у овом периоду (април 1326. године) Дубровчани страховали од могућег рата са Србијом, уп. Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 197, чији је закључак преузела и Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 46. Међутим, како је недавно показао Д. Јечменица, *Стефан Душан и Дубровник* (докторска дисертација), Београд 2012, 65. и нап. 111, одлука је погрешно датирана и требало би је померити у исти период наредне године, дакле април 1327. године.

¹³⁵ *Listine I*, 363.

¹³⁶ Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 197-198.

¹³⁷ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 46.

¹³⁸ Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 198.

Дубровчани на крају били спремни да пристану на овакве захтеве, довољно говори колико је ситуација у ствари била озбиљна.¹³⁹ Да је ситуација била озбиљна, довољно нам је указивала и одлука дубровачког Великог већа из октобра 1325. године да се Млечанима из Венеције, уколико то буду затражили, у Дубровнику верује као самим Дубровчанима у цивилним, али не и у кривичним споровима.

Након што су Дубровчани прихватили млетачке захтеве, Калдарарио је кренуо у Србију. Тамо се састао са Стефаном Дечанским с којим је водио преговоре, па се средином јуна вратио у Дубровник. Што се тиче његове дипломатске акције, она је била неуспешна, те се млетачки посланик необављена посла вратио у Венецију. Пре него што ће поћи за Млетке, Дубровчани су му предали једно писмо намењено дужду у којем га моле да предузме мере које је предвидео против српског краља.¹⁴⁰ Такође су послали једно писмо у којем наглашавају да желе једнодушно да се оствари модификација правног положаја Млечана у Дубровнику, очигледно прећуткујући своје првобитно опирање.¹⁴¹

Изгледа да је следећег месеца млетачки Сенат поново одлучио да пошаље Калдарарија српском краљу. Не зна се да ли је и ова његова мисија остварена, али и уколико јесте, изгледа да није имала успеха.¹⁴² Све би ово указивало да је ситуација била озбиљна.

Нови проблем је настао поразом породице Бранивојевић. Иако су Бранивојевићи били непослушна и неверна властела српског краља, територија којом су управљали званично је сматрана територијом српског краља, односно, српски краљ је на њу полагао право иако дефакто над њом, као и над браћом Бранивојевића, није имао стварну власт. Када су Дубровчани, заједно са босанским баном Стјепаном II Котроманићем, поразили Бранивојевиће, њихову територију су поделили између себе. Босански бан је заузео долину доње Неретве, предео око њеног ушћа и Крајину, а Дубровчани Стонски рат.¹⁴³ Дубровчани су настојали да легализују своју тековину, те су у том циљу повели преговоре са српским краљем, који су се споро одвијали. Односи Србије и Дубровника су поново постали затегнути, а средином фебруара 1327. године

¹³⁹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 46-47.

¹⁴⁰ *Исто*, 47.

¹⁴¹ Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 199.

¹⁴² Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 47.

¹⁴³ *Историја српског народа I*, 500.

Дубровчани су тајно забранили извоз робе у Србију. Такође је спреmano једно посланство српском краљу.¹⁴⁴

Стефан Дечански је у међувремену одлучио да заведе некакве новштине према дубровачким трговцима, па су Дубровчани у априлу 1327. године одлучили да у року од месец дана повуку своје трговце из Србије, као и да обуставе сву трговину са земљама српског краља. У ово време Дубровчани су страховали да би могло да дође до рата са Србијом.¹⁴⁵ С друге стране, млетачком дужду су упућивали жалбе молећи га да се млетачки трговци повуку из Србије. Дубровчани су својим трговцима дали рок од месец дана да се повуку из Србије. У супротном, следи казна од пет стотина перпера. Такође су позвали и млетачког дужда да и он прибегне истим мерама, а које би се требало односити на све његове поданике. Дубровчани су овде вероватно имали на уму далматинске градове који су били под млетачком влашћу.¹⁴⁶ Међутим, млетачки трговци су и даље слали робу у Србију, а вероватно су и сами одлазили тамо. Због тога је дубровачко Велико веће 20. јула одлучило да забрани Млечанима који су боравили у Дубровнику да извозе тканине и другу робу у Србију. Ипак, забрана није важила за оне Млечане који су привремено боравили у Дубровнику; они су могли да извезу своју робу, али су током дана морали општинском канцелару да пријаве количину тканина. Истог дана млетачки трговац Филип де Леђе пријавио је општинском канцелару да у кући има четири бале, тј. тридесет и шест комада тканина.¹⁴⁷

Млечани су ускоро одлучили да се ипак солидаришу са Дубровчанима. Августа 1327. године млетачки Сенат је забранио својим поданицима да иду у Србију, а својим трговцима је наредио повлачење из те земље. Истовремено, Венеција је српском краљу поручивала да „не може напустити своје верне Дубровчане, којима ће пружити помоћ и услугу у свему што им буде требало, а нарочито да очувају своја права, јер нема власти на свету против које ова општина (тј. Млеци) не би могла да заштити своје верне и друге од тешкоћа“.¹⁴⁸

На крају, оружани сукоб је био неизбежан. Међутим, изгледа да до њега није дошло у другој половини августа или почетком септембра, како се до скоро

¹⁴⁴ Р. Тук, *Србија и Венеција*, 47.

¹⁴⁵ Д. Јечменица, *Стефан Душан и Дубровник*, 65. и нап. 111.

¹⁴⁶ *Исто*, 63.

¹⁴⁷ Р. Тук, *Србија и Венеција*, 48.

¹⁴⁸ *Исто*, 48; Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана*, 151.

сматрало.¹⁴⁹ С обзиром да за период од 20. јула 1327. до 29. септембра 1328. године нису сачувани записници са већа, о самом рату се мало зна.¹⁵⁰ Познато је да је српска војска напала Стонски рат, који је некада припадао Бранивојевићима, а који су Дубровчани припојили својој републици након пораза Бранивојевих синова. Познато нам је такође да је српска војска са Стонског рата одвела дубровачку стоку. Српски краљ је Стонски рат сматрао делом Србије, те за штете које су ту нанете Дубровчанима, по завршетку рата није платио надокнаду. С друге стране, извесни Бранко, могуће син војводе Младена, причињавао је неке штете на дубровачкој територији, у Жупи. Те штете су у јесен 1328. године урачунате приликом исплате Светодмитарског дохотка за претходне две године.

Стефан Дечански и которска општина су вероватно током јесени 1327. године слали у Млетке своја писма, која су у децембру проучавали млетачки провизори и бивши кнежеви Дубровника. Млетачка влада је у децембру 1327, а затим поново у јануару 1328. године, донела одлуку о слању посланства код српског краља.¹⁵¹ Нажалост, о могућим мисијама млетачких посланика ништа не знамо, али уколико је до њих и дошло, сасвим је извесно да нису дале никаквог резултата. Нема сумње да су Млечани били забринути због обуставе трговачког промета, као и велике штете која је тиме наносила венецијанским и дубровачким трговцима, односно привреди у целини, због чега су енергично настојали да измире зарађене стране.¹⁵²

¹⁴⁹ Д. Јечменица, *Стефан Душан и Дубровник*, 71. наводи да је Двадесеторици који су изабрани да се старају око спровеђења забране извоза тканине 3. септембра 1327. године продужена служба до празника Светог Михаила (29. септембра). Из тога изводи закључак да рат није почео пре почетка јесени, јер да је рат већ почео, не би било потребе спроводити забрану извоза тканине с обзиром да нико од Дубровчана не би помишљао да напусти град усред рата. Сматрамо да је 3. септембар као *terminus post quem* за почетак рата сасвим оправдан. Међутим, аутор се није осврнуо на један которски документ од 26. септембра исте године. Наиме, Которанин Тома Бугон је поднео тужбу против Дубровчана. Цариници су на лађама послали извесну количину соли у Котор. Међутим, дубровачки бродови су лађу пресрели и отели товар. Которска општина је онда затражила од Дубровчана да повуку своје галије и надокнаде штету, процењену на четрнаест хиљада перпера. Дубровчани су одбили на надокнаде штету, те је стога которска општина 26. септембра одобрила краљевим цариницима право на репресалије, у висини накнаде штете, над добрима Дубровчана у Србији. Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 200; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 48. Оба аутора сматрају да у том тренутку рат већ траје. Али поставља се питање, уколико је у том тренутку рат већ почео, зашто Которани од непријатељске стране траже да надокнади штету? С друге стране, одлука которске општине да дозволи краљевим цариницима право на репресалије не делује као одлука која се доноси у време мира. На крају крајева, можда је управо овај догађај био повод за рат између Србије и Дубровника. У сваком случају, почетак рата би, према нашем мишљењу, требало ставити у период између 3. и 26. септембра 1327. године.

¹⁵⁰ Д. Јечменица, *Стефан Душан и Дубровник*, 69.

¹⁵¹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 48.

¹⁵² *Исто*, 48.

У пролеће је изгледа дошло до кратког предаху у рату, вероватно зато што се српски краљ у фебруару и марту налазио на граници са Византијом.¹⁵³ Вероватно је тада дошло до незнатног побољшања у српско-дубровачким односима. То показује чињеница да је млетачки Сенат од фебруара до маја 1328. године дозволио својим трговцима да иду у Србију и да носе робу. Ипак, изгледа да су Дубровчани спречавали млетачке трговце у томе, због чега су им Млечани упућивали прекоре.¹⁵⁴

С друге стране, Дубровчани су наоружавали галије и спречавали трговину са Котором и другим градовима српског краља. У пролеће је једном Шибенчанину одузета лађа којом је превозио со у Драч из предострожности како со не би истоварио у земље српског краља, са образложењем да је Дубровник са њим у рату.¹⁵⁵

Рат је трајао и током лета 1328. године, а Дубровчани су спречавали далматинске градове да одржавају пословне везе са српском државом. Тако су Дубровчани током августа онемогућавали задарским трговцима да иду у Котор.¹⁵⁶ Задрани су се због тога обратили млетачком дужду, свом врховном господару, који је затим наредио Дубровчанима да дозволе Задранима да слободно извозе своју робу из Котора. Дуждево наређење је стигло у Дубровник у новембру, након чега су Дубровчани одлучили да Задранима врате одузету робу. Такође су решили да своје посланике, које су планирали да пошаљу и у Задар и у Венецију, пошаљу директно у Млетке.¹⁵⁷ Одлука Млечана да дозволе Задранима да извозе своју робу из Котора уопште не чуди, имајући у виду да су, за разлику од Дубровчана, у претходном периоду готово све време инсистирали на одржавању економских веза са Србијом.

Рат је по свој прилици трајао до почетка јесени 1328. године, а уговор о миру је потписан пре 18. октобра.¹⁵⁸ Услови мира су слабо познати. Стонски рат је враћен српском краљу, а Дубровчанима је враћена стока која је током рата одведена са поменутог полуострва. Такође су обрачунате и штете. Дубровник је исплатио српском краљу Светодмитарски доходак за две године, с тим да је од укупне суме одузет одређен део на име штете коју су причинили још Бранивојевићи. Такође, након

¹⁵³ *Историја српског народа I*, 503.

¹⁵⁴ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 48-49. и нап. 27.

¹⁵⁵ Д. Јечменица, *Стефан Душан и Дубровник*, 75; Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 200-201.

¹⁵⁶ Д. Јечменица, *Стефан Душан и Дубровник*, 72-75; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 48; Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 200-202.

¹⁵⁷ Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 202.

¹⁵⁸ Д. Јечменица, *Стефан Душан и Дубровник*, 75.

закључења мира, Котор је остао дужан Дубровнику суму од 2.500 перпера.¹⁵⁹ На крају, можемо претпоставити и да је српски краљ обновио и гарантовао право дубровачких трговаца да слободно послују у Србији.¹⁶⁰

Дугови и штете млетачких трговаца

Иако је у односима између Србије и Дубровника, односно Венеције, наступио период мира, он ипак није био лишен неких мањих или већих трзавица. Већ годину дана касније, у јесен 1329. године, између Венеције и Србије дошло је до затегнутих односа због тежње Млечана да наплате дугове једног свог грађанина, а што је, с друге стране, претило да поново доведе Дубровник у сукоб са српским краљем. Тада се млетачка влада поново обратила Стефану Дечанском због накнаде штете њеном грађанину, Јакопу Поланију, у износу од 2.500 перпера.¹⁶¹ Није ово био први пут да је питање штета покренуто од стране Поланија утицало на млетачко-српске односе. Још у јесен 1324. године он је потегао питање накнаде штете која му је била учињена у српској држави вероватно још у време краља Милутина. Том приликом су вођени преговори између Јакопа Поланија и посланика которске општине, Николе и Марка Бућића. Вођени су у присуству дубровачког канцелара, а тицале су се накнаде штете од педесет, односно шездесет либара венецијанских гроша. По свој прилици, посланици которске општине обавезали су се да ће платити Млечанину шездесет либара венецијанских гроша да не би дошло до репресалија.¹⁶² Такође, 1326. године, у време заоштрених односа између Србије и Дубровника, односно Венеције, Млечани су слали писма и захтевали накнаду штете која је учињена ранијих година њиховом поданику, поменутом Јакопу Поланију.¹⁶³ Као ни тада, тако ни овог пута српски краљ није био спреман да исплати поменуто суму од 2.500 перпера. Због тога су дужд и млетачка

¹⁵⁹ *Историја српског народа I*, 500. Ако у имамо у виду да су на почетку рата Которани проценили да су им Дубровчани дужни суму од 14.000 перпера, а да сада истима дугују 2.500, можемо претпоставити да су Которани претерали приликом репресалија над добрима Дубровчана у Србији.

¹⁶⁰ Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, 203.

¹⁶¹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 49.

¹⁶² М. Маловић-Ђукић, *Котор у XIII и XIV веку* (докторска дисертација), Београд 1987, 38-39; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 45.

¹⁶³ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 47.

општина захтевали примену репресалија према српском краљу и његовим поданицима у Дубровнику и његовом дистрикту.¹⁶⁴

Свесни да би примена репресалија могла довести Дубровник у нове заплете са српским краљем, Дубровчани су се противили овим млетачким захтевима. О овом питању су од друге половине октобра 1329. па до почетка јануара 1330. године трајале расправе између Венеције и Дубровника. Изузев кнеза Венецијанца, дубровачко Велико веће одбијало је једногласно млетачке захтеве за примену репресалија. Међутим, и ово је било опасно за Дубровник, јер су на овај начин долазили у сукоб, како са својим кнезом Венецијанцем, тако и са самом Венецијом.¹⁶⁵ Због тога су слали посланике дужду, извињавали се због неприхватања захтева, а као разлоге за одбијање млетачких захтева за репресалије наводили су опасност и неподношљиве штете које би у том случају имали од српског краља. Дубровчани своје односе са Стефаном Дечанским нису кварили, а њихов став и чврста решеност да тако и остане приморали су Млечане на попуштање.¹⁶⁶

Ускоро, односи Венеције и Србије су се накратко побољшали. Стефан Дечански је Млечанима издао једну повељу 1. маја 1330. године. Она је у форми писма послата венецијанском дужду Франческу Дандолу, којег Стефан Дечански овом приликом назива драгим рођаком. У писму Стефан обавештава дужда да је његовим трговцима дозвољено да на путу за Романију и друге земље, са изузетком Бугарске, пролазе кроз Србију.¹⁶⁷ Изричито изузимање Бугарске не треба да чуди, поготово ако се има на уму да је српски краљ у то време био у непријатељским односима са бугарским царем, са којим ће се скоро три месеца касније сусрести на бојном пољу.¹⁶⁸ На крају, српски краљ обавештава да ће са дуждем о садржини писма и још неким темама разговарати исти онај Јакопо Полани због којег су се односи две државе пореметили у јесен претходне године.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Исто, 49.

¹⁶⁵ *Историја Црне Горе II/1*, 71; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 50.

¹⁶⁶ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 50.

¹⁶⁷ *Listine I*, 377; К. Митровић, *Писмо краља Стефана Уроша III млетачком дужду Франческу Дандолу*, Стари српски архив 15 (2016), 12.

¹⁶⁸ Више чуди дозвола да се тргује са Византинцима, с обзиром да је и с њима српски краљ био у лошим односима. Међутим, за млетачке трговце копнени саобраћај са привредним центрима у унутрашњости Византијског царства имао је далеко већи значај него приступ бугарским областима. Српски краљ је ово вероватно имао у виду, те је на тај начин чинио компромис у циљу превазилажења сукоба са Венецијом, К. Митровић, *Писмо краља Стефана Уроша III*, 15.

¹⁶⁹ *Listine I*, 377; К. Митровић, *Писмо краља Стефана Уроша III*, 12.

Међутим, поменути писмом нису се решили односи две државе. Проблем су представљали, пре свега, дугови Которана према њиховим кредиторима, Венецијанцима. Стога су, пред сам крај владавине Стефана Дечанског, Млечани обновили захтеве за наплату потраживања својих трговаца. Али ни овог пута млетачка влада није наишла на разумевање и помоћ српског краља. Стога је маја 1331. године са млетачке стране уследила забрана према којој венецијански трговци нису смели да иду у Котор.¹⁷⁰ Намера Млечана је била да на овај начин приморају Которане да отпочну са бржом отплатом дугова, који су у то време, без сваке сумње, били знатни. Истовремено су Млечани молили и Дубровчане да не одлазе у Котор. За разлику од претходног пута, сада су се Дубровчани солидарисали са својим врховним господаром. Већ 11. јуна забранили су сваку трговину са Котором, а сви Дубровчани су морали, према поменутој одлуци, са свом својом имовином да напусте Котор.¹⁷¹

Претпоследње године своје владавине, Стефан Дечански се спремао за одсудан бој са Бугарима. У ту сврху, набављао је најамнике преко Дубровника. О групама каталанских плаћеника имамо података из јула и августа те године.¹⁷² Присуство странаца забрињавало је Дубровчане, те је логично помислити да је и Венеција, као врховни господар града под Срђем, била упозната са корацима које је предузимао српски краљ како би себи обезбедио победу у наступајућем сукобу са својим непријатељима. Познато је да су Млечани у претходном периоду, као и касније, често дозвољавали српским владарима да на њеној територији набављају оружје. И у овом периоду, тачније у октобру 1329. године, Которанин Тома Павлов уговорио је с једним Млечанином куповину оружја у вредности од 288 перпера.¹⁷³ Могуће је да је ово оружје, набављано за српског краља, било намењено за битку код Велбужда.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 50.

¹⁷¹ *Исто*, 50.

¹⁷² М. Динић, *Шпански најамници у српској служби*, Зборник радова Византолошког института 6 (1960), 17-18.

¹⁷³ М. Маловић-Ђукић, *Которски властелин Тома Павла Тома*, Историјски часопис 48 (2001), 66.

¹⁷⁴ М. Маловић-Ђукић, *Котор у XIII и XIV веку*, 44.

IV Венеција и Стефан Душан

Питање дугова и штета и млетачко-каторски уговор

У сукобу између Стефана Дечанског и Стефана Душана, многи дубровачки трговци су били оштећени. Иако немамо директне потврде, можемо претпоставити да је било и млетачких трговаца који су прошли попут дубровачких.¹⁷⁵ Међутим, оно што сигурно знамо, јесте да су још у претходном периоду млетачки трговци трпели штете у српској држави. Чим је Стефан Душан ступио на престо, Млечани су покренули питање наплате дугова венецијанских грађана, поверилаца Которана. Иако је ово питање, као што смо видели, покренуто још у време Стефана Дечанског, на почетку Душанове владавине оно је постало крупан политички проблем чије је решавање наилазило на оштар отпор Которана.¹⁷⁶ Наиме, велики део српског градског становништва, а поготово Которани, били су дужници венецијанских кредитора.¹⁷⁷ О улози млетачких трговаца као кредитора српског становништва сведоче бројни документи, као и дипломатски спорови вођени првих година владавине Стефана Душана. Скоро читаво пролеће 1332. године српски краљ, которска општина и млетачка влада размењивали су писма и посланства. Познато нам је да је дубровачка влада крајем марта поменуте године одобрила Душановим посланицима Марину Мекши и Николи Петра Симонова, иначе которским трговцима, једну лађу да их превезе у Венецију ради решавања питања дугова.¹⁷⁸ Они су тамо боравили још крајем маја, али упркос напорима, споразум о наплати дугова није постигнут. Као што смо видели, Млечани су маја 1331. године забранили својим трговцима да иду у Котор; та забрана је у ово време још увек била на снази. Годину дана након поменуте забране, у мају 1332. године, Сенат је донео

¹⁷⁵ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 52 нап. 5.

¹⁷⁶ *Исто*, 51.

¹⁷⁷ О Которанима, дужницима Венецијанаца, в. Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 140-162.

¹⁷⁸ М. Маловић-Ђукић, *Которска породица Мекша у средњем веку*, *Историјски часопис* 56 (2008), 215, 221.

нову одлуку према којој су млетачки трговци могли да иду или да пошаљу своје прокураторе до краја августа у Котор ради наплате дугова.¹⁷⁹

Ускоро су и Которани променили свој став. Увиђајући опасност која би могла да запрети граду због тога што њихови грађани не плаћају своје дугове Млечанима, почетком јула 1332. године наредили су својим судијама да досуђују исплату млетачких дугова без обзира на статут.¹⁸⁰ Већ месец дана касније, у парници која је вођена између једног Которанина и једног Млечанина, општинске судије су донеле пресуду у корист потоњег, притом изричито наводећи да су веће и Општина наредили да се намири Венецијанац.¹⁸¹

Међутим, задуживање Которана код Млечана, који су пословали и били настањени привремено или стално у Котору и Дубровнику, и даље се настављало. Стога су неисплаћени дугови само расли и стварали све веће проблеме између Венеције и Котора, односно Србије. Наредних година Венецијанци су давали дозволе за одлазак у Котор само неким својим трговцима или њиховим прокураторима који су, као на пример Франческо Белођело, имали да наплате у Котору велике износе новца.¹⁸² Такође, осим дугова, проблем су представљале и штете које су тих година трпели млетачки трговци, како у приморским крајевима, тако и у унутрашњости Србије. Тако је, на пример, Млечанин Никола Квирино претрпео штете у укупном износу од четири хиљаде перпера. Октобра 1333. године намирен му је један део, а остатак му је исплаћиван и наредних година. Такође, већ поменутом Јакопу Поланију штета причињена у време краља Милутина још увек није била надокнађена. Сем тога, изгледа да је у зиму 1332. године била оштећена и његова служавка, о чему су Млечани известили српског краља и Которане.¹⁸³

Тих година, Млечани су улагали доста напора да, осим дугова, наплате и штете. Нарочито су настојали да се надокнаде штете које је пре пролећа 1332. године претрпео Никола Брујозо. Њега је у време побуне зетских великаша пресрео и опљачкао властелин Димитрије Сума. Млечани су се писмом обраћали српском краљу молећи га да им помогне. Душан је јуна 1333. године одговорио на писмо дужда Франческа Дандола, обећаваши му да ће штета бити надокнађена чим Димитрије Сума буде

¹⁷⁹ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 51.

¹⁸⁰ *Исто*, 52; *Историја Црне Горе II/1*, 44.

¹⁸¹ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 52.

¹⁸² *Исто*, 52.

¹⁸³ *Исто*, 52. нап. 5.

ухваћен, али изгледа да је све остало само на обећањима.¹⁸⁴ Стога су Млечани одлучили да сами предузму друге мере; наплату штете Николе Брујоза, процењену на седамдесет пет либара, пренели су на Которане, односно придужили су је осталим дуговима и штетама које су Млечани имали у Котору.¹⁸⁵ Истовремено, Млечани су претили Которанима неким ограничењима, која је требало да потрају све дотле док Которани не пристану на договор са Николом Брујозом. У том смислу Сенат је предузео низ мера. Једном од њих, сви млетачки трговци морали су да се обавежу заклетвом да ће од сваког продатог комада тканине наплатити један венецијански грош од купца, а од друге робе 0,5% од њене вредности, а све у року од петнаест дана. На овај начин је требало наплатити штете Николе Брујоза. Уколико млетачки трговци не наплате штету на тај начин, морали су да је исплате сами. О извршењу наредбе бринуо се сам млетачки конзул који је морао да прегледа сву робу млетачких трговаца по њеном приспећу у Котор. Ово се односило само на робу која у Котор дође морским путем. С обзиром да дуг Николе Брујоза на овај начин није намирен, Сенат је у мају 1336. године наредио млетачким трговцима у Котору да осам дана од пријема писма изаберу конзула и да поштују одлуке у вези Николе. За непоштовање одлуке била је предвиђена казна од 25 либара. У новембру је и сам Никола боравио у Котору. Ипак, штета и даље није била надокнађена, те је Сенат поштрио одлуку и наредио да се од сваког продатог комада тканине наплати три венецијанска гроша од купца, а од друге робе 1% њене вредности. Међутим, ни млетачким трговцима, као ни њиховим купцима, ове мере нису одговарале, па је роба по свој прилици кријумчарена копненим путем из Дубровника.¹⁸⁶ Иако је наплата дуга потрајала неколико година, изгледа да је на крају повољно окончана. Не знамо на који начин је штета надокнађена, али сачувана је признаница од 17. децембра 1338. године. Њом Никола Брујозо ослобађа свих дотадашњих дугова и обавеза краља Душана, Николу Бућића из Котора, Марина Лукаревог Бунића из Дубровника, Луку Кимовог из Улциња, бароне и људе српског краља и њихове наследнике, поништавајући истовремено сва будућа тражења од краља и горепомнутих лица.¹⁸⁷

Као што се да видети, положај млетачких, али такође и дубровачких трговаца, био је неповољан. Они су због тога све мање долазили у Котор, што је имало лоше

¹⁸⁴ Исто, 52; *Listine I*, 410-411.

¹⁸⁵ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 53.

¹⁸⁶ М. Маловић-Ђукић, *Котор у XIII и XIV веку*, 49-50.

¹⁸⁷ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 53; М. Маловић-Ђукић, *Котор у XIII и XIV веку*, 50; Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана*, 145.

последнице на пословање и привреду самог града. Сем тога, млетачка влада је вршила све веће притиске због неисплаћених дугова и штета, те је све то приморало српског краља и Которане на попуштање. Резултат је био склапање уговора између Котора и Венеције, чију ће важност Душан у још два наврата продужити.

Уговор је закључен 30. децембра 1335. године у Венецији. У име венецијанске општине потписали су га млетачки провизори, а у име которске општине краљев представник, Марин Филипов. Што се српског краља тиче, он је само био врховни јемац.¹⁸⁸

Према уговору мајка није могла заштитити имовину својих синова, а удовица је морала да петнаест дана након смрти свог мужа региструје попис добара како би се знало шта се све може узети за веровника. Брат је морао одговарати за брата, а члан трговачког душтва за све остале чланове, а уколико то нису желели, морали су се унапред јавно оградити. Ограда се морала јавно прочитати и уписати у нотарску књигу. Которска општина је била обавезна држати у свом затвору сваког млетачког дужника, или брата или дужниковог ортака, све док дуг не буде намирен. Уколико затвореник има неки посед у граду или изван њега, требало је да се прода на лицитацији у року од месец дана. Уколико судије не буду настојале да се Венецијанцима на време врати дуг требало је да, уз пристанак самог краља, плате казну од триста перпера. Судије су имале обавезу да два дана у недељи, понедељком и суботом или неким другим даном, заседају да би решавали предмете Млечана, а сваки спор је требало да се реши највише за петнаест дана након покретања. Уколико се неки дужник буде налазио у Србији, односно у целом краљевству Рашке, а у одређеном року не исплати дуг, которске судије су га, на захтев кредитора Венецијанца, биле обавезне позвати да, у року од два месеца, дође у Котор и намири дуг или одговара пред судом. Уколико ни тада не намири дуг, морао је да иде у затвор, а његова имовина, уколико је има, требало је да буде продата на лицитацији ради наплате дуга кредитору. Уколико дужник, а ни његов прокуратор нису били у стању да плате дуг, дужник је био осуђен на изгнанство све док не би испунио своју обавезу. Уговор је склопљен на десет година, а уколико је једна страна имала намеру да га се одрекне, морала је да обавести другу страну годину дана унапред, како би се Млечани, заједно са својим добрима, могли на време повући.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Р. Тук, *Србија и Венеција*, 53.

¹⁸⁹ *Исто*, 53-54. нап. 9; М. Маловић-Ђукић, *Котор у XIII и XIV веку*, 51-52; *Listine I*, 464-466.

Уговор је штитио само права Млечана у Котору, док, с друге стране, права Которана у Венецији нису ни споменута. Венецијанци су готово диктирали услове који омогућавају лакшу наплату дугова, а у исто време обеснажују обичаје који су штитили дужнике. Деловање млетачких трговаца је за Котор било толико важно да су Которани били принуђени помирити се са условима који су се противили одредбама градског статута.¹⁹⁰

Увиђајући неповољан положај у којем су се нашли, Которани су убрзо нашли кривца. Само пар месеци након закључења уговора оптужили су Марина Филипова да је као посланик код дужда и венецијанске општине прекршио своја овлашћења и на тај начин нанео Котору велику штету и тешкоћу, те су стога захтевали да плати казну. Према судској одлуци, Марин је требало да плати онолико колико одреди которско веће.¹⁹¹

Што се тиче краља Душана, он је по свој прилици према уговору имао благонаклон став. Томе у прилог би говорила и чињеница да му је касније у два наврата продужио важност; 1345. за две, а 1348. за осам година.¹⁹²

Одредбе уговора Которанима нису одговарале, те их се они нису стално придржавали. Због тога су им Млечани почетком 1338. године поручивали да су се уговором обавезали према Венецији, те да стога њихово позивање на краља није разложно. Од Которана су захтевали да се заузму да се оштећеним Венецијанцима врате њихова добра. Уколико то не буду урадили, Венеција ће се сама порбинуту како би заштитила своје поданике од тако очигледне неправде.¹⁹³

Млетачко-каторским уговорима нису наједном решени проблеми дугова између две државе. Тако су многи Млечани који су имали послове на двору српског краља или у Котору, слали жалбе својој влади због надокнаде њихових добара. Због тога је и млетачки посланик Марин Венијеро, који је средином јуна 1343. године био упућен у Србију, имао задатак да, између осталог, помогне млетачким грађанима у решавању тих проблема.¹⁹⁴

¹⁹⁰ *Историја Црне Горе II/1*, 43.

¹⁹¹ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 54.

¹⁹² *Исто*, 54.

¹⁹³ *Исто*, 54; М. Маловић-Ђукић, *Котор у XIII и XIV веку*, 53; S. Ljubić, *Listine o одношajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike, knjiga II*, Zagreb 1870, 15-16.

¹⁹⁴ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 54.

Касније је, на захтев дужда Андрије Дандола, Стефан Душан у два наврата продужио млетачко-каторски уговор. Први пут га је продужио 15. октобра 1345. за две године, уз напомену, „*tantum plus quantum erit de Catarensi voluntate et vestra*“. Душан је Которане обавестио да Млечани могу наплатити дугове не само у Котору, већ у свим местима његовог краљевства. Две и по године касније, 1. априла 1348, цар Душан је млетачко-каторски уговор продужио за осам наредних година. Дужда је обавештавао да је упозорио Которане да се придржавају уговора, али га је такође и молио да се заложи да Которани немају без суда неких тешкоћа од Венецијанаца. Био је ово први пут да се Душан заложио за нека права Которана.¹⁹⁵

Венеција и краљ Стефан Душан

За разлику од својих претходника, Стефан Душан је према Дубровнику водио изразито пријатељску политику. Вероватно су на овакав Душанов став утицали обзир према Венецији, која ће касније у Душановим плановима имати значајну улогу.¹⁹⁶ Изгледа да је већ на почетку своје владавине, крајем 1331. године, краљ Стефан Душан Дубровчанима издао повељу о слободи трговине.¹⁹⁷ О пријатељској Душановој политици према Дубровнику сведоче још неки догађаји са почетка његове владавине, а који су се тicali Стонског рата. Наиме, Дубровчани су Стонски рат, као што смо видели, заузели још 1326. године; како би легализовали ову своју тековину покушали су, мада без успеха, да се нагоде са Стефаном Дечанским. Ипак, Душановим доласком на престо ситуација се изменила, те је нови српски краљ јануара 1333. године издао повељу којом је Дубровчанима дао у „баштину“ приморје од Стона до Дубровника, Стонски рат, као и острво Посредњицу на ушћу Неретве. С друге стране, Дубровчани су краљу морали исплатити 8.000 перпера, а након тога плаћати редовни годишњи трибут од 500 перпера (стонски доходак). С обзиром да се нису држали неких одредаба предвиђених поменутом повељом, српски краљ им је издао нову повељу у мају наредне

¹⁹⁵ Исто, 54-55.

¹⁹⁶ Историја српског народа I, 546.

¹⁹⁷ Д. Јечменица, Повеља краља Стефана Душана Дубровчанима о трговини, Стари српски архив 10 (2011), 17-27.

године, прецизирајући обавезе Дубровчана у погледу Стонског рата.¹⁹⁸ Што се тиче Млетачке републике, с обзиром да је била дубровачки врховни господар, на овај начин је и она проширила своју територију. Међутим, оно што чуди јесте чињеница да нигде у овим преговорима између српског краља и Дубровчана не видимо Млечане.

Више него било који његов претходник, Душан је у Венецији набављао велике количине оружја. Ове набавке не сведоче само о добрим односима Србије са Венецијом; оне су такође сведок Душанове освајачке политике. Имамо податке да је Душан набављао оружје у Венецији у мају 1336. године,¹⁹⁹ након борби против Византије и Угарске. Набавке оружја у два наврата 1341. године,²⁰⁰ и још једном наредне године,²⁰¹ као да наговештавају Душанову офанзиву према византијским областима.

Поред набављања оружја, Душан је на западу, преко Венеције, такође врбовао најамнике. Тако су Млечани почетком децембра 1336. године дозволили да триста најамника, који су ишли у Србију, прође преко њиховог дистрикта.²⁰² Међутим, у мају 1341. године Млечани су, извињавајући се, одбили да дозволе српском краљу да најми војску у Венецији.²⁰³

Ипак, о добрим односима две државе најречитије сведочи једно писмо, које су почетком јуна 1340. године Душанови посланици донели у Венецију, а које је садржало одређене молбе и предлоге. Српски краљ је, пре свега, тражио да се у случају какве

¹⁹⁸ С. Мишић, *Стон и Пељешац од 1326. до 1333. године*, Историјски часопис 42-43 (1995-1996), 29-30; Д. Јечменица, *Прва стонска повеља краља Стефана Душана*, Стари српски архив 9 (2010), 25-37; Д. Јечменица, *Друга стонска повеља краља Стефана Душана*, Стари српски архив 9 (2010), 51-56; Детаљније о уступању Стонског рата и о догађајима непосредно након уступања в. Д. Јечменица, *Стефан Душан и Дубровник*, 136-168. О верским приликама на Стонском рату в. Н. Милаш, *Стон у средњим вијековима*, Дубровник 1914, 29-111. Дубровчанима је фебруара 1333. године Стонску повељу издао и босански бан Стјепан II Котроманић, Д. Јечменица, *Стонска повеља бана Стефана II Котроманића*, Грађа о прошлости Босне 3 (2010), 29-40.

¹⁹⁹ *Listine II*, 4. Душанови посланици су још јуна 1332. године у Венецији за српског краља вршиле неке набавке, вероватно намењене за његову свадбу, *Listine I*, 384. Душан је маја или јуна 1333. године затражио од дубровачких власти да 8.000 перпера које је добио од Дубровчана када им је продао Стонски рат, уруче свом грађанину Лампри Менчетићу, којег је слао у Венецију *да купи оно што је потребно краљевству ми*. Нигде се не помиње шта је то Менчетић требало да купи, као ни да ли је куповина обављена, међутим, имајући у виду да је Душан најчешће у Венецији набављао оружје, као и да је у то време вероватно припремао војни поход на Византију, до којег је и дошло наредне године, може се претпоставити да је и овог пута Душан у Венецији набављао оружје, Н. Порчић, *Документи српских средњовековних владара у дубровачким збиркама: доба Немањића*, Београд 2017, 52.

²⁰⁰ *Listine II*, 111, 118.

²⁰¹ *Listine II*, 144.

²⁰² *Listine II*, 11. Иако нигде није наведено, могуће је да су ови најамници били из Немачке, К. Јиречек, *Историја Срба I*, 111.

²⁰³ *Listine II*, 111.

невоље њему и његовој породици обезбеди уточиште у Венецији.²⁰⁴ Изгледа да се Душан тада, због болести, налазио у тешком положају. Због престанка ратовања након закључивања мира са Византијом 1336. године, краљев положај је озбиљно био пољуљан у политичком погледу.²⁰⁵ С друге стране је српски краљ нудио, у случају рата, војну помоћ од пет стотина коњаника. Штавише, био је спреман да поменути војску лично предводи „чак у крајеве Ломбардије“.²⁰⁶

Што је Млечанима било вероватно најбитније, Душан је млетачким трговцима давао слободан пролаз преко његове земље и наглашавао „да би пролаз кроз наше крајеве могао бити плононосан и користан за наше краљевство“, када иду са својом робом према Цариграду и царству Романије. Српски краљ је венецијанским трговцима такође обећавао накнаду било какве штете коју би могли да претрпе у Србији.²⁰⁷

На крају, тражио је од Млечана да му дају галије за превоз његовог посланства до Свете земље. Наиме, Душан је негде око 1337-1339. године тешко оболео, те су, како сам каже у писму Венецији, лекари очајавали, не надајући се његовом оздрављењу. Српски цар се тада заветовао да ће у част Спаситеља, уколико га ослободи из чељусти тешке болести, подићи у Јерусалиму цркву и манастир. С обзиром да је успео да оздрави, сада је одлучио да неколицину своје властеле с великом сумом новца пошаље преко Кипра за Јерусалим како би испунио свој завет. Зато је од Млечана тражио две галије, које је био спреман сам да наоружа.²⁰⁸

Млетачки дужд Андрија Дандоло и сенатори са великим задовољством су примили Душанове понуде и предлоге. Захвалили су се на војној помоћи и одлучили су да српском цару и његовој породици доделе млетачко грађанство.²⁰⁹ Ускоро је то и учињено; Душан је 12. јуна исте године, златопечатном повељом, заједно са породицом именован за млетачког грађанина.²¹⁰ Даље су Венецијанци српског краља обавештавали да су му млетачке границе увек отворене, а такође су га замолили да се безбедно,

²⁰⁴ *Listine II*, 75; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 55.

²⁰⁵ С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића*, Београд 1997, 171.

²⁰⁶ *Listine II*, 75-76; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 55-56; М. Спремић, *Србија и Венеција*, 37.

²⁰⁷ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 56; *Listine II*, 76.

²⁰⁸ *Listine II*, 76; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 56; Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан, краљ и цар 1331-1355*, Београд 2005, 322.

²⁰⁹ *Listine II*, 76-77; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 56; М. Спремић, *Србија и Венеција*, 37.

²¹⁰ *Listine II*, 78-79.

слободно и благонаклно поступа са млетачким трговцима који са својим стварима иду и враћају се кроз његово краљевство.²¹¹

Млечани су и на краљев последњи захтев одговорили позитивно. Међутим, правдали су се да због папске забране трговине са Египтом млетачке лађе не плове према Јерусалиму,²¹² тако да његовом посланству могу обезбедити превоз само до Кипра. Понудили су да се у августу краљеви људи укрцају на једну од њихових шест галија које ће у то време пловити на Кипар. Предочили су му како ће на тај начин проћи јефтиније него да сам опрема две галије. Уколико, пак, ту понуду не прихвати, предлагали су му да негде на обалама Далмације опреми две галије, под условом, наравно, да не плове даље од Кипра. Нагласили су и да би се та два брода, ради веће безбедности, могла прикључити млетачким галијама.²¹³

Чини се да су српска посланства у немањићко доба, кад је путовање морем у питању, увек унајмљивала галије других држава, као и да су увек на пут кретала из Дубровника.²¹⁴ Стога и обраћање Душана Венецији за превоз његовог посланства не треба да чуди. Иако је Душан у свом краљевству засигурно имао бродове који су могли његовом посланству да осигурају превоз до Свете земље, српски цар је вероватно сматрао да би путовање под заставом светог Марка било безбедније за његове људе.

Душаново писмо било је веома значајно за обе стране. Оно ће бити најавна сарадње која ће се на крају више исплатити Млечанима. Она неће бити постојана, па ни срдачна, али ће одговарати интересима обеју страна. Судећи по каснијим догађајима,

²¹¹ *Listine II*, 76-77; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 56.

²¹² Након пада Акре 1291. године, папа Никола IV издао је булу којом је забранио трговину са Египтом и „partes infidelium“. Ове забране су јако погодиле оне државе које су имале користи од ове трговине. Међу њима је била и Венеција. Да би спречили кријумчарење које се након папине буле ширило, Млечани су током друге деценије XIV века, а затим поново 1323. године, обновили забрану трговања са „неверницима“ за све своје поданике, Б. Крекић, *Дубровник и Левант (1280-1460)*, Београд 1956, 101-102. Треба приметити да је папска була забрањивала трговину, али не и слање посланства или било какву другу комуникацију са Египтом. Међутим, треба имати на уму да су Млечани, с обзиром да су били трговци, званично путовали само до Кипра, а даље од тога само уколико би се усудили да кријумчаре робу. Нажалост, ми не знамо докле су млетачке галије заиста превезле Душаново посланство, као и да ли су га уопште превезле. Уколико су Млечани заиста српско посланство превезли само до Кипра, посланици су сигурно имали начина да отплове са Кипра према Светој земљи. С друге стране, занимљиво је да је Душан четири године касније послао једно посланство египатском султану, А. Узелац, *Србија и мамелучки Египат током XIII и XIV века*, Београдски историјски гласник IV (2013), 31-32. Имајући у виду малопре наведено, не би требало одбацити могућност да су и овог пута, уколико су то заиста учиниле претходног, млетачке галије превезле српско посланство до Кипра, одакле је оно затим до Египта превезено на неким другим лађама, можда управо египатским.

²¹³ Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан*, 322; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 56.

²¹⁴ В. детаљније N. Porčić, *Information on Travel of Nemanjić Embassies: Content and Context*, *Balkanica* 47 (2016), 106-107.

главни интерес за Душаново приближавање Венецији јесте његова нада ће му Млечани једног дана помоћи да освоји Цариград. Поставља се питање, међутим, да ли је српски краљ већ од овог времена припремао терен за остварење својих циљева. Уколико и јесте, своје планове још није откривао.

Млечанима, с друге стране, није било тешко да позитивно одговоре на Душанове предлоге. Додељивање грађанства је одувек било средство којим је, чвршће или лабавије, Венеција уз себе везивала своје потенцијалне савезнике. Уступљивање две галије Душановим посланицима је била услуга која Венецију није готово ништа коштала; српски краљ је био спреман сам да их опреми. С друге стране, понуда војне помоћи, коју ће Душан и касније да нуди Венецији, била је услуга српског краља која Венецији заиста није била потребна, бар не у том тренутку. Као што смо већ напоменули, као трговачкој сили, Венецији и њеним трговцима је најзначајнија била Душанова гаранција слободног пролаза кроз његове земље, односно обећање да ће им свака учињена штета бити надокнађена. На њихово велико задовољство, српски краљ им је годину дана касније учинио још један уступак. Маја 1341. године Душан је послао једно писмо млетачком дужду Франческу Дандолу, у којем га је обавестио да, иако по праву сва добра или роба од бродолома који се деси у лукама његове земље припадају њему као краљу, он ће ипак Млечанима вратити, без икакве обуставе, све што од последњег бродолома буду потраживали.²¹⁵

Наредне године дошло је до значајних догађаја у српско-византијским односима. У лето 1342. године српски краљ је са византијским претендентом, Јованом Кантакузином, закључио савез уперен против легитимне цариградске владе. Ускоро су отпочеле и војне акције, а цариградска влада слала је исте године, као и наредне, српском краљу посланства у намери да поменути савез разбије.²¹⁶ Међутим, с обзиром да у томе није имала успеха, одлучила је да се обрати Венецији, у нади да ће она успети у ономе у чему она није могла. Прихвативши њихову молбу, Млечани су 12. маја 1343. године одлучили да пошаљу свог посланика српском краљу, за кога се говорило да помаже „*mega domesticus rebellis imperii*“ са којим свакодневно преговора о рушењу царства. За посланика је изабран Марин Венијеро, чији је главни задатак био да ради на измирењу српског краља и цариградске владе. Он је на пут, по свој прилици, кренуо тек

²¹⁵ *Listine II*, 111-112; Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 56; К. Јиречек, *Историја Срба I*, 183.

²¹⁶ О српско-византијским односима 1342/3. године в. детаљније *Историја српског народа I*, 516-520.

средином јуна.²¹⁷ Али на путу му се догодила некаква незгода, тако да је био принуђен да се врати у Венецију. Сенат је 19. јуна поново расправљао о његовом одласку. Том приликом је одлучено да се млетачки посланик одмах упути у Србију „пошто се већ разгласило и у нашем граду Венецији и другде изван земље да шаљемо реченом краљу нашег посланика у службу царства“.²¹⁸ Марин Венијеро је скоро читаво лето провео у Србији и вероватно је у августу послао обавештење у Венецију о закљученом миру између српског краља и цариградске владе. Почетком септембра млетачки Сенат је одлучио да се Марин Венијеро има вратити у Венецију с обзиром да је обавио свој главни задатак. Тада је одлучено и да се српском краљу упуте честитке због веридбе његовог сина са сестром византијског цара.²¹⁹ Иако је ова мисија млетачког посланика свакако допринела споразуму између српског краља и цариградске владе, на развој догађаја највише је утицало то што је у априлу 1343. године дошло до раскида између Душана и Јована Кантакузина, када је потоњи изненада напустио заједнички табор и кренуо у освајање Верије.²²⁰

Закључење споразума између Душана и цариградске владе је свакако користило и Венецији. Престанак ратних опасности, бар за сада, био је важан за њене трговце јер су само у периоду мира могли несметано да тргују.²²¹ Њеним трговцима су проблем правили и турски гусари; због тога је ових година Венеција више пута улазила у разне антитурске савезе, заједно са Византијом и још неким државама. Стога јој је, да би могла заштитити своје трговце, требала и јака влада у Цариграду, која своју снагу неће усмеравати на грађанске ратове, већ на борбу против Турака.²²²

²¹⁷ *Listine II*, 174-175; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 57; Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан*, 129. Византинци су од Млечана такође тражили и помоћ у борби против Турака, *Listine II*, 174. Почетком јуна Марин Венијеро је добио нека додатна задужења, између осталог и да код српског краља поради на питању дугова млетачких трговаца, *Listine II*, 175.

²¹⁸ *Listine II*, 178-179; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 57.

²¹⁹ *Listine II*, 192; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 57; Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан*, 129; R. Radić, *Venezia, Bisanzio e la Serbia attorno ala metà del XIV secolo*, Глас CDIV Српске академије наука и уметности, Одељење историјских наука, књ. 13 (2006), 97.

²²⁰ *Историја српског народа I*, 520-521.

²²¹ Венеција је у византијском грађанском рату, без сваке сумње, подржавала легитимну цариградску владу. У пролеће 1343. године Ана Савојска, мајка малолетног цара Јована V, тражила је у Венецији позајмицу од 30.000 дуката. У јуну је дужд Андрија Дандоло предочавао да би било несмотрено позајмити толику количину новца цариградској влади. Ипак, у августу, отприлике у време када је цариградска влада постигла споразум са српским краљем, Венеција је Ани Савојској позајмила поменути суму, а као залог узела крунски накит, који ће у Венецији остати и након пада Цариграда од стране Турака, D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, 259-260. Занимљиво је да је Венеција одлучила да одобри позајмицу управо у време када је цариградска влада склапала споразум са српским краљем. Можда је управо престанак опасности по Цариград и смиривање ситуације на бојном пољу утицало на Венецију да Ани позајми новац.

²²² О томе уп. опширно D. M. Nicol, *Byzantium and Venice*, 246-263.

Далмација између Венеције и Угарске у првој половини XIV века

Источни Јадран је већ вековима уназад био подручје на којем је Млетачка република имала свој, превасходно трговачки, интерес. Међутим, њен интерес се често сукобљавао са интересима држава које су владале у залеђу, Угарске и Србије. Што се Србије и Венеције тиче, сукоб интереса се у овом периоду најчешће манифестовао кроз односе Дубровника и Србије. С обзиром да смо тим односима посветили пажњу у претходним поглављима, у овом ћемо поглављу посветити пажњу географском подручју на којем су се сукобљавали интереси Венеције и Угарске – Далмацији.

Још од раног средњег века, Далмација је била подручје на којем су се сукобљавали интереси великих сила; у почетку Византије и Венеције, а касније Венеције и Угарске, односно Хрватске која је номинално постојала у оквиру потоње.²²³ Када је угарски краљ Коломан (1095-1116) заузео Хрватску, а самим тим и Далмацију, приморским градовима је оставио широку аутономију, што им је омогућило да и са млетачким дуждем склапају поједине уговоре. Сам Коломан је градовима гарантовао два основна права: слободни избор кнеза и епископа.²²⁴ Готово свим далматинским комунама одговарао је овај однос према угарском краљу; његова власт је номинална, а власт хрватских великаша у залеђу није толика да би се могли наметнути градовима као кнезови.²²⁵ У наредном периоду између Венеције и Угарске траје борба за далматинске градове, а на основу историјских извора, данас није могуће установити како се мењала врховна власт над Далмацијом до успостављања византијске власти за време Манојла I Комнина.²²⁶ Међутим, после Манојловог смрти, Бела III полако враћа градове назад под угарску власт. Његову власт признаје чак и Задар, који је у периоду пре успостављања византијске власти био под јаким млетачким утицајем, а који ће за такав поступак скупо платити 1202. године, када га крсташи буду освојили за Млечане током Четвртог крсташког рата.²²⁷ Од тада па до 1357. године, Задар, иначе за Млечане најважнији град у Далмацији, више ће се пута побунити против свог господара, али сваки пут безуспешно. Што се угарских краљева тиче, њихова власт над далматинским градовима

²²³ О томе види детаљније: N. Klaić, *Problem vrhovne vlasti nad Dalmacijom do početka XV stoljeća*, Zbornik Zadar, Zagreb 1964, 149-167.

²²⁴ Исто, 159.

²²⁵ Исто, 160.

²²⁶ Исто, 161.

²²⁷ Исто, 161.

се у наредном периоду неће битно разликовати од онакве власти какву су имали током XII века.²²⁸

Још од почетка XIII века, чланови породице Шубић почињу да шире своју власт над далматинским градовима. Иако она није била непрекидна, временом је постајала све већа и чвршћа. До педесетих година Шубићи успевају да наметну своју власт већини градова, међутим, управо тих година, долази до реформе градске управе у самим градовима, а затим и оне коју је увео краљ Бела IV. С једне стране, градови теже да замене систем у ком градом управља кнез постављен од стране краља системом у ком градом управља професионални начелник с титулом потестата, одговоран комуналном већу, а који је морао бити странац.²²⁹ С друге стране, реформе које уводи Бела IV за циљ имају да на чело градова, односно за њихове кнезове, поставе банове Славоније.²³⁰

Први градови над којима су чланови породице Шубић почели да шире своју власт били су Сплит и Трогир. Као и у осталим градовима, врхунац власти над далматинским комунама Шубићи ће достићи у време кнеза Павла I, истог оног који је ратовао са српским краљем Милутином. У Сплиту, Павле I се као кнез помиње 1273, а раздобље непрекинуте власти његове породице над тим градом потрајаће до 1323. године.²³¹ Трогир је био град с којим су Шубићи имали трајнију везу, иако ни ту без трзавица и прекида. Као и у случају Сплита, и у Трогиру је власт Шубића постала чвршћа тек у време кнеза Павла I, а потрајаће све до пада бана Младена II, 1322. године.²³² Још стабилнија од власти над Трогиром, а такође релативно рано успостављена, била је власт Шубића над Шибеником. Изгледа да је њихова власт над овим градом била непрекинута од 1242. до 1322. године, мада су педесетих и шездесетих година били приморани, као и у другим градовима, да положај кнеза замењују нижим положајима, пре свега положајем потестата. Чини се да је и у Нину власт Шубића била континуирана од 1267. до почетка 1328. године. Поменути четири

²²⁸ Исто, 162.

²²⁹ D. Karbić, *Odnosi gradskoga plemstva i bibrirskih knezova Šubića. Prilog poznavanju međusobnih odnosa hrvatskih velikaša i srednjovjekovnih dalmatinskih komuna*, Povijesni prilozi 35 (2008), 45-46. и нап. 11. За детаљнији приказ историје Шубића до 1322. године в. D. Karbić, *Šubići bibrirski do gubitka nasljedne banske časti (1322.)*, Zbornik Odsjeka za povijesne i društvene znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 22 (2004), 1-25.

²³⁰ D. Karbić, *Odnosi gradskoga plemstva*, 46. О односу Шубића према овим реформама в. Исто, 51.

²³¹ Исто, 46.

²³² Исто, 47.

града су имала јаку комуналну традицију коју су Шубићи морали уважавати. С друге стране, Скрадин и Омиш, који су по својој традицији припадали Хрватској, а не Далмацији, су од времена бана Павла I били под директнијом контролом Шубића, па су убрзо претворени у наследне поседе његових потомака.²³³ Штавише, Скрадин је био дефакто престоница бана Павла I.²³⁴ Што се Задра тиче, као што смо видели у једном од претходних поглавља, Шубићи су над њим власт задобили тек 1311, а већ две године касније су га морали вратити Венецији. Том приликом је Задру загарантован највећи степен аутономије коју је икад имао под млетачком влашћу.²³⁵ Па ипак, још пре ових догађаја, Павле I је изнудио да му Задар, иако под млетачком влашћу, плаћа регалије које је дуговао угарском краљу.²³⁶

Пораст моћи Шубића поклопио се са падом моћи Угарске, односно њене прве династије – Арпадовића. Могло би се рећи да је почетак краја Арпадовића била владавина Ладислава IV (1272-1291), под којим је Мађарска све више тонула у феудалну анархију. С обзиром да није имао деце, мислило се да ће његовом смрћу угарска краљевска династија изумрети, међутим, у том тренутку се огласио принц Андрија, унук Андрије II, који је, као син Млечанке, скоро цео живот провео у изгнанству у Млечима, па је стога и као краљ Андрија III (1291-1301) добио надимак Млечанин. Већ за његове владавине почели су се јављати разни претенденти, од којих су најистакнутији били напуљски Анжујци. Њима су се и Шубићи окренули, те су управо они били ти који су младог претендента и будућег краља Карла Роберта (1301-1342), још за живота Андрије III, довели у његову будућу краљевину. Задобивши власт током борби до којих је дошло након смрти Андрије III, Карло Роберт је одлучио да се обрачуна са великашима који су се још за време Ладислава IV осилили.²³⁷

Међу тим великашима налазили су се и Шубићи. Сам Младен II, наследник Павла I, сваким даном је стицао све више непријатеља, будући да су многи његови поданици тежили да се од њега одметну. Што се градова тиче, највише је непријатеља имао међу Трогиранима и Шибенчанима, који су се у једном тренутку и побунили, што ће касније битно утицати на збацивање власти бана Младена II и предају градова

²³³ Исто, 47-48.

²³⁴ Исто, 56.

²³⁵ Исто, 48-49.

²³⁶ Исто, 50. нап. 29.

²³⁷ П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 88-95; P. Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895-1526*, New York 2001, 107-111, 128-130.

Венецији двадесетих година XIV века.²³⁸ Са своје стране, градови имају добар разлог да пређу на страну Венеције: услед слабљења моћи бана Младена II и јачања локалних хрватских великаша, далматински градови за заштиту не могу да се ослоне на власт угарског краља која у Далмацији ионако никада није била јака као у осталим деловима краљевства. Реално сагледавши ситуацију, схватају да им једино Венеција може гарантовати сигурност и безбедност. Први град који је прешао под окриље Венеције био је Шибеник, када је почетком 1322. године, још док је бан Младен II био на власти, са Млечанима склопио такозвани *pactum Sibenici*. Њиме је Шибеник „на одређено време или трајно потчињен Венецији“, мада је наглашено да се имају сачувати части и права која у граду има угарски краљ.²³⁹ Исте године, а такође пре пада бана Младена II, под скоро истим условима под власт Венеције дошао је и Трогир.²⁴⁰ Пар месеци касније, у лето, против Младена су, у име угарског краља, пошли славонски бан Иван Бабонић и један део хрватске властеле, некадашњи Младенови вазали. Младен II је код Близне у Пољцима претрпео пораз, изгубио власт, и на крају свој живот окончао у угарском заробљеништву.²⁴¹ Карлов прорачун је овде био погрешан; он је уклонио бана Младена II пре него што је сам био способан да се наметне хрватским великашима за владара. Последице су погубне; за само неколико година, брижљиво скупљана држава Брибираца се распада и постаје плен суседа, пре свега Венеције.²⁴² У таквој ситуацији под власт Венеције долази и Сплит, 1327. године, под сличним условима као и Шибеник и Трогир.²⁴³ На крају, 1329. године и Нин прелази под млетачку власт.²⁴⁴

Карло Роберт готово ништа није предузео да поврати далматинске градове. Међутим, када његов син, Лајош I (1342-1382) дође на престо, ситуација ће се из корена изменити. У његовим плановима да Напуљску краљевину осигура за своју породицу, Далмација ће имати истакнуто место, јер само преко Далмације ће Лајош I моћи да постигне превласт на Јадрану, која му је потребна за остварење његовог циља.²⁴⁵

²³⁸ D. Karbić, *Odnosi gradskoga plemstva*, 58.

²³⁹ N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 91.

²⁴⁰ Исто, 93-94. Занимљиво је да трогирски нотари не бришу из својих докумената име Карла Роберта.

²⁴¹ V. Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća, knjiga druga, treće doba: Vladanje kraljeva iz raznih porodica (1301-1526)*, Zagreb 1988, 49-52.

²⁴² N. Klaić, *Problem vrhovne vlasti*, 164.

²⁴³ N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 95-96. Попут Трогирана, и Сплићани у својим документима наводе име угарског краља пре млетачког дужда.

²⁴⁴ Исто, 97.

²⁴⁵ N. Klaić, *Problem vrhovne vlasti*, 164.

Опсада Задра и Душаново посредовање у млетачко-угарском сукобу

Када је 1344. године умро хрватски великаш Нелипац, угарски краљ је решио да то искористи и да преузме његове градове. С друге стране, Венеција се од љутог Нелипчевог противника претворила у заштитницу његове удовице и малолетног сина. У јулу 1345. године Лајош је боравио близу Бихаћа, где је од кнегиње Владиславе, жене покојног Нелипца, примио Книн и још неке градове. Овај успех привукао је на краљеву страну најзнаменитије хрватске великаше, тако да су далматински градови остали без свог заштитног појаса. Стога су одлучили да упуте угарском краљу посланства и искажу дужне почести.²⁴⁶

Исто је поступио и Задар. Изабрана су три посланика да оду угарском краљу и да му се поклоне и уруче богате дарове. Потајно је такође требало да га замоле да њихов град ослободи од Млетака и прими у своје окриље. Међутим, док су посланици дошли до Бихаћа, Лајош I је већ био отишао. Ипак, Млечани су сазнали за покушај Задрани да се врате под угарску власт, те су одлучили да их казне. Почетком августа, одлучили су да наоружају војску с којом ће напасти Задар, а истовремено су све његове становнике прогласили за непријатеље државе и бунтовнике.²⁴⁷ С друге стране, Задрани су средином августа послали једно посланство угарском краљу које је требало да замоли Лајоша да их прими у своју заштиту. Како је време пролазило, опсада је бивала све јача, а средином септембра Млечани су почели да граде тврдђаву од дрвета, звану бастида, која је требало да брани приступ граду с копнене стране.²⁴⁸

У октобру 1345. године, краљ Душан је, у истом писму у којем је дозволио да се млетачко-которски уговор продужи на две године, писао дужду да је спреман да му понуди помоћ по питању опсаде Задра.²⁴⁹ Дужду је тад писао и Никола Бућа, протовестијар цара Душана. Попут свог господара, и он је у једном писму, које се тицало млетачко-которског уговора, обавештавао дужда да је српски краљ спреман послати му помоћ од пет стотина војника па и више, о свом трошку.²⁵⁰ Нема сумње да је српски краљ сматрао да ће му предусретљивост према Млечанима бити од користи

²⁴⁶ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 114-115; V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 97-99.

²⁴⁷ V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 99-100; N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 610-611.

²⁴⁸ V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 100-101; N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 612.

²⁴⁹ *Listine II*, 278-279.

²⁵⁰ *Listine II*, 279.

када му једног дана, у оквиру планова о освајању византијске престонице, буде затребала млетачка флота. Млечани су одговорили краљу наредног месеца. Са захвалношћу су одбили Душанову помоћ, наводећи притом да се надају да ће са својом војском успети брзо да казне бунтовнике.²⁵¹ Том приликом такође су дозволили српском краљу да у Венецији набави нешто оружја.²⁵²

Ових година, Венеција и Србија су имале заједничког непријатеља, Угарску, те су биле природни савезници у борби против ње. Наиме, познато нам је да је 1346. године Србија била у рату са Угарском.²⁵³ Из једног недатираног писма које се смешта у 1346. годину, сазнајемо да је, док се краљ Лајош I спремао да крене у поход против неких непријатеља који су провалили у његове државе,²⁵⁴ Стефан Душан напао Угарску. Не желећи да се бори на две стране, угарски краљ је са српским царем склопио примирје, које је садржало услов да се једна краљева рођака уда за Стефановог сина, Уроша.²⁵⁵ Не зна се када је ово примирје потписано, али има разлога да се претпостави да је у питању период између априла, када се Душан крунисао за цара, и 29. јула 1346. године, када су Млечани очекивали да ће се српски владар састати са угарским и када су га молили да се заузме за њих.²⁵⁶ Како је угарски краљ већ 27. маја био близу Бихаћа, на свом путу за Задар,²⁵⁷ предложени временски оквир би се могао сузити на прву половину маја 1346. године.

У сваком случају, док је још био у рату са Угарском, српски краљ је будно пратио догађаје у Далмацији. У другој половини јануара 1346. године, Душанови посланици су, преко Дубровника где су добили галију, отпутовали у Венецију.²⁵⁸ Посланици су Млечане обавестили о Душановој намери да се крунише за цара, а такође су изложили и две Душанове понуде; једна је подразумевала савез за заједнички напад на Византију и освајање Цариграда, а друга војну помоћ за опсаду Задра.²⁵⁹ Душанова понуда војне помоћи за опсаду Задра потврђује да је он у ово време у непријатељским

²⁵¹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 58; *Listine II*, 289.

²⁵² *Listine II*, 289.

²⁵³ К. Јиречек, *Историја Срба I*, 225.

²⁵⁴ Иако се не помиње ко су ти непријатељи који су провалили у Лајошеве државе, не изгледа немогуће да у су питању управо Млечани који су у том тренутку опседали Задар.

²⁵⁵ С. Ћирковић, *О једној српско-угарској алијанси*, Зборник радова Византолошког института 44 (2007), 412.

²⁵⁶ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 59. нап. 35; *Listine II*, 365-366.

²⁵⁷ V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 104.

²⁵⁸ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 59.

²⁵⁹ *Исто*, 59. О Душановим плановима за освајање Цариграда уп. R. Radić, *Venezia, Bisanzio e la Serbia*, 99.

односима са Угарском. За разлику од октобра прошле године, овог пута је Душан открио праве разлоге за своју великодушну помоћ Венецији; очигледно је она требало да буде противуслуга за млетачко помагање Душанових планова. Млечани су 3. марта одговорили на Душанове понуде. Пре свега, поздравили су његову намеру да се крунише за цара и упутили су му срдачне честитке. Што се тиче савеза за напад на Византију, на њега нису пристали. Правдали су се да је то зато што су тренутно у рату са Задром, а такође и због уговора које су имали са Византијом, а које су се заклели да ће да поштују. Такође су одбили и Душанову војну помоћ за опсаду Задра.²⁶⁰

Одговор Венеције уопште не чуди. Душанову намеру да се крунише царском круном Млечани су поздрављали јер су желели да одрже добре односе са Србијом, првенствено због својих трговачких интереса; Душанова царска титула им није сметала јер, због већег броја држава које су на њу претендовале, она више није имала некадашњу вредност, а сем тога, Венеција сама никада није била једна од тих држава. Што се тиче војне помоћи са српске стране, пре би се могло рећи да је она била симболична, тим пре уколико имамо у виду бројност млетачке војске под Задром. Самим тим, на војну помоћ српски краљ би могао да гледа као на услугу, док она у стварности вероватно не би имала никакав значај. С друге стране, српски цар би у том случају могао од Млечана да очекује некакву противуслугу. Стога се може закључити да је понуда војне помоћи пре била израз добре воље, него стварне и искрене жеље да се Млечанима помогне при опсади поменутог града.

Млечани су највише имали разлога да буду против рушења Византије. Они су, као што смо видели, већ два пута у претходних седамдесетак година били чланови антивизантијских савеза. Али, у оба случаја, Византију не би заменила нека јака држава. Уосталом, као што нам је познато, Млечани су своје трговачко царство изградили управо на рушевинама Византије. Овог пута, међутим, уколико би српски цар успео да загосподари Цариградом, Византију би заменила једна јака држава, свакако јача од тадашњег Византијског царства, што Венецији никако није одговарало.²⁶¹

Као што смо видели, рат између Србије и Угарске био је завршен крајем пролећа 1346. године или нешто касније; свакако пре 29. јула. Стога српски цар више није могао

²⁶⁰ Исто, 59-60; *Listine II*, 326.

²⁶¹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 60.

да нуди помоћ Венецији, али је зато, с друге стране, могао да служи као посредник између две стране. Посредовање српског краља би добро дошло обема странама. Венеција је у рату против Задра трошила знатна материјална средства, те јој је одговарало да се сукоб што пре оконча.²⁶² С друге стране, и угарски краљ је желео да се непријатељства што пре заврше, како би могао да се посвети походу у јужну Италију. У јуну 1346. године цар Душан је преко Дубровника слао посланике у Венецију да преговарају о миру између Млетачке републике и Угарске.²⁶³ Међутим, мисија Душанових посланика је била неуспешна и млетачко-угарска непријатељства су се наставила.

Већ од првих дана јуна Лајош I је био под Задром. Млечани су му слали посланства, али угарски краљ није хтео чак ни да их прими. Након тога, обратили су се краљевим великашима, пре свега босанском бану Стјепану II Которманићу, у нади да ће преко њих приволети краља на преговоре, а на крају и мир, али угарски краљ је остао неумољив. Први дан јула био је одређен за главни јуриш угарске војске на млетачку бастиду. Међутим, сви су покушаји угарске војске да освоји бастиду били неуспешни, те су Млечани, охрабрени развојем догађаја, појурили из тврђаве да нападну краљеву војску. Штавише, и млетачка војска са флоте се искрцала, те се угарска војска нашла између две млетачке. Иако су имали више војника, Угри управо због те чињенице нису имали простора да развију бојни ред, тако да су на крају доживели пораз. Одмах након пораза Лајош I је одлучио да се повуче, одбивши уједно млетачку понуду да им за 60.000 дуката преда Задар.²⁶⁴

Крајем јула, знајући да због недавне победе могу себи да обезбеде добру преговарачку позицију у односима са Угарском, Млечани су преузели озбиљнију акцију у том погледу, о чему сведочи њихово обраћање Душану као могућем посреднику. У том смислу су писали српском цару и молили га да, уколико дође до састанка између њега и угарског краља, препоручи млетачке посланике. С друге стране, својим посланицима су дали упутство да, буду ли се срели са српским царем, „траже његову помоћ, савет и подршку, као од нашег часног и веома угледног пријатеља, у

²⁶² Млечани су месечно трошили 40-70 хиљада дуката само на плате војника, не рачунајући огромне издатке које су имали због изградње бродова, бастиде, набавке опсадних справа и слично, V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 110.

²⁶³ P. Тук, *Србија и Венеција*, 60.

²⁶⁴ M. Jászay, *Venezia e Ungheria. La storia travagliata di una vicinanza*, Udine 2004, 50-51. V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 105-107. Млечани су такође нудили и 100.000 дуката за целу Далмацију.

кога имамо пуну наду и поверење“.²⁶⁵ Нажалост, не знамо да ли је уопште и дошло до поменутог састанка два владара; уколико и јесте, изгледа да је посредовање било неуспешно, с обзиром да су се непријатељства између Венеције и Угарске наставила.

Ипак, с обзиром да је град ускоро захватила глад, Задрани су били принуђени да се предају. Млечани су са њима потписали мир 15. децембра 1346. године,²⁶⁶ међутим, са угарским краљем том приликом ништа није договорано. Наредних отприлике годину и по дана између Венеције и Угарске ће трајати период ни мира ни рата.²⁶⁷ По свој прилици, Душан је у пролеће 1348. године поново Млечанима слао предлоге за посредовање. Са великом захвалношћу, Млечани су почетком априла прихватили Душанов предлог.²⁶⁸ Примирје између Венеције и Угарске, које је имало да траје наредних осам година, закључено је 5. августа 1348. године.²⁶⁹ Можемо са пуним правом да претпоставимо да је српски цар том приликом био посредник између две стране.²⁷⁰ Такође, можемо претпоставити и да је примирје са млетачке стране обухватало, из обзира према српском цару, и Душанову сестру Јелену, удовицу Младена III Шубића, господара Омиша, Клиса и Скрадина, заједно са њеним сином.²⁷¹

Млечани према Душановој царској титули

У јесен 1345. завршила се значајна етапа Душанових освајања византијских области. Она је крунисана освајањем Сера 25. септембра 1345. године.²⁷² Средином октобра српски краљ је у једном писму млетачком дужду поменуо да је постао

²⁶⁵ *Listine II*, 365-366; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 60; Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана*, 154. Поред Душана, посредство у млетачко-угарском рату нудили су и босански бан Стјепан II Котроманић и Хумберт II од Вијене, последњи господар од Дофине, К. Жиречек, *Историја Срба I*, 225.

²⁶⁶ V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 109.

²⁶⁷ N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 619.

²⁶⁸ S. Ljubić, *Listine o одношajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, knjiga III, Zagreb 1872, 75-76.

²⁶⁹ Детаљније о миру в. V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 122.

²⁷⁰ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 61. Постоје индикације да ово није био први пут да Душан посредује код мира до ког је Млечанима стало. Тако је могуће да је он 1343. године имао некакву улогу у измирењу Венеције са хрватским великашом Иваном Нелипчићем, Н. Порчић, *Дипломатија државе Немањића* (магистарски рад), Београд 2007, 254.

²⁷¹ К. Жиречек, *Историја Срба I*, 225.

²⁷² *Историја српског народа I*, 523.

господар готово читавог Византијског царства.²⁷³ Крајем године, вероватно на Божић, Душан се прогласио за цара.²⁷⁴

Из угла Венеције, овим се није ништа битно мењало. Као што смо већ напоменули, царска титула је полако губила на значају. На њу су претендовале, поред Византије, којој је једино по праву и припадала, такође и Свето римско царство, Бугарска, а сада и Србија. Право на царску титулу су такође полагали и титуларни цареви Латинског царства. Венецији није био проблем да се владарима свих ових држава обраћа као царевима. Иако Млетачка република никада није претендовала на царску титулу, што није ни могла, с обзиром на њено државно уређење, млетачки дуждеви су себе називали „господарима четвртине и половине Римског царства“. Можда је управо ово најбољи показатељ колико је титулатура, бар када је у питању царска титула, за Венецију била ирелевантна. Оно што је занимљиво, међутим, јесте чињеница да отприлике у ово време, тачније педесетих година XIV века, дуждева титула „господар четвртине и половине Римског царства“ престаје да се употребљава. Иако се престанак њене употребе временски поклапа са проглашењем Српског царства, она није са њим у узрочној вези. Поменута дуждева титула је пала у заборав с обзиром да већ одавно није одговарала стварности.²⁷⁵

Као што смо већ видели, у марту 1346. године Млечани су поздравили Душанову намеру да се крунише за цара и упутили су му срдачне честитке; парадоксално, управо у одлуци која је налагала да се Душану честита и да му се упуте честитке, српски владар је назван краљем.²⁷⁶ На Душаново крунисање, обављено у Скопљу 16. априла 1346. године, млетачка влада није упутила никакво посланство.²⁷⁷

Може се рећи да се Венеција према питању српске царске титуле односила са извесном равнодушношћу; „није новоме цару одбијала да га призна, али није показивала ни нарочиту ревност да га њоме ословљава“.²⁷⁸ У каснијим поменима Србије у млетачким изворима за време Душана и Уроша Млечани су за српске владаре

²⁷³ *Listine II*, 278. У питању је исто оно писмо у којем Душан дозвољава да се уговор између Млечана и Которана продужи на две године, и у ком такође нуди помоћ Млечанима против Задра.

²⁷⁴ О идеји Душановог царства в. Љ. Максимовић, *Србија и идеја универзалног царства*, Зборник радова Византолошког института 44 (2007), 371-377. О односу савремених држава према Душановој царској титули в. М. Динић, *Душанова царска титула у очима савременика*, у: Зборник у част шесте стогодишњице Законака цара Душана I, Београд 1951, 87-115.

²⁷⁵ М. Динић, *Душанова царска титула*, 112.

²⁷⁶ *Listine II*, 326.

²⁷⁷ М. Динић, *Душанова царска титула*, 111.

²⁷⁸ *Исто*, 111.

употребљавали титуле час цара, час краља, а понекад чак обе истовремено (*imperator et rex Sclavoniae*). Једноставно, било им је свеједно како ће титулисати српског владара, тако да се дешавало да у једном истом документу наизменично употребе обе титуле. Па ипак, када се званично обраћала Душану, млетачка влада је водила рачуна да га ословљава као цара.²⁷⁹ Тако, на пример, када дужд Андрија Дандоло 25. маја 1350. године буде издавао повељу о примању цара Душана за млетачког грађанина, назваће га *serenissimus dominus Stephanus Grecorum imperator semper augustus et Raxie rex illustris*.²⁸⁰ На крају, можемо претпоставити и да су Млечани који су пословно били везани за Србију или који су лично били у додиру са српским владарем, усвојили у одређеној мери и српски поглед на Душанову владарску титулу. Као пример који би говорио у прилог овој тврдњи могао би да послужи и извештај Ђанина Новела, некадашњег млетачког посланика у Србији, који српског владара назива *imperator de Sclavonia*.²⁸¹

Млетачко посредовање у сукобима Србије и Босне

Од почетка своје владавине, Душан није много пажње посвећивао Босни и Хуму. Односи две државе су још од ратовања 1329. године, иако не срдачни и пријатељски, ипак били лишени већих сукоба. Иако нам извори о односима две државе у овом периоду готово ништа не говоре, можемо претпоставити да је с времена на време ипак долазило до већих или мањих трзавица.²⁸²

Годину дана након крунисања младог угарског краља, 1343, босански бан је одлучио да се приближи Венецији, у коју је слао посланике. Иако његове понуде нису сачуване, о овој акцији Стјепана II могу се извући закључци из одговора Млечана. Босански бан је том приликом предлагао савез против Угарске у који би ушле Србија,

²⁷⁹ Исто, 111-112.

²⁸⁰ Исто, 112; *Listine III*, 185.

²⁸¹ *Listine III*, 263.

²⁸² Дубровачки посланици су 1332. године настојали да склопе мир између два владара, мада не знамо да ли су у томе и успели. Вероватно се нешто у односима две државе дешавало и 1335/6. године, с обзиром да се босански војвода Ружир и Милген Дразивојевић, „забележени још 1335. као босански поданици, јављају 1336. као краљеви људи“, С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 91, 118.

Босна, Венеција, далматински градови и хрватски великаши. Венеција је то у почетку прихватила, пре свега јер је сматрала да такав савез може бити погодан за заштиту њених градова у Далмацији. Босанском бану је поручила да почне да ради на савезу, којем ипак није желела јавно да приступи, те је инсистирала да се њено име не помиње. На крају, до савеза ипак није дошло.²⁸³ Штавише, пар година касније, због повољних околности, цар Душан је сматрао да је дошло време да поврати Хум.²⁸⁴

Почетком септембра 1346. године босански бан је молио Млечане да упуте посланика српском цару који би посредовао за мир. Млечани су пристали, те су цару Душану упутили свог посланика Николу, нотара, који српског цара није успео да пронађе у Србији, већ га је пронашао „in partibus Romanie“.²⁸⁵ Извештај млетачког посланика о разговору са царем разматран је у Венецији 21. новембра, а о чему су одлучили да обавесте и бана. Цар Душан је био вољан да за љубав Венеције живи у миру и пријатељству са баном Стјепаном II Котроманићем, али само под условом да му бан врати земљу коју је раније одузео. У случају да постоји сумња чија је то земља, цар је био спреман и на арбитражу која би утврдила да ли он на ту земљу има право. Овакав предлог цар Душан је био спреман изнети из простог разлога што је његово право било очигледно, што би му се још више исплатило, јер би је на тај начин могао повратити без рата. Вероватно предвиђајући да бан Стјепан II на такво измирење не би пристао, цар Душан је предлагао да се закључи примирје на две до три године, уз обавезу обеју страна да неће једна другој наносити штете.²⁸⁶ Узрок оваквој царској попустљивости вероватно је лежала у чињеници да је он у то време био заузет подухватима у византијским областима.²⁸⁷

Међутим, шта се даље дешавало, извори нас не обавештавају. Могуће је да је крајем 1346. године закључено краткотрајно примирје уз помоћ млетачких посредника, с обзиром да из наредне две године немамо вести о сукобима или непријатељствима између српског цара и босанског бана.²⁸⁸ Душан је засад морао бити попустљив јер је у том тренутку био заузет у Византији, док је Стјепану II оваква ситуација одговарала јер

²⁸³ М. Ђунјић, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV i XV st.)*, Sarajevo 1996, 26; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 118.

²⁸⁴ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 61.

²⁸⁵ *Listine II*, 408.

²⁸⁶ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 61-62; М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 44.

²⁸⁷ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 62.

²⁸⁸ *Исто*, 63.

му је засада остављала спорне области.²⁸⁹ Међутим, неповерење је остало, а обе стране су у међувремену набављале оружје у Млецима; цар Душан је куповао чак и четири галије, које су му додуше требале за рат против Византије, док је почетком 1348. године банов војвода, Гргур Гојславић, набављао ратне опреме у вредности од сто дуката.²⁹⁰

У пролеће 1349. је вероватно истицало примирје између Србије и Босне, те се бан Стјепан II, који је настојао да га продужи на основи начела да и једна и друга страна задрже оно што поседују, за помоћ и посредовање поново обратио Венецији. Почетком априла млетачки Сенат је у Србију упутио свог посланика, маркгрофа Николу Ђорђија. Задатак му је био да, пре свега, издејствује накнаду штете Дубровчанима и Млечанима, те да покуша да измири Душана и цариградске царева. Такође, уколико процени да горе поменути задацима неће сметати, могао је да посредује између цара Душана и бана Стјепана II.²⁹¹

Тада ништа није постигнуто, јер већ јула исте године бан поново моли за млетачко посредовање. Пожуривао је Млечане у вези посредовања и своју земљу стављао под заштиту Републике.²⁹² Такође је обавештавао Млечане о намери да у Хуму, близу ушћа Неретве, изгради утврђење. Вероватно претпостављајући да би њена изградња могла наићи на противљење цара Душана, известио је Млечане да не сумња у своје снаге са копна, али да тражи помоћ од њих са мора за случај да изградња тврђаве буде угрожена.²⁹³ Млечани су се, природно, противили градњи тврђаве и саветовали су бану да одустане од те намере, притом наглашавајући да би подизање тврђаве на спорном земљишту могло изазвати тешкоће у преговорима о миру и пријатељству са српским царем. Сем тога, у Венецији су сматрали да би једног дана та тврђава могла бити опасна за млетачке градове и поседе. Венеција је преко посланика тада предузела одређене кораке у Србији, међутим, држање босанског бана је онемогућило сваки

²⁸⁹ М. Šunjić, *Bosna i Venecija*, 44.

²⁹⁰ *Исто*, 44.

²⁹¹ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 62; В. Hrabak, *Venecija i bosanska država*, Истраживања 12 (1989), 419; *Listine III*, 119-120.

²⁹² М. Šunjić, *Bosna i Venecija*, 45.

²⁹³ *Исто*, 45.

успех. Крајем 1349. године босанска војска је продрла у српске области у Приморју, нека места освојила, а нека опустошила; такође је и пљачкала царево поданике.²⁹⁴

У априлу наредне године Михаило Буђић, посланик цара Душана, тврдио је како је цар, за љубав Венеције која је бана препоручивала, с њим пријатељски поступао, али да је бан на то рђаво одговорио, тако што је са својим људима пљачкао његову територију и освојио нека места. За љубав Венеције цар раније није хтео да бану одговара истом мером, те је стога молио да га она опомене и наведе на враћање одузетог и надокнаду штете. У супротном, цар се више не би могао уздржавати од одговарајућих метода насиља.²⁹⁵ Млечани су одговорили како подједнако воле оба пријатељска владара и како су желели њихов мир и слогу и уклањање свега што може штетити њиховим поданицима. На крају су обећали да ће писати босанском бану и да ће покушати да утичу на њега како би променио свој став и помирио се са српским царем.²⁹⁶

Цар Душан је тада већ озбиљно мислио да своју велику војну силу упери против Босне. Томе би у прилог можда говорио податак да је цар Душан у априлу исте године тражио да се састане са млетачким дуждем у Дубровнику или у области између Дубровника и Неретве, са којим је желео да преговара о „неким великим и тешким стварима“.²⁹⁷ Међутим, Млечани су лако одбили овај царев предлог, с обзиром да дужду, према законима Републике, није било дозвољено да излази ван града. У овом тренутку, бан Стјепан II се нашао у великој опасности, вероватно највећој у својој успешној владавини, али га та опасност ипак није навела да се одрекне Хума.²⁹⁸ Ипак, иако је после тога оружани сукоб између две државе био неизбежан, Венеција је одлучила да покуша још једном да посредује између два владара и да их приволи да тај спор реше мирним путем. Млечани су у првој половини јула, вероватно по претходном пристанку обе стране, изабрали двојицу посланика, Тому Граденига и Николу Фалетра, и упутили их у Србију и Босну.²⁹⁹ Пре тога је требало да оду у Дубровник и информишу се о новостима у односима две државе. Предвиђало се да ће посредовање

²⁹⁴ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 62; В. Нгабак, *Venecija i bosanska država*, 420; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 119; *Историја српског народа I*, 549. Банова војска је тада, уз помоћ Угара, продрла преко Гацка и Рудина, чак до Котора, М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 45.

²⁹⁵ М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 45; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 63.

²⁹⁶ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 63; *Listine III*, 175-176.

²⁹⁷ *Историја српског народа I*, 549; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 63. нап. 58; М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 46; М. Спремић, *Србија и Венеција*, 40.

²⁹⁸ *Историја српског народа I*, 549.

²⁹⁹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 63; М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 46.

потрајати дуже време, те су стога посланицима одмах одобрени трошкови за двомесечни боравак уз могућност продужења.³⁰⁰ Млетачки посланици су готово читаво лето провели путујући од једног до другог владара у покушају да их измире, али изгледи за успех су били слаби. На крају су јављали у Млетке не само како ништа нису постигли, већ да се ничему више ни не надају. Говорили су да је њихов боравак тамо од великог трошка, а од мале користи за Венецију. Крајем септембра млетачка влада је посланицима писала како би радо чула да је међу завеђеним странама дошло до споразума, да су престала застрањивања и скандали, али с обзиром да није тако, оставила је својим посланицима да сами одлуче да ли ће тамо остати или ће се вратити кући. Ипак, посланици су још неко време остали на путу. Млетачка влада им је 6. октобра писала да ипак остану још неко време. Наиме, Венеција је страховала да би цар Душан могао напасти Стон, те су поручивали својим посланицима да би требало да остану тамо све док постоји опасност за Дубровник и Стон.³⁰¹ На крају, сва настојања Млечана да измире два владара била су узалудна. Додуше, Мавро Орбин пише како су млетачка влада и Дубровчани српском цару, док је био у Босни у походу, упутили свечане поклицаре да преговарају с њим како би изгладили спорове између њега и бана Стјепана II.³⁰² Ипак, за тако нешто нема потврде у савременим изворима, и по свој прилици мисија Томе Граденига и Николе Фалетра био је последњи покушај с млетачке стране да се два владара измире.

Што се цара Душана тиче, он бана Стјепана II није досад нападао само из обзира према Венецији, за коју се надао да би му могла помоћи у нападу на Византијско царство. Међутим, када су Млечани то одбили почетком маја 1350. године, српски цар се више није морао уздржавати од напада на босанског бана.³⁰³

Цар Душан је у октобру кренуо у поход на Босну, о којем се не зна пуно. Поред копнене војске, цар је имао и флоту од четири нове галије које су му Млечани, као знак посебног пријатељства, допустили да две године раније купи у Венецији.³⁰⁴ Српски цар је ушао у Хум и заузео га, а затим је, прешавши долину Неретве, пошао даље ка западу. Познато нам је да су у Трогиру и Шибенику средином октобра очекивали да ће српски цар доћи до Крке и припремали му посланства с даровима у случају посете. Душан је

³⁰⁰ М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 46; *Listine III*, 189-190.

³⁰¹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 63-64. нап. 60; *Listine III*, 199.

³⁰² М. Орбин, *Краљевство Словена*, 39.

³⁰³ М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 46; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 63. и нап. 60.

³⁰⁴ К. Јиречек, *Историја Срба I*, 228.

вероватно имао и намеру да посети и помогне своју сестру Јелену, удовицу Младена III Брибирског, синовца Младена II, некадашњег Милутиновог противника. Јелена је управљала Омишем, Клисом и Скрадином, који су били наслеђе њеног сина Младена IV. Венеција и Угарска су биле заинтересоване за ове градове, али их је уговор о миру обавезивао да се уздрже од акције. Међутим, неповољни гласови из Македоније, где је Јован VI Кантакузин започео са освајањем појединих српских градова, присиле су Душана да напусти Хум у којем је оставио гарнизоне, који пак, нису били довољни да од босанског бана одбране тековине недавног Душановог похода.³⁰⁵

Као што се из свега наведеног да видети, Млечани су дали све од себе да спрече сукоб два владара. Један од разлога је тај што је Венеција Србију и Босну видела као могуће савезнике у борби са Угарском. Као што нам је познато, 1343. године су у том правцу учињени и неки кораци. Касније је босански бан тајно сарађивао са Венецијом током опсаде Задра, чији су га становници директно оптуживали за угарски пораз.³⁰⁶ С друге стране, српски цар је, попут својих претходника на српском престолу, водио ратове са Угрима. Он се самим тим наметао као природни савезник Венецији. Иако су Млечани одбили његову помоћ током опсаде Задра, из разлога које смо навели, сама чињеница да Угри на својим јужним границама имају јаког непријатеља са којима би Венеција могла да прави планове о савезу, за републику Светог Марка је била довољно значајна. С друге стране, у историографији постоји и мишљење да су Млечани настојали да измире два владара јер су се плашили да би Србија могла да поврати Хум, чиме би постала једина држава са којом бу Дубровник имао границу. Дубровник је Венецији био од великог значаја, а два владара у залеђу засебно никада не би могли да врше онакав притисак какав би могао вршити један владар чија би држава потпуно окруживала град под Срђем.³⁰⁷

Други разлог који објашњава упорност и жељу Венеције да се у унутрашњости Балканског полуострва успостави и одржи мир јесте њен трговачки интерес. Добро је познато да су Млечани, углавном посредством Дубровчана и Которана, из Србије и Босне извозили многе артикле, пре свега производе рударства, док су њихови трговци и занатлије често боравили и пословали у поменутих земљама. Овде поготово треба

³⁰⁵ *Историја српског народа I*, 549-550.

³⁰⁶ Банов посланик који је у септембру 1346. године боравио у Венецији предлагао је Млечанима савез против краља Лајоша и тражио за бана краљевски град Книн. О држању бана Стјепана II Котроманића током опсаде Задра в. С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 114-117.

³⁰⁷ В. Нрабак, *Venecija i bosanska država*, 421.

имати у виду чињеницу да су у ово време њихови трговачки интереси на Истоку били угрожени, због чега су били принуђени да се окрену унутрашњости Балканског полуострва.³⁰⁸

Наиме, Ђеновљани су све више потискивали млетачку трговину на Истоку, а непријатељства која су стално расла кулминирала су у лето 1350. године, када је избио рат између две државе. Венецији је пришао арагонски краљ Петар IV, којем није одговарало ширење ђеновљанске моћи у западном Медитерану. Млечанима је такође приступио и Јован VI Кантакузин, који је намеравао да у случају победе сруши ђеновљанску Галату, која је имала седам пута већи приход од Цариграда, што наравно, Византинцима никако није одговарало. С друге стране, Ђеновљанима је 1352. године пришао Лајош I, а циљ савезника је био да униште „краљицу Јадрана“, а њене територије поделе. Након пораза млетачке флоте у бици код Босфора, Византинци су се повукли из рата, чије се тежиште сада премештало у западни Медитеран. Близу обала Сардиније 1353. године дошло је до нове битке, у којој је сада Ђенова претрпела тежак пораз. Не видећи други излаз, Ђенова се потчинила Миланском војводству, док је Венеција оформила лигу од држава које су биле угрожене од стране војводства којим је управљао Ђовани Висконти – Монферата и Фераре, Вероне, Падове, Мантове и Фаенце – и то званично на челу са Карлом IV, ускоро крунисаним царем Светог римског царства. Висконти је тад послао чувеног песника, Франческа Петрарку, да преговора са дуждем. Међутим, преговори нису уродили плодом и рат је настављен. Следећа ратна година није била наклоњена Млечанима, који су код Порто Лонга (тј. Сапијенце) близу обала Мореје претрпели један од најтежих пораза у својој историји. На крају је обема странама, а поготово Млечанима који су у то време пролазили кроз унутрашњу кризу услед завере дужда Марина Фалијера, одговарао мир, који је на крају и потписан 1. јуна 1355. године.³⁰⁹

³⁰⁸ Р. Тук, *Србија и Венеција*, 64.

³⁰⁹ J. J. Norwich, *A History of Venice*, London 2003, 169-179.

Венеција и Србија педесетих година XIV stoleћа

До краја свог живота, српски цар је као главни циљ своје политике имао освајање Цариграда. Иако Млечани нису били ради да му помогну у тој намери, Душан је и даље био уверења да ће их на крају придобити за свој циљ. У међувремену, концентрисао се на освајање осталих византијских области и ширење свог царства. Велики корак у том правцу било је заузимање Епира и Тесалије у јесен 1348. године.³¹⁰ На овај начин, Српско царство је постало сусед млетачких посела на егејској обали. Већ 3. јануара 1349. године Млечани честитају Душану „de prosperitatibus suis“.³¹¹ Истовремено му такође препоручују „нашу тврђаву Фтелеон и друга наша места и верне“.³¹² Иако српски цар након освајања ових области није узео титулу грофа Влахије, Млечани су, приликом боравка Душановог посланика у Млечима 1350. године, Душана титулисали као „imperatore di Rascia, dispoto di Romania e di Arta, conte di Vlachia“. Титулу грофа Влахије су вероватно придодали сами Млечани, настојећи да и са своје стране што јаче истакну најновије успехе српског цара.³¹³ Као што то обично бива, и поред добрих односа и сарадње међу суседима, долазило је ту и тамо и до мањих проблема. Тако су становници Фтелеона, вероватно почетком 1350. године, претрпели штете од стране Каталанаца и Албанаца које је предводио Душанов намесник у Тесалији, Прељуб.³¹⁴

Душан је и након ових освајања полагао велике наде у потенцијални савез са Млечанима. Из обзира према њима, трудио се да се измири са босанским баном. Истовремено је у Венецији набављао оружје. Из периода 1348/9. године имамо податке да је Душан куповао и лађе, са свим оружјем потребним за одбрану.³¹⁵

У пролеће 1350. године, Душан је, преко свог посланика Михаила Бућића, послао дужду једно дуго писмо, предлагао сарадњу у решавању разних питања и тражио помоћ. Између осталог, тражио је грађанство за себе и своју породицу, заштиту

³¹⁰ *Историја српског народа I*, 544.

³¹¹ Б. Ферјанчић, *Тесалија у XIII и XIV веку*, Београд 1974, 229.

³¹² *Исто*, 229; Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 68; *Listine III*, 110.

³¹³ Б. Ферјанчић, *Тесалија*, 229.

³¹⁴ *Исто*, 230; Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 68.

³¹⁵ Душан је прво купио три лађе, а касније су Млечани дозволили српском цару да набави још једну, истовремено одбијајући његову молбу да је наоружа у Венецији, *Listine III*, 75, 109, 133-134. У јуну 1349. године Млечани су дозволили српском цару да набави 100 штитова „more Sclavorum“, 100 грудних оклопа и 100 верижних рукавица, *Listine III*, 134.

и уточиште, предлагао је обострану војну помоћ, слободу трговине, укидање свих пореза и слично. Међутим, оно што је најважније, опет је тражио млетачку помоћ за освајање Цариграда. У писму је Душан тврдио да већ поседује десет делова, тј. десет дванаестина византијске територије, осим Константинопоља. Намерава и њега да освоји, наглашава даље у писму, али то не може без Млечана и њихове флоте. За случај да Венеција пристане на Душанов предлог, српски цар је био спреман да им препусти Епир или, након освајања византијске престонице, Перу, део Цариграда којим су господарили Ђеновљани.³¹⁶

Млечани су позитивно одговорили на Душанов захтев да са породицом буде примљен у редове млетачког грађанства. То је и учињено крајем маја исте године; млетачко грађанство је додељено Душану, Јелени, Урошу и њиховим наследницима.³¹⁷ Прихватили су такође и Душанове предлоге о заједничкој сарадњи, међутим, предлог о заједничком нападу и освајању Цариграда нису.³¹⁸ Млечани су се правдали да су „in treugua cum imperatore Constantinopolitano“ и да не би могли помоћи српском цару у његовим плановима без nanoшења велике увреде богу „et violatione sacramenti nostri et derogatione honoris et fame nostre.“³¹⁹ Почетком маја, из Венеције су још једном, речима извињења, јављали Душану да не могу да му пруже „помоћ нашу против царства Романије“.³²⁰

Нешто раније те године, у Венецији су боравили посланици Јована Кантакузина. Српска војска се тада налазила надомак Солуна и град је практично био под опсадом. Кантакузинови посланици су Млечанима пренели молбе свог цара да Република

³¹⁶ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 69; Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан*, 192; *Listine III*, 174-176.

³¹⁷ *Listine III*, 185. Јован Кантакузин је касније замерао Душану што је постао млетачки грађанин. Наиме, крајем 1350. године два цара су преговарала под зидинама Солуна. „И на томе састанку, упитан од цара зашто је толику срамоту поднео да себе уврсти у сенаторе Венеције, премда је од свих њих (сенатора) имао већу власт, одговори да је то због страха од њега и додаде да нимало није чудно што је томе попустио“, *Византијски извори за историју народа Југославије VI*, Београд 1986, 535.

³¹⁸ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 69. О добрим односима две државе могао би да сведочи и податак да је у лето 1354. године, када је цар Душан настојао да се приближи папи, његово посланство упућено у Авињон путовало управо преко Венеције. Средином јуна је млетачки сенат одлучио да папи Иноћентију VI пошаље писма и препоручи му српске посланике, Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан*, 298; *Listine III*, 264. Две године раније, српски посланик је у Венецији извештавао дужда о односу српског цара према византијском цару, односно османлијском султану Орхану, Р. Радић, *Србија у делу венецијанског историчара Ван Ђакома Каролда*, Новопазарски зборник 27 (2003), 127. То би значило да је српском цару стало да Млетачка република буде упозната са односима који су владали међу поменутиим владарима.

³¹⁹ *Listine III*, 177-178.

³²⁰ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 69; *Listine III*, 181.

обезбеди снабдевање становника Солуна житом, међутим, ови су то одбили.³²¹ Венецијанци свакако нису желели да се мешају у српско-византијске сукобе, односно да се замерају српском цару.

Непосредно пре сређивања ситуације у Солуну крајем лета 1350. године, избио је млетачко-ђеновљански рат. Јован Кантакузин се тих дана састао са млетачким поклицарем Јаковом Браганином, који га је позвао да се придружи рату између две италијанске републике, наравно, на страни Венеције. Кантакузин је одговорио да то не може да прихвати с обзиром да је „цео обузет Краљем који је, користећи грађански рат међу Ромејима, заузео не мало градова и много земље“. Млетачки посланик је обећавао византијском цару да ће средити његове односе са Стефаном Душаном, који је постао члан њиховог сената и који стога има обавезу да им буде послушан.³²² Иако је Душан био грађанин Венеције и члан сената, Венеција у пракси никако није могла да на њега има исти утицај као на остале своје грађане. Кантакузин је стога знао да су речи млетачког поклицара само празно обећање, те је одбио његов предлог.³²³

Ипак, као што нам је познато, Византија је на крају ипак ушла у рат на страни Венеције, и у њему ће остати до једне битке која се одиграла код Босфора. Дакле, у ово време, и поред свих трзавица у односима, Венеција и Византија су биле упућене једна на другу. Оне су уско сарађивале, а Венеција је имала и трговачке повластице у слабом Византијском царству. Сем тога, као што је већ речено, Душан је имао у плану да слабо царство замени јачим. Имајућу у виду све наведено, сасвим је јасно зашто Венеција није желела да помогне Душану у рушењу Византијског царства.

До сарадње између Венеције и Србије ће, кад је у питању владавина цара Душана, последњи пут доћи на самом крају 1355. и почетку 1356. године. Србија ће се тада умешати у млетачко-угарску борбу око градова Јелене Шубић, сестре царе Душана. Као што смо већ истакли у једном од претходних поглавља, Јелена је била удата за Младена III Брибирског, који је умро за време куге 1348. године. Она је након

³²¹ Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан*, 245.

³²² *Исто*, 247-248.

³²³ *Исто*, 248.

тога на себе преузела задатак да одбрани наслеђе свог малолетног сина Младена IV, у које су као најважнији поседи улазили градови Омиш, Клис и Скрадин.³²⁴

Поседи Јелениног сина су били безбедни док је на снази било осмогодишње примирје између Млечана и Угара, склопљено 1348. године. Али примирју се ускоро ближио крај и обе стране су гледале да за себе приграбе поменуте градове. Већ у пролеће 1355. године покушавао је угарски краљ да посредовањем босанског бана дође до градова. Том приликом је Јелена, мајка босанског бана Твртка, иначе сестра Младена III Брибирског, ишла својој истоименој рођаци у Клис, са намером да јој испоручи неке поруке од краља Лајоша I, које су се вероватно тицале угарских захтева за предају Омиша, Клиса и Скрадина.³²⁵ Управо тада, у пролеће поменуте године, завршио се српско-угарски рат који је трајао од лета претходне године.³²⁶ Угарски краљ је сада имао више времена да се посвети Далмацији, међутим, он овом приликом није успео да задобије жељене градове. Када крајем пролећа буду потписали мир са Ђеновом, и Млечани ће имати више прилике да се посвете поменутим градовима.

Ипак, почетком септембра ће му поћи за руком да, уз помоћ хрватског бана Николе Банића, заузме Омиш, те ће Млечани почети да улажу све веће напоре како би заузели бар преостала два града: Клис и Скрадин.³²⁷ Слани су посланике и са Јеленом преговарали о куповини поменутих градова. На њихову жалост, сви покушаји да дођу у посед два града показали су се неуспешним.³²⁸ У тако заплетеној ситуацији, Јелена је одлучила да се обрати свом брату, цару Душану. У другој половини октобра знало се и у Венецији да Душан намерава да преузме Клис и Скрадин.³²⁹ По свој прилици, већ следећег месеца стигла је посада цара Душана. Витез Палман, уз ког се помиње и извесни Мрсота, ушао је у Клис, док је Ђураш Илијић, заједно са својим сином, браћом Николом и Бландином и њиховим синовима, запосео Скрадин. Доласком српске војске

³²⁴ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 65; V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 139.

³²⁵ V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 139.

³²⁶ С. Ћирковић, *Српско-угарска алијанса*, 412.

³²⁷ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 65 и нап. 65; V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 139.

³²⁸ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 65-66. Млечани су Јелени слали свог провидура Мафеја Ема који је с њом успео да договори некаку погодбу којом би Венеција добила Скрадин на десет година, а такође би јој била поверена и одбрана Клиса. Том приликом је договорено и да нешто млетачких чета уђе у Скрадин. Оне су ту биле и у августу и септембру 1355. године. На крају од поменуте погодбе није било ништа. И касније су Млечани тражили начин да задобију баштину Младена IV. Средином октобра нудили су јој 50.000 малих либара за Клис, али Јелена ни овог пута није прихватила. D. Gruber, *Borba Ludovika I s Mlečanima za Dalmaciju (1348-1358)*, Rad JAZU 152, 1903, 67-71.

³²⁹ У жељи да претекну српског цара, Млечани су својим провидурима у Далмацији наредили да понуде Јелени 70.000 малих либара за Клис, а до 40.000 за Скрадин. Како би остварили своје намере, требало је и њене људе подмитити са 3.000 либара, V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 140.

распламсале су се борбе, па су чак и Млечани у једном тренутку помишљали да склопе мир са угарским краљем.³³⁰ Хрватски бан Никола Банић отпочео је, у име Лајоша I, са опсадом градова, нарочиту пажњу посветивши Клису, у ком је већ у почетку имао извесног успеха. Наиме, његова војска је крајем новембра или почетком децембра успела да освоји подграђе са горњим вратима и са утврђеном стеном званом Опрак, док је клишку тврђаву и даље држао Палман.³³¹

Млечанима није дуго требало да увиде да је српски цар тај којем се убудуће треба обраћати, и да једино преговарајући с њим могу остварити своје планове о запоседању Клиса и Скрадина. У ту сврху су током новембра и децембра слали Душану посланства.³³² Главни преговарач у име Венеције био је млетачки провидур Јакопо Делфино који је боравио на двору цара Душана. Његов задатак у почетку је био да понуди српском цару 100.000 либара парвула за оба града: за Клис 60.000, а за Скрадин 40.000, под условом да се поменути износ новца исплати тек кад се обави примопредаја градова.³³³ Међутим, Млечани су се касније предомислили, те су Јакопу Делфину слали упутства у којима је обавештаван да за градове може обећати 65.000 либара парвула: за Клис 40.000, а за Скрадин 25.000.³³⁴ Ускоро је у Млечима боравио и српски посланик, који је вероватно овом приликом, мада у то не можемо бити сигурни, поручио Млечанима да је српски цар вољан предати им Клис и Скрадин да их у његово име бране.³³⁵

У исто време, настављала се опсада градова. Обе стране су настојале да што пре придобију градове за себе; тако су Млечани, између осталог, нудили новац витезу Палману како би им предао Клис. У Скрадину су Венецијанци бар од септембра, ако не и од раније, имали једну своју чету. У децембру су у поменути град упутили још својих одреда. Истовремено су оба града снабдевали животним намирницама и оружјем.³³⁶

³³⁰ Исто, 140; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 66. и нап. 70.

³³¹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 66. и нап. 71. У Клису је тада боравила и Јелена, V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 140.

³³² Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 66.

³³³ Исто, 66; *Listine III*, 297. Две недеље раније, из Венеције су му налагали да не предлаже никакву суму новца, већ да испита мишљење српског цара и сазна шта би он тражио у замену за градове, D. Gruber, *Borba*, 73. *Listine III*, 288.

³³⁴ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 66. *Listine III*, 299. Очигледно је, судећи по износу новца, да су Млечани већи значај придавали Клису.

³³⁵ D. Gruber, *Borba*, 75.

³³⁶ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 66-67.

Већ почетком следеће године, 10. јануара 1356, Ђураш Илијић одлучио је да Млечанима преда Скрадин. Тада се сазнало да је, по царевој наредби, Скрадин поверен на чување Ђурашу Илијићу, „али у случају да се покаже да не може да га држи, да управља њиме, затим да га чува и још да га брани, тада је морао да га преда Млечанима у руке“.³³⁷ Изгледа да су у граду колале гласине о смрти цара Душана, што је можда такође био један од разлога да српски заповедник преда град Венецији. Било како било, Ђураш је Венецији град предао на чување и одбрану у име српског цара. Млечани су се заклели да ће цару вратити кастел у свако доба, кад год он од њих то затражи. Такође су се обавезали да ће Ђураша, његову браћу и њихове породице примити на своје лађе и дати им достојну одштету, уколико би им српски цар на било који начин приговорио што је град предат у руке Венеције.³³⁸ Што се Клиса тиче, њега је после дуге опсаде заузео хрватски бан Никола Банић, мада се не зна тачно кад.³³⁹ Међутим, како ће се испоставити, сукоб око Клиса и Скрадина био је само увертира за догађаје који ће наступити у млетачко-угарским односима.

Дугови и штете Венецијанаца у српској држави

Осим Которана, дужник млетачких трговаца био је и сам Душан. Више је пута српски владар за неке своје хитне потребе одузимао трговцима робу. Знамо да ју је одузео за време своје свадбе, а затим вероватно и на панађурима у Грачаници, Пологу и Призрену, током 1335. године. Том приликом су дубровачким трговцима одузете тканине и вино. Уколико имамо у виду да су кредитори дубровачких трговаца били Млечани, поименце Николето Сињоло, Николето Балдела и Николето Квирино, онда би то могло да значи да је роба коју је српски владар узео била власништво поменутих млетачких трговаца.³⁴⁰ Млечани и Дубровчани су годинама настојали да намире своја

³³⁷ Исто, 67. *Listine III*, 305.

³³⁸ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 67; D. Gruber, *Borba*, 79. *Listine III*, 304.

³³⁹ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 67. Млечани су 23. јануара писали свом посланику Јакопу Делфину да се врати у Венецију уколико његов боравак на српском двору након Душанове смрти више не може бити од користи, *Listine III*, 308.

³⁴⁰ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 70.

потраживања од српског цара. Сам цар Душан све те дугове није оспоравао, међутим, отезао је са њиховом исплатом и стварао трговцима тешкоће.

Дакле, Душан је куповао или одузимао од млетачких трговаца робу, али често није био у могућности да ту робу плати. Стога је, како би подмирио те дугове, српски владар неколико пута уступио млетачким трговцима у целини или само један део прихода од светодмитарског дохотка.³⁴¹ Први познати такав случај потиче из 1346. године. Тада су Дубровчани, крајем октобра, примили писмо од цара Душана којим је овластио Паола Квирина да наплати две хиљаде перпера светодмитарског дохотка, притом изричито наглашавајући „per cose che l'imperio tolse dal lui“. И следеће године је светодмитарски доходак био накнада за штете, овог пута млетачком трговцу Микалету Граденигу, који је по царевом налогу доходак примио у неколико рата. Године 1348. Ђанино Градениго је од дубровачке општине на царев рачун добио износ од хиљаду двеста перпера, такође од „српског дохотка“. И на крају, 20. новембра 1351. године, светодмитарски доходак је од дубровачке општине преузео и Франческо Руђини.³⁴²

Наплате дугова нису биле једине тешкоће са којима су се Млечани сусретали у српској држави. Венецијанци су се врло често жалили и на разна насиља и пљачке који су вршени над њиховим трговцима. Такође су их погађале и „новштине“ које су се највише односиле на увођење и наплату нових царина. Стога је млетачка влада одлучила 31. марта 1349. године да упути једно посланство у Србију у вези терета „новштина“ и накнаде штета „које су наши верни и поданици Дубровника имали и непрекидно имају у краљевству Рашке“.³⁴³ Такође је закључено да се пише Николи Бућићу, који је одговоран за штете и „новштине“. Двојица Дубровчана, Мароје Гучетић, Николин зет и Никола Лукаретић, имали су трговачко друштво са Николом Бућићем, те су, исто тако, сносили одговорност. Требало је о томе писати дубровачком кнезу, како би их он позвао и укорио. Поменути тројица су били 1348-1349. године закупци српских царина, те су вероватно самовољно наплаћивали трговцима веће царине од уобичајених, на шта су уследиле жалбе Млечана и Дубровчана.³⁴⁴

Млетачки сенат је недељу дана касније расправљао о упутствима за посланика који је требало да иде у Србију. Имао је више задатака, али један од главних је био да

³⁴¹ Исто, 70.

³⁴² М. Динић, *Дубровачки трибути*, Београд 1935, 229.

³⁴³ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 71.

³⁴⁴ Исто, 72.

издејствује накнаду штете млетачким и дубровачким трговцима. Крајем априла 1349. године за посланика је изабран маркгроф Никола Ђорђи. Никола је вероватно ускоро и отпутовао, преко Дубровника, у Србију.³⁴⁵

Током лета млетачки посланик је боравио у Србији код цара, а његова мисија је показала успех тек 20. септембра 1349. године. Тада је у Новом Брду дошло до састанка и преговора између српског цара, млетачког посланика Николе Ђорђија, и тројице дубровачких посланика. Резултат тих преговора су била три документа која је том приликом издао цар Душан.³⁴⁶

Првим од докумената је коначно извршен обрачун свих дотле неисплаћених дугова, како цара и царице, тако и властеле. Дуг је процењен на преко девет хиљада перпера, а цар га је обећао исплатити у току наредне три године, и то од прихода царине у Зети, царине у Призрену, као и од цареве половине прихода од соли која се продавала у Дубровнику. Вероватно су у тај износ били урачунати и већ поменути дугови млетачких и дубровачких трговаца.³⁴⁷ Другим документом цар је „ради брата ми дужда, и поклисара млетачког [...] Града дубровачкога и ради молби њихових поклисара“ укинуо требињску царину, која је спадала међу оне новштине у вези којих су се Млечани и Дубровчани жалили.³⁴⁸

На крају, најважнији документ била је хрисовуља коју је цар Душан издао Дубровчанима и којом им дозвољава да слободно тргују по Србији, као и са осталим земљама са којима се Србија граничи. Поред тога, хрисовуљом се забрањује узимање имовине са разбијених млетачких и дубровачких бродова. Хрисовуља је регулисала још нека питања од мањег или већег значаја, а записана је у три примерка; један је био намењен цару, други Дубровчанима, а трећи Венецији.³⁴⁹

Крајем исте године, или можда почетком следеће, десио се један занимљив случај који донекле одсликава односе у српској владарској породици, а тиче се односа Србије и Венеције. Наиме, као што смо већ видели, Душан је у два наврата обећао да неће узимати робу са млетачких бродова: први пут 1341. године у једном писму дужду

³⁴⁵ Исто, 72.

³⁴⁶ Исто, 72; *Историја српског народа I*, 548. Никола Ђорђи је био маркиз Бодонице на Егејској обали средње Грчке. Након Душановог освајања Епира и Тесалије 1347/8. године, он је постао сусед српске државе, Н. Порчић, *Документи*, 58.

³⁴⁷ Р. Ђук, *Србија и Венеција*, 72; Д. Јечменица, *Хрисовуља цара Стефана Душана Дубровчанима са два пратећа акта*, *Стари српски архив* 11 (2012), 48-50.

³⁴⁸ Д. Јечменица, *Хрисовуља цара Стефана Душана*, 46-47.

³⁴⁹ Исто, 38-43.

Франческу Дандолу, и као што смо малопре видели, у хрисовуљи од 20. септембра 1349. године. Међутим, тога се није придржавао деспот Јован Комнин Асен, царев намесник у областима Канине и Валоне. У близини Валоне била је опљачкана једна млетачка лађа. Због тога су Венецијанци послали деспоту свог посланика Николу Ђорђија. С обзиром да деспот није хтео да врати робу или плати штету, Венеција се обратила деспотовом сизерену. Српски цар је обавестио Млечане да, према речима деспота Јована Комнина Асена, опљачкана роба није припадала њима, него неким другим људима. Штавише, деспот је понудио да пошаље робу у Венецију на арбитражу, што на крају ипак није урадио. Цару Душану то није било право, „али због љубави према царици није могао ништа друго да каже“. Ипак, српски владар је био спреман да по свом посланику Михаилу Бућићу пошаље 1.120 перпера по рачуну од 16 перпера за либру, како би се надокнадила поменућа штета. О томе да ли је поменућа штета од бродолома заиста измирена, нажалост, нема података.³⁵⁰

Средином 1354. године Венеција је слала посланика српском цару по питању дугова које је требало исплатити Млечанима, како од стране српског владара, тако и од поданика српског цара који су имали дуговања према Млечанима. Посланик је путовао у служби „наших племића и других трговаца који се налазе у крајевима Рашке и треба да приме од краља или од тих крајева велике количине новца“.³⁵¹ Као кредитори изричито су били наведени Никола Фалестро, Паоло Зено, Франческо Руђини, Тадео Цанкани, Ђанино Гомберто и Никола Миљорато. Вероватно је у питању само један мањи број Млечана који су имали потраживања у Србији. Међутим, изгледа да су сви напори посланика да измири потраживања поменутих Млечана остали и овог пута без резултата.³⁵²

Тих година Млечани су имали и великих проблема са наплатом дугова Которана који су живели и пословали у Србији. Нема сумње и да су њихови дугови били део оних дугова о којима је горепоменути посланик имао да разговара са српским царем. Једни од најзначајнијих млетачких дужника из Котора били су чланови породице Бућић: Петар, син Николе, протовестијара цара Душана, као и Трифунови синови, Лука и Циво. Петар је у раздобљу од новембра 1351. до септембра 1354. године склопио пет задужница на суму од 10.300 перпера и 1.400 дуката са повериоцима Паолом

³⁵⁰ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 72-73; Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана*, 148.

³⁵¹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 71; Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана*, 148.

³⁵² Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 71.

Квирином, Тадеом Фалијером и Франческом Руђинијем. С обзиром да по истеку одређеног рока није намирио дугове, повериоци су, улажући велике напоре, покушавали да их утерају. Слани су позиве у Србију да Петар у одређеном року дође у Дубровник и измири своје обавезе, а такође су водили судске спорове и уступали поменута потраживања неком од Дубровчана. Сличне проблеме око наплате дугова имали су и кредитори Луке и Цива Бућића, Белтрамо де Горгончола и браћа Мемо – Андрија и Франческо.³⁵³

Почетком 1354. године на српском двору боравио је млетачки посланик Ђанино Новело. Из његовог извештаја који је 24. фебруара послао у Венецију сазнаје се да су се Млечани жалили на пљачке учињене њиховим трговцима који послују у Србији. Иако је цар Душан наредио Петру, сину Николе Бућића, протовестијара, да плати штете, овај то није учинио. Ђанино Новело је покушао и да се надокнади знатна штета млетачком трговцу Паолу Квирину, коју му је нанео Лука Кимо из Улциња. Међутим, млетачки посланик ни овде није имао успеха, те је могао само да констатује „да су трошкови велики и да се ништа не може добити“.³⁵⁴

³⁵³ Р. Тук, *Србија и Венеција*, 71.

³⁵⁴ *Исто*, 73; Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана*, 148.

V Венеција и Србија након Душанове смрти

Венеција и цар Урош

По доласку цара Уроша на престо, на самом крају 1355. године, ситуација је и за Србе и за Млечане била слична као у задњој години Душанове владавине. Угарски краљ, Лајош I, планирао је још пред крај Душановог живота да опет поведе рат против Србије. Почетком 1356. године угарски краљ је окупио своју војску у Загребу и издао проглас у којем је саопштавао како жели да покори Рашко краљевство које је некада припадало његовим прецима, а сада га држе бунтовни шизматици. И у пролеће је и даље имао исте планове, па је тако јављао папи како намерава да зарати са Србијом, па кад је освоји, да становништво преведе у католичку веру. Такође је јављао у Млетке да је спреман измирити се са Венецијом, вероватно како би имао одрешене руке за напад на Србију. Међутим, Лајош I је ускоро променио мишљење и одлучио да удари на Венецију.³⁵⁵ Папа Иноћентије VI имао је информације о некаквом савезу између Венеције и Србије у ово време, мада питање је да ли је поменути савез заиста и постојао. Могуће је да је угарски краљ свој напад на Венецију правдао тиме што су Млечани наводно били у савезу са Србијом.³⁵⁶ У сваком случају, папа је 17. јула писао млетачком дужду, Ђованију Граденигу, у вези савеза који су Млечани склопили са „непријатељима бога и католика, краљем шизматичких и јеретичких Рашана“, против Угара. Папа је од Млечана тражио да се савеза одрекну, јер у супротном га он проглашава неважећим и осуђује га.³⁵⁷ Било како било, Србија у наступајућем рату између Венеције и Угарске није узела учешћа.

Као што ћемо видети у наредном поглављу, Лајош је изабрао добар тренутак да започне рат са Венецијом. Осмогодишње примирје, закључено 1348. године, било је

³⁵⁵ О могућим Лајошевим разлозима да зарати са Венецијом уместо са Србијом в. D. Gruber, *Borba*, 86.

³⁵⁶ D. Gruber, *Borba*, 86. нап. 2.

³⁵⁷ *Listine III*, 327.

истекло, а угарском краљу је на руку ишла и чињеница да је Венеција, као што смо видели, тек претходне године изашла из испрљујућег рата са Ђеновом, од којег се још није била у потпуности опоравила. Сем тога, Млетачка република је проживљавала и унутрашњу кризу. Наиме, за време рата са Ђеновом, након пораза код Порто Лонга, многи, а међу њима нарочито морнари, су кривили племство за млетачке поразе. Тадашњи дужд одлучио је да се са незадовољницима удружи против племства како би приграбио апсолутну власт. Међутим, његова завера је откривена, а несрећни дужд је, након нешто више од пола године на власти, осуђен на смрт и погубљен, априла 1355. године.³⁵⁸

Незавидну позицију у којој се нашла Венеција Лајош I је знао да искористи. Међутим, чак и у време рата са Млетачком републиком, угарски краљ се није одрекао замисли да поведе крсташки рат против Србије. О томе најбоље говори чињеница да је у време преговора са Венецијом 1356. и 1357. године, Лајош I, као један од услова за склапање мира, захтевао да му се уступе две галије на годину дана за рат против „шизматика Рашке“. Млечани нису у почетку прихватили Лајошев захтев, али касније су му обећали једну галију и то на шест месеци.³⁵⁹

Одмах на почетку своје владавине, 10. јануара 1356. године, цар Урош је у Призрену издао повељу којом је зајамчио слободу пословања дубровачким и млетачким трговцима. Повељом се сваком даје дозвола да може са робом ићи у цареву земљу, без икакве сметње, а уколико им неко нешто одузме, цар ће надокнадити. Такође ће се надокнадити и уколико им царица Јелена било шта одузме.³⁶⁰ Међутим, ускоро је дошло до несугласица између Млечана и Которана. Млечани су се жалили которској општини због непоштовања и кршења млетачко-каторског уговора из 1335. године, чију је важност цар Душан последњи пут продужио 1. априла 1348. за наредних осам година. Которска општина, судије и веће одговорили су 8. децембра 1356. године на млетачке притужбе због непридржавања одредаба уговора. Признали су Млечанима да су поступали противно уговору и извињавали су се због разних „новштина“ и тешкоћа, неправди и великих дугова које Млечани имају свакодневно у Котору.

³⁵⁸ F. C. Lane, *Venice*, 181-183.

³⁵⁹ Р. Тук, *Србија и Венеција*, 75. и нап. 4.

³⁶⁰ М. А. Чернова, *Грамота цара Стефана Уроша Дубровчанам о трговле*, Стари српски архив 8 (2009), 82-83. Годину дана касније, српски цар ће Дубровчанима издати још једну повељу, М. А. Чернова, *Грамота цара Стефана Уроша Дубровчанам о трговле*, Стари српски архив 10 (2011), 61-65.

Обећали су да Млечани, који су настањени у Котору, убудуће неће имати никаквих „новштина“ и тешкоћа, као и да ће поступати са њима као са браћом и најдражим пријатељима. Сем тога, обећали су да ће да пошаљу свог посланика у Венецију, који ће их обавестити о свему што су предузели. Из свега се може закључити да су Которани, вероватно по истеку рока од осам година, 1. априла 1356. године, почели да избегавају обавезе које су проистицале из њиховог уговора са Млечанима. Такође су увели и неке „новштине“ које су погађале млетачке трговце настањене у њиховом граду.³⁶¹

Крајем 1356. године млетачки и дубровачки трговци имали су проблема и у Зети. У ово време, у Српском царству долази до покушаја осамостаљивања поједине властеле. Један од њих је био и Жарко, до тада у изворима непознат властелин. Он је у јесен 1356. године одузео дубровачким и једном млетачком трговцу велику количину робе на царинарници код Св. Срђа на Бојани. Дубровчани су се пожалили цару Урошу, који је у Св. Срђ послао свог властеличића Вукшу да тамо стражари и чува трговце „од сваке забаве и од Жарка и од свега“. Не зна се како је спор завршен, али вероватно је на крају Жарко попустио. Непуних месец дана касније, почетком јуна 1357. године Венеција је Жарка примила у редове свог грађанства као „барона господина рашког краља, који управља у крајевима Зете, Бојане и тамошњег Приморја“. Ово би говорило у прилог претпоставци да је Жарко надокнадио штету и средио своје односе са трговцима, јер га у супротном Венеција не би примила за свог грађанина.³⁶²

Још пре Душанове смрти, знаке самовоље испољавао је деспот Јован Комнин Асен, намесник у областима Канине и Валоне. Као што нам је познато, он је почетком 1350. године и против воље цара Душана нанео штете млетачким трговцима. Млечани су показивали интерес за приморска утврђења и луке којима је управљао деспот Јован Комнин као намесник српског цара. Промишљени Венецијанци успели су да привуку деспота, којем је почетком маја 1353. године додељено млетачко грађанство.³⁶³ Био је ово почетак присних веза између две стране. Међутим, дубљи политички смисао односи између деспота и Венеције добили су тек у првим годинама владавине цара Уроша. Политичке прилике су га упућивале на Млетке. Наиме, тада су вероватно били

³⁶¹ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 75-76.

³⁶² Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, Београд 1989, 29-30; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 76; *Историја Црне Горе II/2*, Титоград 1970, 5.

³⁶³ Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, 20-21; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 76.

угрожени унутрашњи делови области којом је управљао, а због нереда на југу царства, јула 1356. године, страдао му је град Берат.³⁶⁴ У таквим околностима деспот није могао очекивати подршку на српском двору. Његова сестра, царица Јелена, боравила је у Серу, а помоћ није могла да му стигне ни од Симеона Немањића, којег је деспот Нићифор II протерао из јужног дела Епира.³⁶⁵ Због тога се деспот Јован Комнин обратио Венецији, од које је почетком септембра 1357. године затражио једног властелина за кнеза својих градова, па чак и заставу св. Марка.³⁶⁶

Што се тиче прве молбе, на њу је Сенат позитивно одговорио, док је код друге био опрезан. Писали су како је деспот наш „грађанин и разуман човек, он може да ради како му изгледа најбоље“. Очигледно је да Млечима није недостајало политичко искуство. Добру понуду су примили заиста дипломатски. Ипак, тешко је рећи шта их је навело на заобилазан одговор: тешка спољна ситуација због рата са Угарском, или можда свест о још увек јакој Српској држави. Било како било, Млечани су постигли контролу над приморским градовима деспотове области која се издвојила из српске државе. С друге стране, и деспот Јован добија подршку која му је недостајала. Он се сада нашао између цара Симеона и Млетака у чију политичку игру све више улази.³⁶⁷ Средином јуна 1358. године дозволили су деспоту да држи један наоружан брод за одбрану од сицилијанских гусара, а такође су му допустили да извезе оружја у вредности од двеста дуката. Поред самог деспота, и његови истакнути поданици се вежу за Венецију. Тако је његов властелин, Василије Зинофи, маја 1359. године примио млетачко грађанство.³⁶⁸

Млетачко-угарски рат и Задарски мир

За разлику од претходне војне, овог пута је Лајош I поход на Далмацију много боље припремио, како војно, тако и дипломатски. У многим личностима је нашао

³⁶⁴ Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, 21.

³⁶⁵ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 76.

³⁶⁶ *Исто*, 76.

³⁶⁷ Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, 21-22.

³⁶⁸ *Исто*, 22; Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 76-77.

потпору за своје планове; склопио је савез с горичким грофовима Албертом и Мајнхардом, аквилејским патријархом Николом, иначе незаконитим братом цара Карла IV, аустријским војводом Албертом, и на крају, са царем Карлом IV, који је Лајоша именовao за царског намесника у Фурланији.³⁶⁹ С друге стране, Млечани су грозничаво почели да раде на одбрани својих поседа; с великим трошком су утврђивали градове по Далмацији, Истри и Тревизанској марки, и у њему нарочито град Тревизо. Осим тога, почели су да градове ужурбано снабдевају храном, а такође и да их опремају јаким војним гарнизонима.³⁷⁰

Један део угарске војске провалио је, под хрватским баном Иваном Ђузом, у Далмацију, и почео опседати тамошње градове, у чему су имали потешкоћа. Други део војске, који је представљао њену главнину и коју је предводио краљ лично, преко Фурланске марке провалио је у Тревизанску марку и започео опсаду Тревиза. Истовремено са опсадом, угарска војска је освојила неколико мањих градова у околини Тревиза. Током лета су трајали преговори између две стране, међутим, Лајош I је био неумољив у свом захтеву да му се преда цела Далмација. Крајем августа угарски краљ се вратио у Будим, оставивши притом војску која је настављала с опсадом Тревиза. Ускоро је папском легату пошло за руком да приволи угарског краља на примирје са Млечима, које је имало да траје од 11. новембра 1356. до 9. априла 1357. године.³⁷¹

Примирје је искоришћено за преговоре о миру. Лајош I је одустао од захтева за читавом Далмацијом; уместо тога тражио је да му се предају Сплит, Трогир, Шибеник и Скрадин, да се за остатак Далмације плати одређена свота новца, као и да се плати још сто хиљада златних форинти на име ратне одштете. Приликом ових преговора угарски краљ је тражио и оне поменуте две галије за рат против Србије. Међутим, Млечани су одуговлачили са својим пристанком на Лајошеву понуду, тако да су на крају преговори пропали.³⁷²

У априлу 1357. године обновљено је ратовање. Млечани су се у Тревизу и даље држали, међутим, у овој другој фази ратовања, италијанско ратиште за Лајоша I неће бити готово ни од каквог значаја. На оном важнијем ратишту, далматинском, хрватски

³⁶⁹ D. Gruber, *Borba*, 87-88; *Историја Мађара*, 111-112.

³⁷⁰ D. Gruber, *Borba*, 87.

³⁷¹ V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 143-144. У августу 1356. године преминуо је био млетачки дужд Иван Градениго, уместо којег је изабран Иван Делфино који се тада налазио у опседнутом Тревизу. На молбу млетачке владе, угарски краљ је допустио новоизабраном млетачком дужду слободан пролаз до Венеције, V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 144.

³⁷² *Исто*, 144; N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 622.

је бан, не могавши освојити градове, пустошио њихове дистрикте и тако им наносио штету. Са банском војском под зидинама, а истовремено увидевши немоћ Венеције да им помогне, градови су одлучили да млетачку власт замене угарском.³⁷³

Сковавши заверу за ослобођење од млетачке власти, први су од ње отпали Сплићани и Трогирани. Сплит је млетачку власт збацио 8. јула 1357. године, а Трогир наредног дана. Два града су истакла на своје зидине заставу краља Лајоша, након чега су позвали хрватског бана, који је градовима потврдио њихове повластице, што ће касније и сам краљ учинити.³⁷⁴ Хрватски бан је затим одлучио да се усредреди на опсаду Нина, док су Млечани, пак, гледали да спасу барем Шибеник и Скрадин. Међутим, у намери да се освете непослушним градовима, само су удаљили од себе остале далматинске комуне. Ускоро је и Шибеник одлучио да отера свог млетачког кнеза, Андрију Јустинијана, и прихвати власт угарског краља, након чега је и њима хрватски бан у краљево име потврдио повластице. Недуго затим, 17. септембра, краљева војска је лукавством освојила скоро цео Задар; Млечани су једино још држали градску тврђаву. Ускоро су се и острва ослободила млетачке власти. Почетком јануара 1358. године побунио се Брач, а недуго затим и Хвар. Ускоро се предао и Нин, а по потписивању мира између Угарске и Млетачке републике, једино је још задарска тврђава остала неосвојена.³⁷⁵

Узнемирена неповољним вестима које су стизале из Далмације, Венеција је одлучила да покуша спасти што се спасти може. Три посланика која су била одређена да иду угарском краљу крајем новембра, добили су упутства за деловање према којима је требало да поступају као и раније, када је Лајош I захтевао градове Сплит, Трогир, Шибеник и Скрадин. У случају да је краљ имао додатне захтеве, требало је да пишу Већу и да тек по добијању новог упутства наставе преговоре. Једино у случају да краљеви захтеви буду претерани, могли су се вратити натраг необављена посла. Међутим, кад су стигли у Задар, он је већ био освојен од стране Угара, те су се Млечани нашли у још горем положају. Овог пута је угарски краљ захтевао читаву Далмацију. У Великом већу се водила бурна расправа о овом питању, након које је одлучено да се Лајошу I понуди део Далмације. Али с обзиром на ситуацију на бојишту, угарски краљ је био неумољив у својим захтевима. Нашавши се у безизлазној

³⁷³ V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 146;

³⁷⁴ Исто, 146-147.

³⁷⁵ N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 622-623. M. Jászay, *Venezia e Ungheria*, 58-59. О одметању далматинских градова од млетачке власти уп. опширно V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 146-149.

ситуацији, Млечани су били спремни да преговарају о предаји целе Далмације. Међутим, тад се поставило питање шта све спада под Далмацију. Млечани су тврдили да се Дубровник и острва Корчула и Мљет не налазе у Далмацији, тим пре што нису никада признавали власт угарског краља, који је до тог тренутка бар номинално имао власт у Далмацији. С друге стране, Лајош I је, имајући у виду границе некадашње римске провинције Далмације, сматрао да Млечани треба да му предају све своје поседе од Кварнера до Драча. С обзиром да им ситуација на терену није ишла у корист, Млечани нису имали избора до да се повинују угарским захтевима.³⁷⁶

Мир између две државе, који је обухватио и њихове савезнике, закључен је 18. фебруара 1358. године у Задру. Миром се Венеција одриче свих права и захтева у погледу Далмације „*a medietate Quarnerii usque ad confines Duracii*“ са свим градовима, земљама, тврђавама, острвима, лукама и правима, те уступају краљу Лајошу I поименце градове Нин, Задар, Скрадин, Шибеник, Трогир, Сплит и Дубровник на копну, као и градове и земље на острвима Осору и Цресу, Крку, Рабу, Пагу, Брачу, Хвару и Корчули. Млетачки дужд се заувек одриче титуле *dux Dalmatie et Croatiae*. Даље се Млечани обавезују да ће се у року од двадесет два дана повући из свих места која још увек држе у Далмацији, као и да се више неће мешати у далматинске ствари. С друге стране, Лајош I је одлучио вратити Млечима сва места која је освојио у Тревизанској марки, у Ценетенској области, као и у Истри, такође у року од двадесет два дана. Житеље тих места који су се у овом рату сврстали уз угарског краља, Венеција неће прогонити, већ ће им опростити. Поред тога, обе стране обавезале су се да неће у својим подручјима трпети гусаре, а такође су зајамчиле својим грађанима слободу пловидбе и трговине.³⁷⁷ Истог дана, 18. фебруара, краљ Лајош I је положио заклетву да прихвата мир под наведеним условима. С друге стране, у Венецији се створила јака странка која је била против мира, с обзиром да је губитак Далмације сматрала за „пропаст Републике“, међутим, дужд се на крају, 25. фебруара, ипак заклео да ће и он поштовати мир.³⁷⁸

Задарски мир био је за Венецију велики губитак. Далмација је представљала ланац који је матицу повезивао са њеним удаљеним колонијама, али је поменути миром тај ланац прекинут. Па ипак, то не значи да Млетачка република није остала

³⁷⁶ С. Лазаревић, *Задарски мировни уговор из 1358. године*, Теме 30/2 (2006), 220-222.

³⁷⁷ V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 150; N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 624; M. Jászay, *Venezia e Ungheria*, 59; M. Brković, *Isprave o Zadarskom miru 1358. godine*, Rad. Zavoda povij. znan. HAZU Zadru, sv. 51/2009., 72.

³⁷⁸ V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 151.

поморска сила; њена моћ на мору није била пољуљана.³⁷⁹ За њену трговину са земљама у унутрашњости Балканског полуострва нарочито је био погубан губитак Дубровника, с обзиром да се пословање млетачких трговаца с поменутих земљама одвијало у великој мери управо посредством града под Срђем, као и његових трговаца.³⁸⁰ Такође, Дубровник је стратешки био битан, с обзиром да је представљао најважнију тачку за млетачку навигацију на Јадрану у правцу север-југ.³⁸¹

Задарски мир је био неповољан и за Србију, али у далеко мањој мери у поређењу са Венецијом. Он је свакако штетио српској привреди, али такође је и пореметио равнотежу снага, јер је Угарска ратом против Млечана знатно ојачала.³⁸² Ипак, неповољне последице Задарског мира знатно је умањивала и околност да српска централна власт слаби и да је замењују обласни господари. Дакле, Задарски мир би био далеко неповољнији да је централна власт остала јака. Овако, Задарски мир је утицао највише на приморске области, пре свега на области којима су управљали Балшићи, али исто тако и на територије под влашћу кнеза Војислава Војиновића, који су, пак, почетком јула 1362. године примљени у редове млетачких грађана.³⁸³

Неповољан мир Венеција је намеравала да једног дана анулира. Први озбиљнији покушај десио се 1378. године, када се рат око Тенедоса проширио и на обале Јадранског мора, и када је Венеција заузела слабо брањени Котор који је тада признавао власт угарског краља.³⁸⁴ Међутим, миром у Торину 1381. године била је принуђена да га напусти. Већ деценију касније, Венеција је почела полако у пракси да поништава одредбе Задарског мира. Под своју власт је ставила Драч 1392, а наредне године и Љеш. Априла 1396. године примили су од Ђурађа II Страцимировића Скадар, Дриваст, тврђаву Шати и трг Свети Срђ.³⁸⁵ Одредбе Задарског мира су биле озбиљно нарушене. Оне ће и дејуре бити поништене када Млечани 1409. године од напуљског краља Ладислава, иначе претендента на угарску краљевску круну, буду откупили права на Далмацију.³⁸⁶

³⁷⁹ С. Лазаревић, *Задарски мировни уговор*, 225-226. О значају Задра за Венецију в. М. Brković, *Isprave o Zadarskom miru*, 73.

³⁸⁰ Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 77.

³⁸¹ Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана*, 150.

³⁸² Р. Ћук, *Србија и Венеција*, 77.

³⁸³ *Исто*, 81.

³⁸⁴ Још 1373. године Венеција је правила планове са Николом Алтомановићем и Балшићима о образовању једне коалиције која би била уперена против Дубровника и Угарске, *Исто*, 88.

³⁸⁵ *Исто*, 95.

³⁸⁶ V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, 392.

Закључак

Након свега изложеног, и више је него јасно да су млетачко-српски односи били изузетно сложени. Ти односи нису били независни од односа обе државе са осталим државама. Сложеност ситуације на Балканском полуострву условило је и мењање односа између Србије и Млетачке републике, његов развој и трансформацију. На њих су утицали, у првом реду, међусобни односи обе државе са Угарском, Византијом, Дубровником и Босном. Само се у контексту шире политике која се водила на подручју који је за Србе и Млечане био од значаја, могу у потпуности сагледати односи балканске краљевине и италијанске републике.

Источни Јадран је подручје на којем се, пре свега, сукобљавају интереси Млечана и Угарске. Млечани овде држе Задар, који сматрају својим највреднијим поседом на далматинској обали. Превирања у Угарском краљевству с краја XIII и почетка XIV столећа у начелу одговарају Венецији, међутим, она за последицу имају јачање хрватске властеле у залеђу, пре свега Шубића, што Млечанима, пак, никако не одговара. Павле Шубић је у ово време у непријатељству са Србијом, а када његов син уђе у Задар, добиће новог непријатеља – Венецију. Постојање заједничког непријатеља би упућивало Србију и Венецију на сарадњу, али ако изузмемо један податак који би говорио томе у прилог, неких чвршћих доказа о савезништву две државе у ово време нема. Ускоро су Шубићи постали грађани Венеције, а након још неколико година непријатељства са Србијом, њихова моћ је скршена од стране угарског краља. Такву ситуацију користи Венеција и узима у заштиту остале значајне далматинске градове.

Венецији је добро дошло што се у том тренутку на српском престолу налазио млади и амбициозни краљ. Он жели да односе две државе подигне на виши ниво и у том смислу чини одређене кораке: тражи млетачко грађанство, нуди војну помоћ, даје млетачким трговцима право да слободно тргују у његовој земљи. И када избију сукоби између Венеције и Угарске око Задра, Душан је спреман да понуди своју помоћ; тим

пре што се и он сам налази у рату са угарским краљем. Он опет нуди војну помоћ, али такође излаже и смеле планове о заједничком освајању Цариграда. Млечани су и више него опрезни; захваљују се на војној помоћи, али је не прихватају. Не прихватају ни Душанове предлоге о нападу на Византију. Ипак, нешто касније, радо прихватају Душанове понуде за посредовање. Након неколико неуспешних покушаја да измири две стране, изгледа да Душан касније успева у својој намери.

На самом крају Душанове владавине, Србија ће се још једном умешати у млетачко-угарске спорове. Овог пута, они су се тицали градова које је држала Душанова сестра Јелена. И даље је видљива наклоност коју Душан гаји према Млечанима, безнадежно се надајући да ће му они једног дана помоћи у његовим плановима да загосподари Константиновим градом. Иако Душан градове у почетку не препушта ни Венецији ни Угарској, из упутства које је дао свом војсковођи Ђурашу Илијићу, а вероватно и витезу Палману, јасно је чију страну држи српски цар. Ипак, цар Душан убрзо умире, а његов наледник, као и Венеција, суочавају се са угарском опасношћу. Могуће је да у том тренутку две државе склапају и савез. Ипак, до сарадње две државе не долази; Србија за сада остаје поштеђена, јер угарски краљ сву силу усмерава на Венецију, што ће на крају имати крупне последице.

Међусобни односи Србије и Венеције могу се, у погледу њиховог утицаја на Византију, свести на питање млетачке помоћи циљевима српског цара да освоји Цариград и старо царство замени новим. Венеција све до времена цара Душана нема истакнуто место у српско-византијским односима. О рату који је Србија водила са Дубровником на самом почетку XIV века, као што смо видели, нема доказа који би сугерисали да је он у ствари био одјек млетачко-византијског рата. Оно што је занимљиво, јесте чињеница да је сам однос између три државе (Србије, Венеције и Византије) у потпуности другачији у ово време у односу на време владавине Стефана Душана. На почетку XIV века Византија је у пријатељским односима са Србијом и Ђеновом, а у непријатељским са Венецијом. Ово ће се пола века касније потпуно променити. Предзнак таквог развоја догађаја могло би представљати приступање Србије антивизантијској коалицији, којој су приступили и Млечани.

Стефан Душан мења српску политику према Византији. Како би је потпуно потчинио, он се обраћа Венецији за помоћ. Још 1340. године, не излажући своје

планове о освајању Византије, српски краљ нуди Млечанима војну помоћ у случају рата, и што је још важније, слободан пролаз њиховим трговцима преко његове земље. Наредне године Душан поручује дужду Франческу Дандолу да ће млетачким трговцима вратити све што буду потраживали од последњег бродолома. Почетком 1346. године, Душан излаже још једну понуду; предлаже Млечанима савез за заједнички напад на Византију и освајање Цариграда, истовремено нудећи војну помоћ за млетачку опсаду Задра. Међутим, ситуација се од времена краља Милутина доста променила. Венеција више нема циљ да руши Византију; тим пре што би у том случају слабо Византијско царство заменило јако Српско царство. А питање је да ли би у таквом царству положај Венеције био исти као и дотад. Млечани су и више него опрезни; схватају да би приснија сарадња две државе могла скупо да их кошта, стога се не усуђују ни да прихвате војну помоћ, која им, пак, није била ни толико неопходна. Душану се правдају да не пристају на савез јер су тренутно у рату са Задром, а такође и због уговора које су имали са Византијом, а које су се заклели да ће да поштују.

Ипак, током наредних година српски цар ће и даље наду полагати у Венецију. Како би их придобио за свој циљ, 1350. године ће им понудити и Епир, односно Перу, али Млечани ће остати неумољиви. Они се опет правдају да су „*in treugua cum imperatore Constantinopolitano*“ и да не би могли помоћи српском цару у његовим плановима без наношења велике увреде богу „*et violatione sacramenti nostri et derogatione honoris et fame nostre.*“

Млечани су става да рат штети трговини, а све што штети трговини, треба избегавати. Они стога не само да одбијају да помогну Душану да освоји Цариград, већ се труде да између Србије и Византије влада мир. Стога 1343. године шаљу посланика који ће да измири српског цара са легитимном владом у Цариграду. Не желећи да се сврставају ни на чију страну, такође одбијају Кантакузинову молбу да снабдеју становнике Солуна житом у време рата Византије са Србијом.

Средном XIV века, као што рекосмо, ситуација се из корена изменила у односу на време владавине краља Милутина. Срби више нису у пријатељским односима са Византијом; штавише, представљају једне од највећих непријатеља слабог царства. С друге стране, Византинцима Ђеновљани више нису савезници у борби против Венеције; сада је Венеција савезник у борби против Ђенове. Млечани, који су се толико

трудрили претходних деценија да кроз разне коалиције сруше Византијско царство, сада су, када су шансе за тако нешто биле никад веће, гледали да помогну његов опстанак.

Дубровник је, поред Задра, за Венецију представљао најзначајнији град на источном Јадрану. Преко њега се одвијала млетачка трговина са залеђем, пре свега са Србијом, али такође и Босном. Стога је Млечанима свакако било у интересу да између Србије и Дубровника владају добри односи. Међутим, они се истовремено не либе да заједно са Дубровчанима и још неким савезницима нападну Котор. Промисљени Млечани су морали знати да ће тај њихов потез изазвати реакцију српског краља. Али по свој прилици, они су проценили да штета не може бити онолико велика колико то може бити потенцијална добит. Вероватно су и тада, као и у будућем периоду, међу Которанима имали доста дужника, те би им се напад свакако исплатио. С једне стране, уверени у своју моћ и моћ својих савезника, нема сумње да су истовремено били свесни и чињенице да ће у случају неуспеха једино испаштати Дубровчани. Стога су млетачки потези сасвим разумљиви; више чуди став Дубровчана који су морали да знају да ће се српски краљ светити управо њима. Када се то заиста и десило, Дубровчани су били на губитку. Млечани нису ништа добили нападом на Котор, али нису ништа ни изгубили. Правилно процењујући ситуацију, схватили су да је једини разуман потез да сада пораде на миру Србије и Дубровника, како би трговачки промет наставио несметано да се одвија.

Дубровчанима, који и сами раде на измирењу са српским краљем, вероватно је јасно да ће до њега пре доћи посредством Млечана. У вези тога се поставља и питање, да ли се Млечани могу сматрати посредницима, с обзиром да су они врховни господари Дубровника? Наравно, на ово питање не постоји директан одговор, и у зависности како гледамо на њихову улогу у измиривању Србије и Дубровника, он може бити и потврдан и одричан. Ипак, чињеница је да њих за измирење са српским краљем мотивише исто оно што мотивише и Дубровчане: трговачки интерес. Стога они и шаљу посланике да раде на измирењу две стране; једна млетачка одлука би сугерисала да је њима веома стало да до реченог мира дође. Међутим, уколико се погледају и упореде материјална средства која обе владе улажу, стиче се утисак да су Дубровчани далеко заинтересованији за мир. Тако новац који захтева српски краљ прикупљају само Дубровчани. Штавише, Дубровчани су ти који финансирају мисију Јакопа Зена, а

такође плаћају и за два коња које млетачки посланик предаје српском краљу као поклон. Ипак, погрешно би било претпоставити да су Млечани далеко мање заинтересовани да се мир постигне. Ствар је у томе што Млечани знају да, иако је и њиховој трговини потребан мир са српским краљем, он је још више потребан Дубровчанима и њиховим трговцима. Млетачко тржиште је далеко веће од дубровачког, тако да њихова трговина не трпи онолико колико трпи дубровачка. Стога су у могућности да уцењују своје поданике. Промућурни Млечани увек знају да заштите свој интерес, па тако и из ове ситуације извлаче највише што могу.

О сукобу између Србије и Дубровника до којег је дошло пред крај владавине краља Милутина имамо премало података да бисмо могли доносити неке сигурније закључке. Сигурно је само то да су Млечани поново били посредници и да су допринели сређивању односа између Србије и Дубровника.

Сукоб између две државе до ког долази у време Стефана Дечанског добар је пример како Млечани настоје да сваку ситуацију преокрену у своју корист и како, под маском заштитника, раде против интереса својих поданика док год им то одговара. У тренутку када српски краљ позатвара дубровачке трговце, Млечани и даље настављају несметано да послују, не обзирајући се на молбе Дубровчана да обуставе своју трговину са Србијом. Па и онда када пристану да изађу Дубровчанима у сусрет и да их подрже, то скупо наплаћују. Венеција захтева модификацију правног положаја Млечана у Дубровнику, као и права млетачких кнезова у том граду. Међутим, када у априлу 1327. године Дубровчани опет забране својим трговцима да иду у Србију, Млечани одбијају да се са њима солидаришу. Они и даље шаљу своју робу у Србију, а вероватно и сами одлазе тамо. Тек када у августу постане јасно да је на помолу рат, Млечани одлучују да нареду својим трговцима да се повуку из Србије. Ипак, ни српско-дубровачки рат не може да натера Венецију да занемари свој трговачки интерес зарад подршке и помоћи својим поданицима. Тако је млетачки Сенат у периоду од фебруара до маја 1328. године дозволио својим трговцима да иду у Србију и да тамо носе робу. Такође је захтевао од Дубровчана да допусте и другим његовим поданицима, пре свега осталим далматинским градовима, да слободно тргују са Котором и осталим местима у српској земљи.

Забрана трговине са Србијом је био и један од начина на који су Дубровчани могли да врше притисак на српског краља, с обзиром да је и његова држава трпела

услед прекида економских веза. Међутим, сама чињеница да су Млечани и даље трговали са српским земљама обесмишљавала је дубровачке напоре да изврше притисак на српског владара.

И више је него очигледно да су Млечани увек гледали свој интерес. Па чак и у тренуцима када би се тај интерес поклапао са дубровачким, Млечани су и даље гледали како да науштрб својих поданика извуку што више користи.

Ситуација се битно изменила са доласком Стефана Душана на место српског краља. Он је, вероватно из обзира према Млечанима, променио српску политику према Дубровнику. За његове владавине Млечани и Дубровчани су били упућени једни на друге, пре свега како би могли да остваре несметано пословање у Србији или како би успели да намире дугове и штете. Тако су се три стране састале 1349. године у Новом Брду решивши притом већи део својих размирица. И Душанов син, цар Урош, издаће Дубровчанима и Млечанима једну повељу на почетку своје владавине.

Што се Босне тиче, она до освајања Хума и изласка на море није имала значајнијих контаката са Млечанима. Ипак, од тог времена, и она ће играти значајну улогу у српско-млетачким односима. Венецији је веома стало да има добре односе са босанским баном. Поред очигледних, економских разлога, ту су свакако и политички. Она на Босну гледа као на потенцијалног савезника у борби са Угарском. О добрим односима две државе сведочи и држање бана Стјепана II Котроманића под Задром, а важан је и податак да босански бан две године раније кује планове о једном широком антиугарском савезу, у који би ушла и Србија.

Ускоро, када запрети да избије нови рат између Босне и Србије, Венеција ће дати све од себе да до поменутог рата не дође. Она ће бити значајан посредник између две стране, наравно, мотивисана својим личним интересима. Пре свега, рат никада није добар за пословање млетачких трговаца. Сем тога, Млечани и Србију и Босну виде као потенцијалне непријатеље својих непријатеља – Угарске. Стога настоје да између две државе одрже добре односе. Ипак, Венеција неће успети у својој намери да спречи рат Босне и Србије, а када касније Млечани зарате са Угрима, ни бан Твртко ни цар Урош неће бити у могућности да јој помогну.

Односи Србије и Венеције су се кроз пола века, колико смо их пратили, мењали, како по интензитету, тако и по самој природи. Ти односи су, као што је то увек случај, били мотивисани интересима обеју страна. Ретко кад су поменути односи постајали исувише срдачни, или исувише хладни. Правих непријатељстава у овом периоду између две државе готово и да нема. Осим што су учествовали у нападу на Котор, Млечани су у пар наврата, због непријатељских српско-дубровачких односа, забрањивали својим трговцима да иду у Србију. Понекад би, због дугова и штета млетачких трговаца, долазило до већих или мањих трзавица у односима две државе. Међутим, правих непријатељстава није било. Далеко су чешћи примери сарадње. Они су нарочито видљиви у време цара Душана, а испољавали су се у више аспеката. Један од занимљивијих је увоз оружја из Венеције. Иако због оскудности изворне грађе данас не можемо знати одакле је све Душан набављао оружје, сачувани подаци су речит пример колико је Венеција била значајна по овом питању. Душан је такође вршио и друге набавке у Венецији. Штавише, преко Венеције је најмио и војску. Нема сумње да је Млетачка република за Србију представљала својеврсну спону са Западом. Она је била и важан трговачки партнер. И поред повремених трзавица у односима две државе, Србија је била важно тржиште за Венецију, одакле је она набављала разне артикле, махом производе рударства, сточарства и пчеларства. Знајући колико је трговина Млечанима важна, а желећи да им се што више приближе, српски владари су млетачким трговцима настојали да обезбеде слободу трговине, али такође и трговачке повластице. Тако је Душан, у намери да се приближи Венецији која му је била неопходна за остварење његових планова, допустио Млечанима да закључе по Которане неповољан уговор, којем ће касније у два наврата продужити важност. Важан аспект односа две државе су и посредовања у одређеним сукобима. Она су речит пример промене природе односа две државе у време Стефана Душана. За време његових претходника, Млечани учествују као посредници између Србије и Дубровника, док у Душаново време они посредују и у српским односима са Босном и Византијом. С друге стране, Душан узвраћа услугу, тако да вероватно уз помоћ српских посланика долази до мира између Венеције и Угарске 1348. године.

Односи две државе су током прве половине XIV века стално били у узлазној путањи. Међутим, сплетом несрећних околности, њихова природа се средином столећа још једном мења, тако да ће српске земље морати да сачекају нешто мање од пола века да ти односи поново постану интензивни и значајни.

Списак извора и литературе

Извори

Annales Ragusini Anonymi . . . Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina, ed. S. Nodilo, Zagrabiae 1883.

Византијски извори VI . . . Византијски извори за историју народа Југославије VI, Београд 1986.

Д. Јечменица, *Друга стонска повеља . . . Д. Јечменица, Друга стонска повеља краља Стефана Душана*, Стари српски архив 9 (2010), 51-61.

Д. Јечменица, *Повеља краља Стефана Душана Дубровчанима о трговини . . . Д. Јечменица, Повеља краља Стефана Душана Дубровчанима о трговини*, Стари српски архив 10 (2011), 17-28.

Д. Јечменица, *Прва стонска повеља . . . Д. Јечменица, Прва стонска повеља краља Стефана Душана*, Стари српски архив 9 (2010), 25-50

Д. Јечменица, *Стонска повеља бана Стефана II Котроманића . . . Д. Јечменица, Стонска повеља бана Стефана II Котроманића*, Грађа о прошлости Босне 3 (2010), 29-46.

Д. Јечменица, *Хрисовуља цара Стефана Душана . . . Д. Јечменица, Хрисовуља цара Стефана Душана Дубровчанима са два пратећа акта*, Стари српски архив 11 (2012), 33-58.

Listine I . . . S. Ljubić, Listine o одноšajih izmedju južnoga Slavenstva i Mletačke republike, knjiga I, Zagreb 1868.

Listine II . . . S. Ljubić, Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i Mletačke republike, knjiga II, Zagreb 1870.

Listine III . . . S. Ljubić, Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i Mletačke republike, knjiga III, Zagreb 1872.

С. Марјановић-Душанић, *Повеља краља Милутина . . . С. Марјановић-Душанић, Повеља краља Милутина опатији Св. Марије Ратачке*, Стари српски архив 1 (2002), 13-29.

К. Митровић, *Писмо краља Стефана Уроша III . . . К. Митровић, Писмо краља Стефана Уроша III млетачком дужду Франческу Дандолу*, Стари српски архив 15 (2016), 9-18.

М. Орбин, *Краљевство Словена . . . М. Орбин, Краљевство Словена*, Зрењанин 2006.

Н. Порчић, *Повеља краља Стефана Дечанског . . . Н. Порчић, Повеља краља Стефана Дечанског Дубровчанима из 1326. године*, Стари српски архив 6 (2007), 19-34.

Statut grada Dubrovnika . . . Statut grada Dubrovnika (прir. А. Šoljić, Z. Šundrica i I. Veselić), Dubrovnik 2002.

С. Станојевић, *Брачни уговор . . . С. Станојевић, Брачни уговор српске краљице Констанце*, Народна старина II, 1923, 69-70.

Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I . . . Љ. Стојановић, Старе српске повеље и писма, књига I*, Београд - Ср. Карловци 1929.

С. Ћирковић, *Повеља краља Стефана Уроша III . . . С. Ћирковић, Повеља краља Стефана Уроша III Дечанског Дубровчанима из 1321. године*, Стари српски архив 5 (2006), 43-49.

Chronica Ragusina Junii Restii . . . Chronica Ragusina Junii Restii, ed. Sp. Nodilo, Zagrabiae 1893.

М. А. Чернова, *Грамота цара Стефана Уроша (1356) . . . М. А. Чернова, Грамота цара Стефана Уроша Дубровчанам о трговле*, Стари српски архив 8 (2009), 81-86.

М. А. Чернова, *Грамота цара Стефана Уроша (1357)* . . . М. А. Чернова, *Грамота цара Стефана Уроша Дубровчанам о трговле*, Стари српски архив 10 (2011), 61-69.

Литература

М. Благојевић, *Српска државност* . . . М. Благојевић, *Српска државност у средњем веку*, Београд 2011.

М. Brković, *Isprave o Zadarskom miru* . . . М. Brković, *Isprave o Zadarskom miru 1358. godine*, Rad. Zavoda povij. znan. HAZU Zadru, sv. 51/2009., 69-107.

Ђ. Бубало, *Српска земља и поморска* . . . Ђ. Бубало, *Српска земља и поморска у доба владавине Немањића. Књ. 1, Од Сабора у Расу до Сабора у Дежеву*, Београд 2016.

D. Gruber, *Borba* . . . D. Gruber, *Borba Ludovika I s Mlečanima za Dalmaciju (1348-1358)*, Rad JAZU 152, 1903, 32-161.

С. Димитријевић, *Новчане емисије краља Драгутина* . . . С. Димитријевић, *Новчане емисије краља Драгутина, Владислава II и краља Милутина*, Старинар XXVII (1976), 125-150.

М. Динић, *Дубровачки трибути* . . . М. Динић, *Дубровачки трибути*, Београд 1935.

М. Динић, *Душанова царска титула* . . . М. Динић, *Душанова царска титула у очима савременика*, у: Зборник у част шесте стогодишњице Законика цара Душана I, Београд 1951, 87-118.

М. Динић, *Крстати грошеви* . . . М. Динић, *Крстати грошеви*, Зборник радова Византолошког института 1 (1952), 86-112.

М. Динић, *Однос краља Милутина и Драгутина . . .* М. Динић, *Однос између краља Милутина и Драгутина*, Зборник радова Византолошког института 3 (1955), 49-82.

М. Динић, *Comes Constantinus . . .* М. Динић, *Comes Constantinus*, Зборник радова Византолошког института 7, 1961, 1-11.

М. Динић, *Шпански најамници . . .* М. Динић, *Шпански најамници у српској служби*, Зборник радова Византолошког института 6 (1960), 15-28.

Р. Engel, *The Realm of St. Stephen . . .* Р. Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895-1526*, New York 2001.

Т. Живковић, *Портрети српских владара . . .* Т. Живковић, *Портрети српских владара (IX-XII век)*, Београд 2006.

В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије . . .* В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, Београд 2001.

Историја српског народа I . . . *Историја српског народа I* (ур. С. Ћирковић), Београд 1981.

Историја Црне Горе II/1 . . . *Историја Црне Горе II/1*, Титоград 1970.

Историја Црне Горе II/2 . . . *Историја Црне Горе II/2*, Титоград 1970.

М. Jászay, *Venezia e Ungheria . . .* М. Jászay, *Venezia e Ungheria. La storia travagliata di una vicinanza*, Udine 2004.

Д. Јечменица, *О времену увођења младог краља . . .* Д. Јечменица, *О времену увођења младог краља Стефана Душана у управне надлежности у Зети*, Архивски записи, година XIX/2012, Број 2, 155-166.

Д. Јечменица, *Стефан Душан и Дубровник . . .* Д. Јечменица, *Стефан Душан и Дубровник* (докторска дисертација), Београд 2012.

К. Јиречек, *Историја Срба I . . .* К. Јиречек, *Историја Срба. Политичка историја до 1537. године*, књига I, Београд 1978.

К. Јиречек, Ј. Радонић, *Културна историја . . .* К. Јиречек, Ј. Радонић, *Историја Срба. Културна историја, књига II*, Београд 1978.

Д. Карбић, *Односи градскога племства . . .* Д. Карбић, *Односи градскога племства и бибирских knezova Šubića. Prilog poznavanju međusobnih odnosa hrvatskih velikaša i srednjovjekovnih dalmatinskih komuna*, *Povijesni prilozi* 35 (2008), 43-60.

Д. Карбић, *Šubići bibrirski . . .* Д. Карбић, *Šubići bibrirski do gubitka nasljedne banske časti (1322.)*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 22 (2004), 1-26.

Н. Клаић, *Povijest Hrvata . . .* Н. Клаић, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, *Zagreb* 1976.

Н. Клаић, *Problem vrhovne vlasti . . .* Н. Клаић, *Problem vrhovne vlasti nad Dalmacijom do početka XV stoljeća*, *Zbornik Zadar*, *Zagreb* 1964, 141-167.

В. Клаић, *Povijest Hrvata II . . .* В. Клаић, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća, knjiga druga, treće doba: Vladanje kraljeva iz raznih porodica (1301-1526)*, *Zagreb* 1988.

Д. Ковачевић-Којић, *Српско сребро и злато . . .* Д. Ковачевић-Којић, *Српско сребро и злато у европској производњи (XIV-XV вијек)*, *Европа и Срби, Београд-Нови Сад* 1996, 165-173.

И. Коматина, *Ана Дандоло . . .* И. Коматина, *Ана Дандоло – прва српска краљица?*, *Зборник Матице српске за историју* 89 (2014), 7-22.

Б. Крекић, *Дубровник и Левант . . .* Б. Крекић, *Дубровник и Левант (1280-1460)*, *Београд* 1956.

Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана . . .* Б. Крекић, *Млеци и унутрашњост Балкана у четрнаестом веку*, *Зборник радова Византолошког института* 21 (1982), 143-158.

Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328. . . .* Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, *Зборник радова Византолошког института* 11 (1968), 193-204.

Б. Крекић, *Рат Дубровника и Србије 1301-1302*. . . Б. Крекић, *Зашто је вођен и када је завршен рат Дубровника и Србије 1301-1302?*, Зборник радова Византолошког института 17 (1976.), 417-423.

С. Лазаревић, *Задарски мировни уговор* . . . С. Лазаревић, *Задарски мировни уговор из 1358. године*, Теме 30/2 (2006), 213-231.

F. C. Lane, *Venice* . . . F. C. Lane, *Venice. A Maritime Republic*, Baltimore-London 1973.

Лексикон српског средњег века . . . *Лексикон српског средњег века* (прир. С. Ћирковић и Р. Михаљчић), Београд 1999.

G. Luzzato, *Ekonomska povijest Italije* . . . G. Luzzato, *Ekonomska povijest Italije*, Zagreb 1960.

S. Ljubić, *Ob одношajih dubrovačke sa mletačkom republikom* . . . S. Ljubić, *Ob одношajih dubrovačke sa mletačkom republikom tja do g. 1358*, Rad JAZU 5 (1868) 44-122.

Љ. Максимовић, *Србија и идеја универзалног царства* . . . Љ. Максимовић, *Србија и идеја универзалног царства*, Зборник радова Византолошког института 44 (2007), 371-379.

М. Маловић, *Стефан Дечански и Зета* . . . М. Маловић, *Стефан Дечански и Зета*, Историјски записи, година XXXII (LII), XLI, 1979/4, 6-69.

М. Маловић-Ђукић, *Котор у XIII и XIV веку* . . . М. Маловић-Ђукић, *Котор у XIII и XIV веку* (докторска дисертација), Београд 1987.

М. Маловић-Ђукић, *Которска породица Мекша* . . . М. Маловић-Ђукић, *Которска породица Мекша у средњем веку*, Историјски часопис 56 (2008), 211-239.

М. Маловић-Ђукић, *Которски властелин Тома Павла Тома* . . . М. Маловић-Ђукић, *Которски властелин Тома Павла Тома*, Историјски часопис 48 (2001), 59-72.

М. Маловић-Ђукић, *Павле Томе Драго* . . . М. Маловић-Ђукић, *Павле Томе Драго*, Истраживања 16 (2005), 171-178.

С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића* . . . С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића*, Београд 1997.

Н. Милаш, *Стон у средњим вијековима* . . . Н. Милаш, *Стон у средњим вијековима*, Дубровник 1914.

Р. Михаљчић, *Крај српског царства* . . . Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, Београд 1989.

С. Мишић, *Стон и Пељешац* . . . С. Мишић, *Стон и Пељешац од 1326. до 1333. године*, Историјски часопис 42-43 (1995-1996), 25-32.

Љ. Недељковић, *Млетачка интервенција* . . . Љ. Недељковић, *Млетачка интервенција против рашког динара у XIII и XIV веку*, Зборник Народног музеја VI (1970), 287-308.

D. M. Nicol, *Byzantium and Venice* . . . D. M. Nicol, *Byzantium and Venice, A Study in Diplomatic and Cultural relations*, Cambridge 1988.

J. J. Norwich, *A History of Venice* . . . J. J. Norwich, *A History of Venice*, London 2003.

Г. Острогорски, *Историја Византије* . . . Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1959.

М. Поповић, *Српска краљица Јелена* . . . М. Поповић, *Српска краљица Јелена између римокатоличанства и православља*, Београд 2010.

Н. Порчић, *Дипломатија државе Немањића* . . . Н. Порчић, *Дипломатија државе Немањића* (магистарски рад), Београд 2007.

Н. Порчић, *Документи* . . . Н. Порчић, *Документи српских средњовековних владара у дубровачким збиркама: доба Немањића*, Београд 2017.

N. Porčić, *Nemanjić Embassies* . . . N. Porčić, *Information on Travel of Nemanjić Embassies: Content and Context*, Balcanica 47 (2016), 97-118.

N. Porčić, *Peace Negotiations* . . . N. Porčić, *Peace Negotiations Between Serbia and Dubrovnik in 1301-1302: A Case Study in Medieval Diplomacy*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 1 (2013), 115-135.

И. Равић, *Црква и држава* . . . И. Равић, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века* (докторска дисертација), Београд 2013.

R. Radić, *Venezia, Bisanzio e la Serbia* . . . R. Radić, *Venezia, Bisanzio e la Serbia attorno ala metà del XIV secolo*, Глас CDIV Српске академије наука и уметности, Одељење историјских наука, књ. 13 (2006), 95-105.

Р. Радић, *Краљ Милутин у венецијанском документу* . . . Р. Радић, *Краљ Милутин у венецијанском документу из 1313. године*, у: Манастир Бањска и доба краља Милутина, прир. Д. Бојовић, Центар за црквене студије, Ниш 2007, 91-96.

Р. Радић, *Србија у делу венецијанског историчара* . . . Р. Радић, *Србија у делу венецијанског историчара Ђан Ђакома Каролда*, Новопазарски зборник 27 (2003), 125-131.

Историја Мађара . . . П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002.

М. Спремић, *Србија и Венеција* . . . М. Спремић, *Србија и Венеција (VI-XVI век)*, Београд 2014.

A. M. Stahl, *Zecca* . . . A. M. Stahl, *Zecca. The Mint of Venice in the Middle Ages*, Baltimore-London 2000.

Т. Тарановски, *Историја српског права II* . . . Т. Тарановски, *Историја српског права у немањихкој држави II*, Београд 1931.

В. Трпковић, *Бранивојевићи* . . . В. Трпковић, *Бранивојевићи*, Историјски гласник 3-4, 1960, 55-85.

С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе* . . . С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964.

С. Ћирковић, *Српско-угарска алијанса* . . . С. Ћирковић, *О једној српско-угарској алијанси*, Зборник радова Византолошког института 44 (2007), 411-421.

Р. Ћук, *Србија и Венеција*. . . Р. Ћук, *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*, Београд 1986.

Р. Ћук, *Србија и Венеција у средњем веку* . . . Р. Ћук, *Србија и Венеција у средњем веку*, Европа и Срби, Београд-Нови Сад 1996, 127-133.

A. Узелац, *Србија и мамелучки Египат . . .* А. Узелац, *Србија и мамелучки Египат током XIII и XIV века*, Београдски историјски гласник IV (2013), 23-37.

A. Узелац, Б. Радовановић, *Црквена и световна политика краља Милутина . . .*
А. Узелац, Б. Радовановић, *Црквена и световна политика краља Милутина према западним силама почетком XIV века – неколико нових запажања*, у: Свети цар Константин и хришћанство, прир. Д. Бојовић, Центар за црквене студије, Ниш 2013, 593-608.

Н. Фејић, *Један поглед на ратове Дубровника . . .* Н. Фејић, *Један поглед на ратове Дубровника*, Историјски часопис 56 (2008), 117-151.

Б. Ферјанчић, *Тесалија . . .* Б. Ферјанчић, *Тесалија у XIII и XIV веку*, Београд 1974.

Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан . . .* Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан, краљ и цар 1331-1355*, Београд 2005.

V. Foretić, *Povijest Dubrovnika . . .* V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. I*, Zagreb 1980.

В. Храбак, *Venecija i bosanska država . . .* В. Храбак, *Venecija i bosanska država*, Истраживања 12 (1989), 407-505.

G. Čremošnik, *Odnos Dubrovnika prema Mlecima . . .* G. Čremošnik, *Odnos Dubrovnika prema Mlecima do g. 1358*, Narodna starina, Vol.12 No.32 1933, 169-178.

М. Ђунјић, *Bosna i Venecija . . .* М. Ђунјић, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV i XV st.)*, Сарајево 1996.

A. Wiel, *Venice . . .* A. Wiel, *Venice*, London 1894.